PHILIPPI MARIAE RENAZZI ... ELEMENTA JURIS CRIMINALIS LIBER 1. [-5.]: LIBER 2...

Filippo Maria Renazzi

PHILIPPI MARIAE

RENAZZI

ADVOCATI ET ANTECESSORIS ROMANI

ELEMENTORUM

JURIS CRIMINALIS

LIBER II.

DE POENIS GENERATIM

RECENSITUS ET EMENDATUS.

EDITIO QUARTA ITALICA.



SENIS MDCCXCIV.

EX TYPOGRAPHIA ALOYSII, ET BENEDICTI BINDI.

Superioribus Annuentibus.

PRAEFATIO.

Quoniam, ut inquit M. Porcius Cato *apud* Livium, (Lib. xxiv. cap. 4.) *morbos necesse est ante cognitos esse, quam remedia eorum; sapienter idcirco Medici, quorum ars in corporis humani valetudine conservanda et restituenda versatur, priusquam generalem remediorum tractationem instituant, de morbis generatim quaerunt, eorumque theoriam persequuntur. Ac siquidem delicta sunt veluti morbi, quibus Civilis Societas sanitate spoliatur; operae pretium erat, ut Nobis Criminalem Scientiam, quae id illi exhibet, quod praestat humano corpori Medicina* (V. Praef. Lib. I. init.), *tradere aggressis a generali explicanda delictorum theoria ejus esset tractatio exordienda. Quod quum primo Libro Elementorum Juris Criminalis, qui in publicam lucem emissus est, jam praestiterimus; necessarium nunc esse videtur, ut hoc altero Libro de Poenis generatim agamus, quae instar remediorum ad reparandam, sustinendamque Civilis Socie-*

tatis salutem criminibus fractam afflictamque adhibentur.

Quamquam, ut verum fatear, diu multumque ancipites fuimus, an Librum, qui modo exit in vulgus, ederemus, susceptumque Opus prosequeremur. Non eram equidem nescius multiplex futurum inter nostrates hominum genus, quibus, vel probari illud non posset, vel industria nostra laudari. Sed nunquam putabamus fore, ut quos maxime decebat coeptis nostris favere, quibusque ex nostro Opere major utilitas fructusque constare debebat, eos in Nos experiremur iniquos et male animatos. Alii clam de Nobis detrahere, Nosque familiari sermone in invidiam adducere: audacius alii palam insurgere, et de primo, quem edidimus, Operis Libro non minus inepta, quam malevola judicia vulgare. Fuerunt qui serio indignarentur FARINACCIUM, DE AMENO, *magna apud eos nomina, male a Nobis habitos esse, atque ab illo, quem injuria usurpaverant, dignitatis famaeque loco deturbatos. Mussitabant nonnulli nihil nos aliud egisse, quam* MATTHAEI, MONTESQUIEU *scrinia expilare. Multis tandem non videbatur ferendum, ut Criminalem, quae viget in Foro, Jurisprudentiam veteri usu receptam, Majorumque auctoritate confirma-*

firmatam sua sede veluti dimovere auderemus, novisque sententiis labefactare. Itaque oppressi, ut TULLII *uta verbis* (de Orat. Lib. III. n. 6.), *opinionibus non modo vulgi, sed etiam hominum leviter eruditorum, silere in posterum erat in animo, et multi sumptus, laboris, molestiaeque provinciam deserere. Ac jam ab expoliendo perficiendoque Opere bis patriae ceciderant manus, jam plures, quae in scriniis latebant, schedas dederam ludibria ventis; quum non solum inter Italos, sed apud exteras quoque Gentes priori Libro evulgato longe diversa de eo et publicis, et privatis litteris accepimus ferri judicia. Quum autem illis magnopere fuerim recreatus, vereri simul coepi, ne, si in suscepto perseverassem consilio, doctissimorum gravissimorumque Virorum, qui me ad prosequendum Opus vehementer hortabantur* (*), *parum revereri auctoritatem, monita praeterire non modo inur-*

(*) Ne quid de his dicam, inter quos aliqui etiam fuerunt magna in dignitate constituti, reique publicae apud Exteros moderandae praepositi, qui perhonorificis mihi datis Epistolis, alia occasione, si ab eis dabitur venia, vulgandis, me ad incoeptum Opus prosequendum dedignati non sunt humanissime incitare; ipsis Clariss. atque Eruditiss. *Diarii Pisani, et Florentinis, Gallis, Germanis Litterariarum Ephemeridum Scriptoribus* visum Operis exequutionem exposcere, et publice ea de re nos rogare; quibus pro benevola sua et optima in nos, Opusque nostrum voluntate gratias nunc solemniter referimus, semperque habebimus maximas.

inurbane, sed etiam superbe viderer. Quare dubitandum amplius non fuit, quin Operi manus iterum admoverem, et alterum hunc Librum publici juris facerem. Nam quod spectat ad eos, qui de Nobis obloquuntur, ipsorum obtrectationibus, fit, ut magis capiamus animos, quam despondeamus. Quippe id foret non bene actae rei, ut quisquis facile intelliget, perspicuo indicio, si nostri omnes silerent, nemo Nos carperet. Quae autem ab uno vel altero in vulgus emissa sunt parum aequa, invida etiam fortasse judicia minime commovere Nos debent. Nihil enim aliud ea probant, nisi illos, qui eadem tulerunt, a Nobis diversa, ne quid dicam asperius, sentire. Sed qui pro FARINACCIO, DE AMENO, *tanquam pro aris focisque pugnantes, criminantur Nos injustam de illis audacemque dixisse sententiam, ii, si Rabulae, ut plerique, contemnendi, si aliqua, ut nonnulli, doctrina exculti cum* QUINTILIANO (Instit. XI. 3.) *rogandi, ne vitio malignitatis humanae extollant vetera, recentia fastidiant. Nostris porro laudibus vel imprudentes inserviunt, qui dictitant* MATTHAEUM, MONTESQUIEU *a Nobis esse expilatos. Quandoquidem eo ipso fatentur Nos eis usos fuisse ducibus atque magistris, quod magna est in laude ponendum. Quan-*

quam

quam, cum illorum Libri in manibus omnium versentur, unusquisque poterit eos cum Opere nostro conferre; et tunc demum statuere, an plagii crimen jure ac merito Nobis possit inferri. Quod si Criminalen Jurisprudentiam, quae viget in Foro magna ex parte improbavimus, aliquando vel ridiculan, vel crudelem, vel denique erroribus implicatam esse tradidimus, id non juvenili quodam novitatis amore incensi egimus, aut contemptione veteris receptaeque doctrinae, sed necessitate impulsi, verique studio, quo tenemur, coacti? Quid ne, quum omnes fere Europae Gentes, eae etiam quae recentius ad humanitatem doctrinamque sunt formatae (*), nihil prius nunc habeant, quam ut Criminalem

(*) Notizie del Mondo.

Num. XI. 5. *Febbrajo* 1774.

Gran Russia

Pietroburgo 21. *Dicembre*.

Il Governo di Mosca ha proposto all' esame dei Giureconsulti alcune questioni relative all' amministrazione della Giustizia Criminale. Esso gli invita ad avere tutta la loro attenzione per oggetti tanto più interessanti, quanto che le traccie della barbarie dell' età di mezzo si trovano più che altrove nei Codici Criminali di varj Paesi, o negli Statuti, i quali nelle contrade anche le più culte in tutt' altro, stanno sovente in luogo di legge relativamente ad una materia, la quale sembrerebbe esigere una special premura dal Legislatore. Per tali motivi adunque i membri del Governo di Mo-

nalem Jurisprudentiam illustrent, corrigant, a veteri situ et squallore in novam lucem dignitatemque revocent, apud Nos solum, qui reliquis sapientia, cultu, humanitate certe non cedimus, ea sordibus redundabit, neglecta jacebit, erunt qui doleant coli, emendari, expoliri? At vero si ulla est Scientia, quam hominum magis intersit puris manibus contrectari, et omni errore depulso barbarie-

que

---

sca desiderano, che i Giuresconsulti in esaminando le proposte questioni, con tutti quei riguardi però che si debbono alle prime istituzioni, abbiano specialmente in mira i diritti della Natura, ed i principj d' Umanità, che sono da essa inseparabili, e che, dicono essi, sono stati troppo poco osservati dalla maggior parte dei Legislatori. Le questioni sono

„ 1. Qual sia l' origine delle pene corporali, e quale il „ fondamento del diritto di punire. „

„ 2. Quali siano i mezzi migliori per iscoprire il delitto, „ e quali le prove necessarie per convincere il reo. „

„ 3. Se i tormenti offendano i diritti d' un Cittadino Carcerato, e se l'uso di dar la Corda convenga allo scopo, „ che si deve avere nel far le leggi, le quali hanno per base fondamentale la severità la più equa? „

„ 4. Se le pene debbano essere proporzionate ai delitti, e „ come regolarsi per conservare una tal proporzione? „

„ 5. Con qual regola si debba giudicare dell' enormità di „ un delitto? „

„ 6. Se i Supplizj Capitali siano assolutamente necessarj „ per mantenere il buon ordine nella Società? „

„ 7. Quali siano le pene le più opportune per ogni genere „ di delitto?

„ 8. Quali siano i mezzi migliori per prevenire efficacemente i misfatti nella Società? „

Quaestiones hae pene omnes a Nobis ex professo ad examen vocatae, et definitae sunt: illustres proinde sapientesque Moschae Magistratus forsitan nostro hoc Opere invenient, unde suis votis satisfaciant.

que detracta castam integramque florere, ea certe est Criminalis Jurisprudentia. Nam ut a Medicina corporis humani, membrorumque, quibus coalescit, conservatio; ita a Criminali Jurisprudentia Reipublicae salus, Civiumque securitas pendent. Itaque potius quam querendum, quod Criminali Jurisprudentiae, quae viget in Foro, dicam scripserimus, videbatur de nobis esse benemerendum, qui nulla vel praemii proposita spe, vel laudis cupiditate incensi, sed studio solum publici boni Scientiam adeo gravem necessariamque post nonnulla alia clarissima Ingenia ausi sumus ad trutinam revocare, primique tentavimus nova ratione exponere, et universim, ac certo ordine tractare. Nemo ergo sit amplius, qui hujusmodi quaerimoniis deterritus a nostro Opere abhorreat. Tyrones, quique in Criminali Jurisprudentia addiscenda versantur, cogitent nihil magis obesse iis, qui proficere volunt, quam veri lucem excutere, aut reformidare: qui vero illi exercendae jam vacant, ne graventur multa, quae imberbes didicerunt, nunc perdere, et novam solidioremque doctrinam attingere, et profiteri. Beatus enim, quemadmodum PLATO *apud* CICERONEM *gravissime pronunciavit* (de Finib. V. 21.) *cui etiam in senectute contigerit, ut*

sapien-

sapientiam, verasque opiniones assequi possit.

Ceterum hoc altero Libro Elementorum Juris Criminalis, quem modo vulgamus, diligenter curavimus illorum, qui aequitatis doctrinaeque laude commendantur, monitis obsequi, praeceptisque parere. Quantum enim malevolas, vel injustas notas contemnimus, tantum contra gravia et incorrupta aequorum sapientiumque Virorum judicia reveremur, et sequimur; quandocumque parati errores, in quos incidisse admonebimur, ingenue fateri, lubenterque corrigere. Hinc ut morem gereremus doctissimis Germanis Litterariarum Ephemeridum Scriptoribus, stylum nunc contraximus atque remisimus, et in exponendis principiis faciliorem, communique captui magis accommodatam rationem inivimus.

Quae cum ita sint, jam in eam adducimur spem, ut alter hic Liber mature a Nobis digestus, seduloque expolitus, illorum votis respondeat, quibus nostrum Opus acceptum probatumque est, quique publicis et privatis litteris Nos ad illud naviter prosequendum humanissime excitarunt. Neque vero, si ex merito res aestimetur nemo esse deberet, cujus hoc alio ingenii qualiscumque nostri foetu gratiam non ineamus. Siquidem Libro, quem edi-

edimus, argumentum pertractatur a Nobis, quod licet natura sua asperum plenumque terroris, quotidiani tamen est usus, magnopere necessarium, et adeo grave, ut omnium ejus debeat interesse. Re enim vera Poenae, de quibus in eo agitur, sunt veluti anchorae Civilis Societatis, vincûlum, ratio, basis publicae privataeque salutis, quae sine illis diu vigere non posset. Nam si tollas metum poenarum, jam omnis vitae diligentia auferetur (V. Cic. Tusc. Qu. iv. 20.), *nulla erit satis valida ratio humani ingenii compescendi nequitiam, homines a delinquendo terrendi, impellendique ad mutuam pacem fovendam, et conservandam. Itaque qui praesunt Rebuspublicis, gubernant Civitates, nullum habent, ut terribilius potentiae instrumentum, quo possunt abuti; ita validius paratiusque subsidium ad publicam privatamque salutem tuendam, quam Poenas, quibus juste, opportune, prudenter, aequa proportione in crimina indictis, Delinquentibus irrogatis, Civium securitati prospicitur, communisque tranquillitas conservatur. Poenae autem debent Cives omnes magna afficere cura, et sollicitos vel maxime habere, ne si rei, ultra modum illis afficiantur, si vero insontes, easdem inique et immerito subeant.*

Etsi

Etsi porro de Poenis innumeri fere, et civilium et criminalium rerum Scriptores prolixe disseruerint; nullum tamen est argumentum, quod magis adhuc indigeat illustrari. Quamobrem pro modulo ingenii nostri dedimus operam, ut ex veris principiis solidam genuinamque derivaremus Poenarum theoriam, eamque, quod hactenus factum, nescimus, suo in lumine collocaremus, unoque veluti sub aspectu Lectoribus nostris exhiberemus. Forsitan, quo intendimus, scopum nequaquam attigimus. Sed si, ut inquit Ille, errorem aliquem indicare majoris est momenti, quam veri quidpiam detegere, atque proponere (*), *aequis bonisque rerum aestimatoribus punctum omne tulisse videbimur. Quum enim nescio quo fato multae circa Poenarum naturam, fines, quantitatem traditae sint falsae sententiae, inolitae receptaeque praejudicatae opiniones; nihil Nobis cordi fuit magis, quam eas, quantum licuit, patefacere, corrigere, impugnare, depellere. Pratim vero memeserinimus Nos homines esse, qui de Poenis disserimus, et ab homini-*

(*) *Demontrer une erreur, c' est plus que decouvrir une verité.*

minibus in alios homines Poenas dictari, atque inſligi. Nemo ergo mirabitur, si doctrinam ubique profiteamur a crudelitate alienam, amicam humanitati. Ac certe ut clementia non dedecet eum, qui fert, et exequitur Leges Poenales; ita nec illum quoque, qui de Poenis scribit. Quamvis porro hac in parte nimium fortasse ingenio indulserimus nostro, vel errore decepti fuerimus; confidimus tamen hujusmodi erroris veniam ab iis quoque fore laturos, quos errasse Nos vel maxime interesset. Quod si nihilominus sint, qui Nos velint omnino erroris redarguere, malumus lenitatis, quam saevitiae ab eis accusari.

ELE-

LIBER II.

QUI EST

DE POENIS GENERATIM.

CONSPECTUS.

ELEMENTA JURIS CRIMINALIS

LIBER II.

DE POENIS GENERATIM.

CAPUT I.

POENAE ETYMOLOGIA, VARIAEQUE ACCEPTIONES.

I. *Poenae nomen unde derivet.*

1. DE Poenis disserere ingredientem hoc altero Libro Elementorum Juris Criminalis, non solum decet, sed etiam oportet quid Poenae nomine veniat, in antecessum investigare, et definire. Nam plerique Jurisprudentium, qui hactenus de Poenis egerunt, non adeo clare, et distincte hujus vocis significationem determinarunt. Ut germanus ergo Poenae sensus

statuatur, ejus etymologia quaerenda, et enucleanda.

2. Poena, ut docemur ex iis, quae *Cato*, aliique veteres tradiderunt Scriptores, videtur ἀπὸ τῦ πονεῖν deducta. Quippe poena a Graecis ποίνη dicitur; ita ut errent, qui latinam etymologiam huic vocabulo affingunt. Qua in re a *Quintiliano* risus est *Varro* ipse originis latinarum vocum indagator alioquin solertissimus, qui poenam a *puniendo* vel *ponendo* dictam scripsit (*Lib. IV. de Ling. Lat.*) tanquam id esset quod peccatum sequitur, quasi pone peccatum, quod tamen a *Varrone* excogitatum est non ineleganter. Graecis porro ποίνη animadversio, supplicium; malum est, quo quis ob delictum afficitur. Idem igitur vox Poenae (1) significat apud Latinos (V. *Hadr. Turneb. Com. in Var. ad not.* 42.) qui eam a Graecis mutuati sunt.

II. *De vocibus* Fraus, *et* Multa.

1. Sed prima Urbis aetate Quirites ad poenam significandam *Fraudis* nomine utebantur. Veteres enim, ut testatur J. C. *Ulpianus*, fraudem pro poena ponere solebant (*Dig. lib.* 21. *tit.* 1. *leg.* 23.). Quod prae-

(1) Poenae vox in oratione varios habet, et elegantes usus. Dicimus enim poena aliquem afficere, poenam alicui irrogare, in aliquem statuere, constituere, excogitare. Cic. saepe Liv. *Terent.* poenas exigere, poscere, petere, repetere ab aliquo. *Plin. Sallust. Cic. Virgil.* dare poenas, *pagare il fio. Cic. Epist. ad Attic. IX.* 10. Et eodem sensu poenas pendere, dependere, persolvere: poenam subire, sufferre, sustinere, *soggiacere al gastigo. Cic. Catil. II.* Capere poenas pro aliquo, id est subire. *Sallust. de Bel. Jugurt.*

praecipue receptum et usurpatum in Legibus. Celebre est sequens fragmentum LL. XII. Tabularum: *Si se telo defensint* (fures) *quiritato, endoque plorato; post deinde si caesi escint, sine Fraude esto* (V. *Gothofr. ad LL. XII. Tab*) scilicet sine poena, impune, vel sine periculo poenae (1). At posteriores Leges, novaque Edicta fraudem a poena subtilius distinxerunt (2): adeo ut, quemadmodum idem scribit *Ulpianus* „ aliud „ nunc fraus sit, aliud poena. Fraus enim si-„ ne poena esse potest, poena sine fraude esse „ non potest. Poena est noxae vindicta; fraus „ et ipsa noxa dicitur, et quasi poenae quaedam praeparatio „ (*Dig. lib.* 50. *tit.* 16. *leg.* 131.).

2. „ Inter *Multam* (3) vero et poenam valde interest „ ut laudatus J: C. pergit exponere „ quum „ poena generale sit nomen omnium delictorum „ coercitio, multa specialis peccati, cujus ani-„ madversio hodie pecuniaria est. Poena autem „ non tantum pecuniaria, verum capitis, et exi-„ stimationis irrogari solet. Et multa quidem ex

A 2 arbi-

---

(1) Elegantiori etiam latinae linguae aevo *fraus* pro poena quandoque adhibita occurrit. *Horatius Carm. Saecul.*

„ Cui per ardentem sine *fraude* Trojam
„ Castus Æneas Patriae superstes
„ Liberum munivit iter.

sine fraude, id est sine poena, absque periculo poenae.

(2) Quamquam verosimile est in Leg. Julia, et Papia, quae plura capita complectebantur LL. XII. Tabularum adhibitas formulas „ *sine fraude sua capito:* „ *sine fraude sua ne liceto:* V. *Cujac. in Leg.* 131. *Dig. de V. S. Tom. VIII. Oper. pag. mihi* 585.

(3) Multa, non *Mulcta* scribendum esse *Manutius* in *Ortograph.* aliiqui notarunt; et in *Pandectis Florentinis* multa legitur. De ea *Cap. XI.* hujus Libri iterum sermo redibit.

„ arbitrio ejus venit, qui multam dicit: poena „ non irrogatur, nisi quae quaque lege, vel quo „ alio jure specialiter huic delicto imposita est; „ quin immo multa ibi dicitur, ubi specialiter „ poena non est imposita.„ Nullam tamen poenam inter et multam faciebat differentiam *Labeo* celeberrimus Augusteae aetatis Jurisconsultus, cujus hoc extat dictum„ si qua poena est, „ multa est; si qua multa est, poena est„ Sed acriter reprehenditur a *Paulo* altero Romano J. C. (*Dig. cit. loc. leg.* 244.) et tacite ab *Ulpiano* impugnatur, qui hac fortasse ex caussa mox relatis verbis multae et poenae discrimen latissime persequutus est.

III. *Variae vocabuli Poenae acceptiones*.

Verum enim vero Poena, ut in omnibus fere contingit nominibus, non solum apud reliquos Latinos Scriptores (1); sed etiam apud Jurisconsultos varie accipitur, plures habet diversas significationes. Ac Jurisconsultis quidem Romanis, quos sequuti sunt reliqui posteriores Justinianei Juris Interpretes, poenae nomen tam late patet, ut ab eis aliquando pro culpa sumatur, et genera-

---

(1) Poena a Latinis Scriptoribus interdum sumitur pro *furia*. *Virgil. in Culic. v.* 217. „ Et flammas, et saeva quatit „ mihi verbera *Poena*. *Valer. Flac. L.* 1. *v.* 796. Ultricesque „ Deae, Fas, et grandaeva Sororum *Poena* parens. „ Item *pro quacumque calamitate*. *Lucan. lib.* 7. *v.* 105. „ Mors ultima *poena* est. Tandem pro labore, *pena*, *travaglio*. *Ovid.* „ in *Epigr. Amor. praef.* Ut jam nulla tibi nos sit legisse „ voluptas; “
„ At levior demptis, *poena* duobus erit. „

neratim pro quacumque coercitione noxaeque vindicta (*Dig. lib.* 46. *tit.* 1. *leg.* 73.). Itaque usuram tunc comprehendit; et usura quandoque Jurisconsultis poena dicitur. Poenae siquidem nomine venit etiam apud eos quidquid ultra sortem, et rem principalem exigitur, seu quidquid est extra rei persequutionem (*Dig. lib.* 9. *tit.* 2. *leg.* 11.). Multa item poenae nomine intelligitur a J. C., qui illud insuper pro ultione accipiunt. Denique poenam conventionalem illam vocant Jurisconsulti, ad quam solvendam se sponte quis obligat (*Mysinger. in tit.* 6. §. 12. *lib.* 4. *Instit. n.* 2.).

IV. *Quo sensu heic Poena sumatur.*

1. Ceterum variae hae modo enarratae nominis Poenae acceptiones, quae apud veteres, recentioresque Jurisconsultos usurpatae inveniuntur, in privato jure locum obtinent; nihil vero pertinent ad Jus Criminale. Jure siquidem Criminali Poena in proprio dumtaxat, germanoque sensu sumitur, quem ejus etymon indicat, atque praesefert. Unde Nobis, qui Juris Criminalis Elementa adornamus, nihil aliud est Poena, quam animadversio, supplicium, malum, quo quis afficitur propter delictum (§. I.), seu ut loquitur J. C. *Ulpianus* „ Poena est omnium delictorum „ coercitio „ (*Dig. lib.* 50. *tit.* 16. *leg.* 131.).

2. Quoniam vero superiori Libro Delicta generatim consideravimus, oportet ut statim nunc altero hoc Libro, quemadmodum initio proposui (*Prolegomen.* §. XXIII.), Poenas quoque generatim

nera-

neratim instituamus spectare, quibus quis afficitur propter delicta. Sed vix, ac ne vix quidem Poenarum natura, quae in primis examinanda esset, ac perspicienda, cognosci potest; nisi prius earumdem origo investigetur atque inveniatur. Neque enim cujusvis rei indoles clarius elucet, quam ubi ante innotuerit, unde res ipsa derivet.

CAPUT II.

De Origine Poenarum.

I. *Quotuplex origo Poenarum.*

Cum multae sunt de Poenarum origine pervagatae opiniones, tum ea recenter coepit latius

latius serpere, quae statuit Poenas potentium hominum crudelitate repertas invectasque fuisse. Ac certe quum non alii magis soleant ad iram esse veloces, quam qui se ceteris intelligunt vi potentiaque praestare; proinde non adeo inepte quis conjiceret poenas iis acceptas ferri debere, qui illatas sibi inferendasque ulciscendi injurias cupiditate ardebant, ac vi potiebantur. Sed quamvis sic forte reapse contigerit; constat nihilominus in ipsa humani ingenii indole genuinas, aequasque caussas latere, cur primum inventae fuerint poenae, usuque in Civili Statu receptae. Nec sane humani ingenii indole inspecta finis unquam potuisset obtineri, propter quem homines coaluerunt in Civiles Societates, neque hae proinde diu incolumes viguissent, nisi in eis proditae essent poenae, communique Sociorum consensu usus ipsarum inductus, et jus traditum ac definitum easdem sanciendi, et irrogandi. Sunt enim Poenae, ut scite eleganterque inquit *Demosthenes* (*Orat. in Mediam.*), anchorae Reipublicae, quibus ea veluti navis criminum jactata procellis retinetur, et adversus illarum impetum confirmatur. Quare ut indoli humani ingenii caussae insunt, quibus conficitur jus fasque esse poenas sancire, et irrogare; ita a Civilium Societatum natura fineque poenarum infligendarum necessitas ususque profluxit. Ab utraque ergo re, et indole nimirum ingenii humani, et Civilium Societatum natura fineque poenarum origo est repetenda (1). Natura profecto

(1) Ut delictorum origo alia ipsi homini congenita, qua-

fecto finisque Civilis Status haud necessario poenas sanciri postulasset, si indoli humani ingenii caussae non inhaesissent, cur poenae introduci, et adhiberi deberent, quemadmodum jam explicare, et paullatim retegere aggredimur.

II. *Humanum Ingenium proclive ad injurias.*

Qui mari vitam compararunt humanam, rem acu tetigisse videntur. Nam veluti naves medios inter fluctus iter homines faciunt; felices quidem futuri si semper tranquillo coelo veherentur, portumque occuparent. Sed tot numero sunt tamque vehementes affectus, quibus aestuant pectora humana, ut mirum esse non debeat, si eis tanquam ventis agitentur homines, huc illuc errent, impingant in scopulos, in profundum mergantur. Cetera animantia famis, sitis, venerisque stimulo monita, nullis aliis appetitibus commoventur, ceteris cupiditatibus carent. Quum autem his desideriis vix percellantur, quumque ea facillime possint explere; temere non irascuntur, plerumque non nocent, nisi ultro incitentur (*Puffend. Dr. de la N. et des G. Liv. II. Chap. I. §. 6.*). Contra homines ventri immaniter saturando prompti, fere semper in-

---

tenus capax est delinquendi, alia cum Civilium Societatum institutione confunditur, quatenus in iis proditae Leges atque sancitae (Lib. I. Cap. II.); ita duplex statuenda origo poenarum, alia ab ingenii humani indole proficiscens, altera a Civilis Societatis natura, et necessitatibus promanans. Utramque nova luce illustrare, unoque sub aspectu proponere hoc Capite tentabimus, haud dubitantes, quin eruditi Lectores, nostros ab alienis gressibus opportune sint distincturi.

inflammati libidine, proni ad iras, spe, metu, aemulatione, invidia, pluribus eodem tempore affectibus perturbantur (Lib. II. Cap. II. §. VII.). Non adeo facile ea valent parare, unde suis satisfiat cupiditatibus, quae non naturae necessitate, ut in brutis animalibus circumscriptae; sed opinione in immensum fere auctae (1), nunquam possunt omnes expleri. Quin immo quo magis suis appetitibus satisfaciunt; eis tanto plus irritantur. Itaque ingenio sunt homines ad injurias proclives, ad aliis nocendum veloces, nihil curant ut suis affectibus obsequantur, ac ut cecinit Ille (*Juvenal. Satyr. VI.*).

Fortem animum praestant rebus, quas turpiter
audent.

Hinc assidua inter homines jurgia, contentiones,

---

(1) Quum homines non solum appetant praesentia, sed futura quoque praevideant, et concupiscant; ideo praeter naturales cupiditates universo generi animantium communes, innumeris aliis necessitatibus premuntur ac exstimulantur, non proditis quidem natura, sed invectis opinione, cujus supra eos maxima est vis. Rationis autem usu seu potius abusu, quo prae aliis animalibus potiuntur, ut vidimus observasse *Aristotelem*, homines fiunt et callidiores ad nocendi artes quaerendas, et ad alios laedendos validiores. Quid ergo mirum si quum tanto ceteris animantibus ingenio viribusque praestent, tanto etiam prae illis sibi invicem possint nocere? Idque eo facilius homines agunt, quo vehementius frequentiusque quam bruta animantia, affectibus agitantur, quorum plerique non, ut in illis, naturae necessitatibus circumscribuntur, sed opinione creantur et aluntur? *Nunquam* (feras) *ad nocendum, nisi necessitas inigit*, et *Seneca* loquitur Epist. 103. *aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet*. Tanta est humani ingenii libido, atque nequitia!

nes, quae tanto reliquorum animantium pugnis praestant, quod animi celerrima vi ipsi instructi, *habent*, ut inquit *Aristoteles*, *arma rationis ad explendas concupiscentias, et libidines, quae non habent alia animalia* (*II. Politic. VII. 6.*). Profecto a nulla alia re magis est homini metuendum, quam ab hominibus (Lib. I. Cap. XV. §. VI.). Ut enim magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum atque conjunctione; sic nulla est tam detestabilis pestis, quae non homini nascatur ab homine. *Hic locus*, vere graviterque *Tullius* concludit, *nihil habet dubitationis* (*Offic. Lib. II.* §. 3.). Docet id namque Historia Generis Humani, quotidiana, et domestica cujusque experientia confirmat. Si pellucidam illam adscitamque detrahas veluti vestem, quam hominis naturae disciplina superinduxit religionis atque educationis; jam libere poteris affirmare:

Unum noveris, omnes noveris:
Seditione, dolis, scelere, atque libidine, et ira,
Iliacos intra muros peccatur et extra.

III. *Obligatio interna parum efficax est ad homines continendos.*

1. Sed certe quidem non sine duce procellosum vitae mare Homines navigant. Ratio enim quasi fidus nauta rectorque clavo insidet, navimque gubernat. Verum quid Ratio hominibus prodest, quando eorumdem ut plurimum vitio incuriaque, insurgentibus affectibus, saevientibus, do-

dominantibus, veluti magna cohorta tempestate ea deserit gubernaculum, et homines illis agitati in transversum abripiuntur, per vetitum ruunt scelus, omnia perpeti audaces? Ut nude, quemadmodum decet, rem exponam, et vocibus utar, quas adhibent Illi, qui res morales pertractant, *Obligatio Interna* parum efficax est ad continendos homines. Praesto sunt quidem hominibus caussae, a natura ipsa proditae, quibus, ne sibi invicem noceant urgentur, immo contra ut mutuo prosint, impelluntur. Hujusmodi caussas Obligationis Internae nomine complectuntur atque designant rerum moralium Scriptores (V. *Just. Hen. Bohemer. Jur. Publ. Cap. I.* §. 21. et 22.) ut eas a caussis opportune distinguant Legum censura propositis.

2. Duplex autem est caussa, unde constat Obligatio Interna, de qua Nobis heic disserendum. Ac primo quidem spectanda occurrit *Ratio*, id est facultas illa, qua pollemus, perspiciendi ac metiendi quid ex quaque actione consequens sit futurum, nec non ea intelligendi, quae nostra magis intersunt; quam scientiam experientia comparamus. Etenim experientia nos docet homines vix ac procreati sunt, aliorum hominum auxilio, et opera indigere, ut ea quae natura desiderat, expleta, et cumulata habeant (Lib. I. Cap. II. §. VI.). Sed nunquam homines, ut eis alii opitulentur homines, obtinebunt, nisi horum sibi devinciant animum, benevolentiamque concilient. Quod non aliter consequi possunt, quam diligenter cavendo ut omnibus prosint, nemini vero noceant. Nam qui vel negli-

gligunt prodesse cum possunt, vel quod gravius est, se a nocendo non abstinent, tantum abest eos ab aliis amari juvarique, ut contra in commune odium incurrant, quo nihil perniciosius est, magisque metuendum.

Quem quisque odit, periisse expetit.

Altera porro caussa, qua Nobis Obligatio Interna conficitur, est *Commiseratio*, id est facultas, seu potius proclivitas, quam Natura hominibus indidit ad mala sibi repraesentanda, quae alios pati ac sufferre intuentur. (V. *Saggio analitico su la Compassione. Parma* 1772.) Et hic quidem alieni mali conspectus, haec miseriarum consideratio animos vexat, molestiamque hominibus affert, qua ut careant, operam dant, ut mala tollantur ab illis, qui eorum pondere opprimuntur. Profecto quid est quod non debeant homines hujusmodi propensioni, qua ad aliena mala commiseranda feruntur. Ea certe potissimum fit, ut homines assuescant cavere, curentque ne alii homines in eo aerumnoso statu versentur, cujus aspectus atque consideratio commiserationem in ipsis excitaret.

3. Sed ambae hae caussae, quibus Obligatio Interna coalescit, parum vis habent ad continendos homines (1), cohibendumque Ingenium Hu-

(1) Ut veteres omittam, inter recentiores rerum moralium Scriptores praecipue eminent *Robinet* in Gallico Opere: *La Nature*; atque duo celeberrimi Angli Philosophi Shaftsbury *Caracteristicks of Mens, Manners, Opinions, Tinns etc.* et Hume *Essays of Moral Sect. I. and. Add. I.* qui magna vi

Humanum ad injurias proclive (§. II.). Quamvis enim Ratio omnium hominum mentes suo lumine illustret; ea tamen uti non solent, nisi quum res vacuo animo meditantur, frigidique aestimant atque considerant. Sed plerumque contingit, ut homines agant aliquo affectu perciti, et inflammati, cujus optatum praesensque objectum fascinat sensus, mentemque excaecat; adeo ut vix, ac ne vix quidem tunc auscultent rationi, et quae consequutura sunt, cernant. Quemadmodum autem misericordia, ingenitaque hominibus pietas consuetudine augetur et roboratur; ita etiam contrario usu debilitatur ac pene extinguitur. Generatim quoque verum est, quod verum esse comperimus in singularibus casibus, *lacryma* nempe *nil citius arescere*. Praeter quam quod voluptas, qua quis alteri nocendo afficitur, ut plurimum longe vincit molestiam, quam ei misericordia alieni mali ingeneraret. Hinc adeo sunt homines ad ultionem proclives. Hinc factum, ut olim Graecia omnis in Trojam irruerit, Danaique nec suorum fuerint, nec hostium miserti malorum, donec incensa Urbe, Priamique regno deleto *Menelai* injurias ulciscerentur.

IV. *Quae-*

contendunt inesse hominibus sensum quemdam moralem, seu instinctum, quo ferantur ad colendam virtutem, vitiaque declinanda. Sed quicumque nulla imbutus anticipata opinione hominum naturae, animique humani analysim instituat, commentum hoc esse procul dubio censebit, de quo idem sit existimandum, ac de ideis innatis nunc sentiunt, qui sapiunt. Quae autem heic dixi, toties locum habent, quoties nomine sensus moralis quis non intelligat proclivitatem cuique natura insitam ad commiseranda aliena mala, aut utrasque caussas seu elementa superius exposita, unde Nobis constat Obligatio Interna.

IV. *Quaenam potior ratio Hominum compescendi nequitiam, seu de Obligationis Externae vi, ac necessitate.*

1. Quum igitur Obligatio Interna aut parum, aut nihil vis habeat ad homines continendos (§. III.); oportuit aliunde rationem quaerere, qua validius efficaciusque nequam eorum compesceretur ingenium, minus fierent ad injurias proclives, ab aliis laedendis averterentur. Jam vero si quis hominum naturam aliquantisper consideraverit, statim deprehendet eam sic esse comparatam, ut nulla alia re magis homines excitentur, et commoveantur, quam Dolore, et Voluptate. Sunt namque Dolor, et Voluptas duae veluti vectes quarumcumque humanarum actionum: eo impellimur, quo trahit sua quemque voluptas; omnia refugimus, quae molestiam afferunt, creantque dolorem. Quippe natura Felicitatem appetimus, adversamur Infelicitati, quarum in dolore jacet altera, altera in voluptate consistit (Lib. I. Cap. II. §. II.). Est autem voluptas status ille, in quo jugiter versari homines vellent; ut contra dolor ille status, in quo nollent manere (V. *Maupertuis Essai de Morale.*). Ex quo fit, ut magis percellamur dolore, quam voluptate excitemur (1). Quum enim voluptate

(1) Celebre est paradoxon a *Baylio* illustratum *Pensées sur la Comete pag.* 338. 4. *edit.* cujus meminimus *Lib. I. Cap. I.* §. III. *not.* 1. Equidem assentior Baylio praesentem voluptatem futuro dolori ab hominibus plerumque anteponi. Quod ex eo fit, quia nimirum praesens voluptas longe vividius per-

luptate caremus, haud evadimus infelices, id est nondum eo in statu versamur, a quo refugimus, quemadmodum evenit quoties dolore afficimur; sed minus dumtaxat felices sumus. Qui sane concupita aliqua caret voluptate, is fere non desinit aliis, quibus fortasse potitur, affici fruique voluptatibus; ac proinde minus tantum est felix: Contra vero qui suffert dolorem, praesenti eo comprehenditur totus, et opprimitur malo; ut vix, ac ne vix quidem voluptatum illecebris commoveatur (1); ideo re ipsa infelix est. Voluptatum, quas avemus, expertes non adeo jucunde vivimus, quandoquidem earum desiderio velli-

---

cellit sensus, animumque tangit, quam dolor futurus. Quamquam nihil id prodest *Baylio*. Nam simili plane modo evenit, ut pro declinando praesenti dolore futura repudietur voluptas. Ita qui ne discendi laborem molestiamque subeant, studia negligunt, praesenti incommodo voluptates postponunt, quas docti industriique viri ex scientiarum notitia, mentisque cultu referunt. Neque vero inficias iverim praesentem, quam desiderium voluptatis, generat anxietatem, sic aliquando totum hominem occupare, ut ad mala animum non advertat, quae sequutura sunt voluptatis usuram. Sed quam pauci sunt, quos gravioris alicujus mali minae et repraesentatio non deterreant, quamvis vividissimo voluptatis aestuent desidesio. Itaque pro uno aut altero, qui ut utar elegantissimo ipsius *Baylii* sermone, *emportés par le poids victorieux du plaisir present, se laissent aller a des actions, que sca-vent bien, qu' entrainent après elles une longue suite d' amertumes;* milleni sunt, quos cogitatio, et praesentia malorum metu percellit, abstrahitque ab iis voluptatibus, quarum delibatio parit dolores. *Sperne voluptates*, sic Natura ipsa homini inclamat, *nocet empta dolore voluptas*.

(1) „ Les hommes sont plus sensibles à la douleur, qu' au „ plaisirs; la douleur violente fait taire tout sentiment agrèa„ ble, lorsqu' un plaisir vif ne peut etouffer en nous le sen„ timent d' une douleur violente. „ *L' Espr. Discours III. Chap.* 7.

vellicamur; sed vivimus sine dolore; neque enim proprie dolor est voluptate carere. Sed cum doloribus afficimur: tunc vero aegram infelicemque agimus vitam, ad interitum properamus. Unde *longe tollerabilius habetur hominibus*, ut recte concludit *Puffendorfius*, (*De Offic. hom. et civ. lib.* I. *cap.* I. §. 14.) *carere bono naturae conservationi non adeo necessario, quam excipere malum ad naturae destructionem tendens*.

2. Si itaque homines ita sunt comparati, ut magis dolore perturbentur, quam voluptate alliciantur (V. *Locke Es. Phil. sur l' Entend. Hum. Liv. II. Chap.* 21.) jam patet non aliam esse posse expeditiorem validioremque rationem retundendi fraenadique impetum, quo ad voluptates per fas nefasque quaerendas, ac degustandas feruntur; quam doloris metum eisdem incutere atque ingenerare. Hic autem metus ingeritur hominibus comminatione, et repraesentatione malorum, quae sensus afficiant atque percellant, quaeque eos sint dubio procul mansura, si spe potiundae voluptatis alieno incommodo, et detrimento suas audeant explere cupiditates. Nam et gravior est metus malorum, quae declinari non possunt; et homines non aliis plerumque solent malis validius commoveri, et vehementius perturbari, quam illis, quae sensibilia sunt, sensusque afficiunt atque percutiunt. Hujusmodi autem reliquis omnibus potior ratio Hominum compescendi nequitiam a Scriptoribus, qui de moralibus rebus ex dignitate philosophati sunt, *Obligationis Externae* nomine effertur (V. *Thomas Fund. Jur. N. et G. Lib. I. Cap.* 4. §. 61.) cujus in aprico hactenus positae vis, atque necessitas.

3. E-

3. Equidem scio praeter metum repraesentationemque sensibilium malorum alios esse modos atque rationes (1), quibus humana nequitia, proclivitasque ad nocendum (§. II.) compescitur, et refraenatur. Verumtamen illae aut solae satis non sunt ad finem hunc obtinendum, aut non omnes homines aeque tangunt, aut demum tantam non habent vim, ita sunt in promptu, ut velociter, ut valide, ut generatim effectum nanciscantur. Legenti mihi et meditanti historiam Generis Humani, id animadversione dignum occurrit, quod nempe ad retundenda vitia, hominesque fraenandos, et in officio continendos plus semper Vis, quam Ratio valuit. Nemo justus est sine metu. Jus Criminale, cujus Elementa adornamus, evidentissimam praebet hujus theorematis demonstrationem.

(1) Religio, divinum munus, praecipua est hujusmodi aliarum rationum, quibus humana nequitia cohiberi potest, et emendari. Itaque ejus etiam ex hoc capite summa utilitas apud homines, magnus usus in Civitatibus. Sed quum mala, quae comminatur Religio et intelligantur non spectentur, et remotiora sint; idcirco eis homines non admodum commoveri solent, ut excitantur malis sensibilibus, et imminentibus, de quibus heic loquimur. V. *infra Cap. XIV. §.* 2. „ La „ sperienza ha fatto vedere, scribit *Auctor de' Delitti e delle* „ *Pene* §. I. che la moltitudine non adotta stabili principj „ di condotta, nè si allontana da quel principio universale „ di dissoluzione, che nell' Universo Fisico, e Morale s' osser- „ va; se non con motivi, che immediatamente percuotono i „ sensi; e che di continuo s' affacciano alla mente per con- „ trabilanciare le forti impressioni delle passioni parziali, „ che si oppongono al bene universale. „ En una ex capitalibus caussis quotidiani illius phaenomeni, nimirum multo plures esse qui peccant, quam qui delinquunt. De Praemiis, quae ipsa quoque solent inter rationes enumerari humanam avertendi nequitiam, peculiari Capite disseremus.

V. *De Bello in Statu Naturae.*

Homines in statu naturali viventes probe intelligebant non aliam opportuniorem esse validioremque rationem humanam audaciam libidinemque reprimendi, quam doloris metum iis incutere, qui spernentes Naturae leges auderent Humani Generis societatem, quam recte *Cicero sanctam* nuncupavit (*De Offic. Lib.* 1. 7.), abrumpere, et aliena jura violare. Itaque hominibus nequam, et aliorum detrimento, atque injuria promptis suas explere cupiditates, mala imminebant, quae Laesorum ira atque vindicta eis comminabatur. Quum enim Natura vividissimum hominibus desiderium inseverit se ipsos conservandi; jus quoque eis tribuit vitam, resque sibi necessarias ab audacibus aliorum coeptis tuendi (*Grotius de Jur. Bel. Lib. I. cap.* 2. *et cap.* 3. §. 3. *Lib. II. cap.* 20. §. 8.). Est haec non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim alienam inciderit, omnis honesta sit ratio expediendae salutis. Sed ut esse diximus homines comparatos, ut magis soleant doloris metu terreri, quam voluptatis spe inflammari (§. IV.); non aliter validius promptiusque sibi quis consulere poterat, ubi ejus vita aliorum hominum audacia in discrimine versaretur, quam comminatione, et repraesentatione malorum, quae vel aequarent, vel

vin-

vincerent voluptatem, cujus fruendae spe homines illecti ad alios laedendos ducebantur. Hinc natum Jus Belli inferendi adversus illos, qui vel intulerunt injurias, vel parati jam sunt ad laedendum, ut territi malis, quae bellum secumfert, abstinerent ab injuriis, a nocendo averterentur. Sic foedus humanae societatis; communisque hominum pax ignominiosae servitutis, mortisque etiam formidine muniebantur (1).

VI. *Caussae introducendi, sanciendique Poenas in statu Civili.*

1. Quaecumque autem fuerit caussa, propter quam Homines, ut cecinit *Horatius*,

 ..... *ab-*

---

(1) Vulgatissima est Praesidis de *Montesquieu Espr. des Loix Liv. I. Chap.* II. et Genevensis Philosophi *Joan. Jacob. Rousseau. Discours sur l' origine de l' inegalité des hommes,* sententia, qui opinati sunt ad pacem colendam proclives esse putandos homines in statu naturali, non solum propter virium imbecillitatem; verum etiam ex conscientia necessitatum, quibus urgentur. Sed naturalem statum inter adultos homines esse mutui belli minime ambigendum scribit *Antonius Genuensis Elem. Metaph. Tom. IV. Chap. VI.* §. 7. Nam vitio corruptae naturae et sunt singuli sui nimium studiosi ac amatores; et invidi alterius bonorum, et percupidi habendi alieni, ad nocendum proclives (§. II.) et in ultionem proni. Nec certe relinquendi naturalem statum aliunde facta necessitas.

Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est Legibus aequis,
Hanc ob rem est hominem pertaesum colere aevum.

Lucret. Lib. V. v. 1147. *et seq.* Si *Thomas Hobbes* magis doctrinarum impietate, quam ingeni acie notus, si non de jure disputasset, sed quemadmodum se res haberet, quaesivisset; nihil foret unde reprehenderetur. quod docuerit statum naturalem, esse statum mutui belli.

. . . . absistere bello,
Oppida coeperunt munire, et ponere Leges,
Neu quis fur esset, neu latro, neu quis adulter,
(*Lib. I. Satyr.* 3. *v.* 99.)

constat hunc eos sibi proposuisse primum ac potissimum finem, dum naturali relicto statu in Civilem Societatem cojerunt; ut nempe securi essent ab injuriis, et noxis (1) ad quas sibi mutuo inferendas sunt ingenio proclives (§. II.). Quem enim alium potuissent intendere finem homines, superbum genus et servitutis impatiens, quum potiori suae libertatis jure se se abdicantes colla jugo submiserunt civilis imperii; nisi ut securitatem sibi quaererent, pacem nanciscerentur, cujus nunquam tuta erat in statu naturali fiducia (2)? Quippe tunc homines regionibus

---

(1) Qui caussas investigarunt, propter quas homines naturalem statum cum civili commutaverint, pene omnes in diversa abiere. Aliis enim placuit ob rerum indigentiam *Plat. de Rep. II.* aliis justitiae fruendae caussa *Hesiod. Theogon. v.* 87. vel etiam utilitatis *Aristotel. Eth. VIII.* 11. homines in Civilem Societatem coaluisse. *Cicero Offic. II.* 21. ut sua tenerent, homines constituisse Civitates contendit: Bodinus vero *de Rep. lib.* 6. et *Hobbes de Civ. I.* vim et metum caussam fuisse Civitatum opinantur. Recte *Ill. Heineccius Elem. Jur. Nat. et Gent. lib. II. Cap. VI.* §. 106. duplicem distinguit Civitatum originem, quarum aliae ad vim aliis inferendam, opprimendosque innocentes; aliae ad vim vi repellendam, civesque defendendos coaluerint. Illas rectius *Latronum coetus*, has *justas Respublicas* dixeris.

(2) Hunc fuisse finem Civitatum constituendarum praecipuum, ne scilicet homines invicem coeuntes facerent paterenturve injurias aperte innuit *Plato Lib. II. de Republ.* ὡς ἐπειδὰν ἀλλήλους ἀδικῶσί τε καὶ ἀδικῶνται, καὶ ἀμφοτέρων γε-

bus inter se disjuncti, et dissipati, quales *Theseus Athenienses* invenit, quos ille primum coegit in civitatem (1), tantum saepe non valebant, ut se, familias, resque suas possent defendere, et comminatione malorum, quae poterant inferre bellando (§. V.), alienam audaciam a nocendo deterrere: (V. *Gravin. Orig. Jur. Lib. II.* §. 4.) coacti proinde non raro illorum vim, nequitiamque pati, quos corporis robur, animique impotentia incendebant imbecilliores subigere, semperque *recentes convectare praedas, et vivere rapto*.

2. Sed finis hic primus atque praecipuus Civilis Societatis poterat facile eludi, atque etiam everti, nisi eae adhiberentur rationes, quae ad illud assequendum opportunae forent ac necessariae. Homines namque magis alienarum opum, quam suae tranquillitatis desiderio capti, ut cupiditatibus indulgeant, ut concupitis potiantur voluptatibus, jugiter suo et alieno detrimento feruntur ad aliis nocendum, illamque partem suae libertatis vindicandam, qua se pro publico commodo abdicarunt. Profecto rerum humanarum conditio non patitur, ut homines in Civili Societate congregati ab aliorum injuriis sint dubio procul immunes, omnino quaesita securitate

---

νωνται, τοῖς μὴ δυναμένοις τὸ μὲν εκφουγειν τὸ δὲ αἱρεῖν δοκεῖ λυσιτελεν ξυνθέσθαι ἀλλήλοις μήτ ἀδικεῖν μήτ᾽ ἀδικεῖσθαι και ἐντευθεν δὲ ἄρξασθαι νόμους τιθεσθαι και ξυνθηκάς πριωτάν.

(1) Gentes ferme omnes a naturae statu, seu a naturali libertate, ad Civilem Statum paullatim venisse, qui earum attente Historiam legerit, aperte intelliget. V. *Hertius Elem. Prud. Civ. I. 3. 4. p. 77. sequ.*

fruantur. Qui cives fiunt homines esse non desinunt, nec ingenitam abjiciunt ad nocendum proclivitatem (§. II.). Quaenam humana vis leones mutabit in agnos? *Vitia erunt, donec Homines* (*Tacit.* IV. *Histor.*). Sed ne probabilis sit caussa metuendi, ut recte loquitur *Puffendorfius*, prospici potest (*Dr. de la N. et des G. Liv. VII. Ch. IV. §. III.*). Etenim homines quamquam spe voluptatis ad nocendum ferantur; tamen generatim metu doloris summopere commoventur (§. IV.). Non alia ergo esse poterat paratior validiorque ratio finem obtinendi in Civilium Societatum institutione propositum, qnam comminatione, et repraesentatione sensibilium malorum, quae omnium vehementius supra homines agunt, metum in illis excitare doloris, quos spes voluptatis, anxietas suis affectibus indulgendi ad alios laedendos impelleret (V. *Essai sur l' Hist. du Dr. Naturel. Tom. I. §. XII. pag.* 196.). Nam qui ratione traduci ad meliora, non possunt, solo metu, ut recte *Quintilianus* (*Inst. Or. Lib. XII. cap.* 7.) observat, continentur. Mala, quae homines manent segreges adhuc, vel in diversis Civilibus Societatibus congregatos, ut ab aliorum pace perturbanda se abstineant, justa sunt praelia, quorum inferendi jus omnibus inest in statu naturali (§. V.). Quae autem mala in Civili Societate comminantur, et repraesentantur Civibus ausis in publica aut privata commoda peccare, *Poenae* dicuntur, quae bella domestica sunt, quorum metu eorumdem nequitia perdomatur.

VII. *Quem-*

VII. *Quemadmodum in Civili Societate jus natum, constitutumque puniendi.*

1. Quae cum ita sint, jam patet ex indole ingenii humani, et Civilium Societatum natura fineque *Poenas* sic proprie dictas in Civili Statu originem habuisse (§. I.). Neque vero est ambigendum, quin ii, qui in Civilem cojerunt Societatem consenserint, ut poenae comminarentur et infligerentur adversus quoscumque ex ipsis, qui auderent in publica vel privata commoda peccando, finem eludere aut etiam evertere Civilis Societatis. Quisquis enim vult finem, is necessario consentit in media, sine quibus finis obtineri non potest. Quum ergo non alia esset paratior, validiorque ratio securitatem assequendi ab hominibus in civili statu quaesitam, quam poenas sancire in illam violantes (§. VI.); liquet profecto poenarum sanctionem unam fuisse ex conditionibus, unde constat pactum sociale, quo homines convenerunt in Societatem, ipsaque Societas coalescit (1). Sic natum constitutumque *Jus Puniendi* in Statu Civili. Ac quemadmodum quisque in statu naturali jure belli praesentes a se amoliebatur injurias, a futuris noxis cavebat (§. V.); ita in statu civili ab utris-

(1) Quandoquidem sine poenarum sanctione finis obtineri non poterat Civilis Societatis; necesse est intelligere eam in illius institutione, veluti inter primarias conditiones cautam, conventamque tacite saltem fuisse. Nihil autem obstat, quominus alicujus rei origines ratiocinando investigari possint, etsi nulla ejus litterarum monumenta extent.

utrisque tuetur jure puniendi (1), quod tribuit Societati (*Vattel. Droit des Gens ou princip. etc. Liv. I. Ch. XIII.* §. 169.). Quum autem Societas a Publica potestate repraesentetur, in quam ejus regimen, Civiumque salus incumbunt; proinde Publicae Potestati inhaeret, et ab ipsa jus puniendi exercetur, quo sine nec Societatem regere, nec Civium saluti prospicere posset (2).

2. Hinc

---

(1) En quemadmodum plures ideas nostris analogas, quas hoc Capite expressimus, breviter concinneque extulerit quidam recentissimus Scriptor, cujus Liber casu, statim ac editus est, ad nostras manus pervenit. „ Si le bien, que l' on „ fait aux hommes, donne des droits a leur estime, a leur „ reconnoissance, et devient le fondement de toute autorité „ legitime; le mal, qu' on leur fait, met tous ces droits au „ néant: la Societé pour sa propre sureté, peut justement „ écarter ceux, qui mettent obstacle a ses vues, et punir „ ceux, qui troublent sa felicité. Punir quelqu' un, c' est le „ priver du bonheur, ou des avantages, qu' il desire. Si tout „ homme attaqué par un ennemi a le droit de se defendre, „ la Société jouit sans doute du méme droit. Tout citoyen „ qui lui fait du mal, qui exerce la licence, qui s' arroge „ le pouvoir d' etre injuste, devient l' ennemi de tous les „ autres, et peut etre justement puni par les Loix destinées „ à opposer la force de tous à la force de celui, qui fait la „ guerre a tous. Tout homme, qui nuit a ses semblables, „ brise les liens de la Société, et n' a plus aucun droit a la „ protection des Loix. „ *Systeme Social. Par. I. Chap.* 12. *pag.* 141. *Londr.* 1773.

(2) Quisquis sapit, profecto intelliget nil quidquam hoc nostro, quod exhibemus systemate, detractum iri, vel contrarium efferri juribus Summae Civilis Potestatis. Jus namque puniendi, quod inest Publicae Potestati in qualibet Civili Societate, sive repetatur a Deo, qui illud Publicae Potestati tradiderit, sive hauriatur ex Civium consensu, a quibus fuerit in eam collatum, semper firmum immotumque eidem inhaeret, et legitime ab ipsa exercetur. Sed quando ostendi potest a Civium consensu hujusmodi jus derivasse in Publicam Potestatem, ut Nos demonstravimus, non opor-

2. Hinc porro colligitur jus puniendi anterius non esse Civilium Societatum institutione. Quandoquidem antequam Civiles Societates instituerentur, sua cuique salus curae erat, cui bello prospiciebat (§. V.). Sed ne quis jus belli, quo potiebantur homines in statu naturali, cum jure puniendi confundat natum constitutumque in civili statu; necesse est animadvertere in illo tunc solum juste bellum inferri potuisse, quum pro se ipso tuendo susciperetur. Nec praeter sui defensionem poterant homines bellando aliud agere, nisi ad summum, ut sibi a futuris injuriis caverent, eo redigendo aggressores, ut in posterum nocere non possent. Sed longe latius porrigitur jus puniendi, quod locum habet in Statu Civili, aliosque etiam fines intendit. In eo quippe invectae sunt Poenae, non solum ut illius, qui laesus est securitati, sed multo magis ut reliquorum omnium Civium saluti prospiciatur terrifico ipsarum exemplo, quo homines ad mutuas injurias ingenio proclives (§. II.) a sibi invicem nocendo deterreantur (§. VI.). Quare manifesto apparet alucinatos fuisse illos rerum civilium Scriptores, inter quos eminent celebris Anglus Philosophus *Joannes Lokius* (*Du Gouvern. Civ. Chap. I.*) et gravissimus Gallus Jurisconsultus *Joannes Barbeyraccius* (*Liv. VIII. Chap. 3. not. 2. Puffend. Dr. de la N. et des G.*) qui contenderunt hujusmodi jus puniendi anterius esse Civilium Societatum institutione. Jus puniendi

---

tet ad Deum provocare, quemadmodum prae ceteris nuper provocavit *Auctor Del Giust di Punire. Napoli.* 1772.

siquidem, de quo loquimur, ut ceteras omittam rationes; ita comparatum esse facile intelligitur, ut ad illud exercendum Judicibus opus sit. Sed inter homines extra civilem statum viventes, qui non solum natura, sed etiam conditione omnino sunt pares, nemo Judex esse potest, nisi consensu fiat: propterea in statu naturali tunc solum Judicis officio fungi quis poterat, quum res esset de sibi illatis injuriis, quo in casu necessitate cogebatur Judicem quemquam esse in caussa sua (V. *Just. Hen. Bohemer. Jur. Publ. par. spec. lib.* 2. *cap.* 8. *not.* 6.).

3. Neque vero defuerunt qui dixerint jus puniendi in statu civili successisse juri privatae ultionis, quo singuli potiebantur in statu naturali: unde Poenam appellarunt Publicam Vindictam (*Velthuiis. tr. de poen. div. et hum.*). Sed magnopere miramur ultionis illos meminisse, qui de eo, quod justum, est quaerebant. Si haud nefas in statu naturae quandoque se ulcisci; id erat idem ac jure belli, ultra quam posceret tutelae ac securitatis suae necessitas, uti ad deterrendos alios, ne similiter auderent nocere. Ac nescio utrum id consentaneum sit rectae rationi, atque humanitati conveniat, qua se mutuo persequi homines debent. Certe nihil esse iniquius ac exitialius Natura ipsa monet crudeli illo vulgarique effato:

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
(Juvenal. Satyr. XIII. v. 180.)

Nam aequius sibi ab hominibus validiusque fortasse

tasse amore, et obsequio prospicitur, quae magnanimitas virtusque pariunt, quam metu irae, et ultionis, quibus homines ultra, quam liceat, abripi solent; unde toties contingit ut qui laesus est, laedens fiat, diuturnique inter homines belli semina procreentur. Sed quomodocumque se res habeat, etiam in hoc altero sensu Publica Ultio nihil est aliud, quam jus puniendi adhibitum ad aliorum exemplum, de quo hactenus disseruimus.

VIII. *Unde tanta ubique locorum Poenarum profecto varietas.*

1. Quoniam ergo sunt Poenae promptior validiorque ratio publicam privatamque pacem, et securitatem in civili statu adipiscendi, conservandi, tuendi (§. VII.); propterea nulla fuit unquam, eritque Civilis Societas, quae sine poenis adversus noxios flagitiososque Cives indictis viguerit, possitque vigere ac perseverare. Certe quisquis antiquiorum Populorum, quae adhuc supersunt, Leges perlustraverit, inveniet earum plerasque circa poenas versari rependendas delictis; quae sunt eae Civium actiones quibus eluditur, vel evertitur finis status Civilis (Lib. I. Cap. III. §. II.): unde Leges Poenales omnium sunt antiquissimae (V. *Goguet de l'origin. des Loix et du Gouvern. Liv. I. Chap. I. art.* 1.).

2. Sed quamquam omni in Civitate Poenales Leges latae sint, et constitutae; haud tamen illis ubique eaedem invectae, et sancitae sunt Poenae. Quibus enim ex caussis tot diversa extiterunt

runt Delicta diversis in Rebuspublicis (Lib. I. Cap. II. §. XI.); ex eisdem fere manavit tanta ubique locorum varietas, et discrepantia Poenarum, quanta percurrenti Populorum Historias occurrit. Si Religionis doctrina, clymatis influxu, genere educationis Gens aliqua ferocior sit, altera humanior; crimina generatim utriusque ingenium sequuntur; apud illam atrocissima scilicet, apud hanc minus erunt atrocia. Poenae ergo vario Populorum ingenio attemperandae, asperrimae sunt inter *Japponenses* immorigeram, barbaramque Nationem (*Recueil des Voyag. qui ont servi a l'établis. de la Compagn. des Ind. Tom. III. par.* 2.) leniores apud *Indos* hospitalem, mitemque Gentem. Tyrannis, quae saepe uno in loco ignota ante delicta effinxit; alio etiam in loco inauditas poenas invenit. Sic *Dyonisius* Syracusis crimini tribuit *Marsyae*, quod eum jugulare somniaverit; Agrigenti *Phalaris* taurum candentem in Reos adhibuit, ut crudelior eisdem mortis sensus constaret. *Nova crimina, novae poenae.* At contra qui imperio, aeque ac sapienter usi sunt, criminum species imminuerunt, poenarum saevitiam temperarunt. Romae Imperator *Alexander* pleraque majestatis crimina cessare suo saeculo rescripsit (*Cod. lib.* 9. *tit. leg.* 1.) quae *Tiberii* aetate ultra limites protracta. *Mauritius* Byzantii (*Evagr. histor.* 111.) *Elisa* Moschae neminem, quousque imperarent, morte punituros declararunt. Quin immo ipsae praejudicatae vulgaresque opiniones, quae varios apud Populos dominantur, ut in delicta influunt, sic diversis eorum poenis originem praebent. In Mingrelia adul-

adulterium punitur unius suis multa, quem vir, uxor, adulter simul pacifice comedunt: idem scelus Gothicis Legibus morte vindicatur (Lib. 1. tit. 6.).

3. Ceterum nihil est exploratius quam poenas, quemadmodum in delictis contingit, naturam sequi indolemque regiminis, quo quaelibet utitur Civilis Societas; Quod quidem praecipuus, et generalior est fons variarum poenarum, quae ubique adhibentur (V. *Le Diction. Enciclop. articul.* Peine). Timor vectis est arbitrarii regiminis, basisque tyrannidis. Itaque ubi viget Dispotismus, ut in Turcico Imperio, ibi sunt asperrimae Poenae. Eo enim vehementior incutitur metus, quo graviora sunt mala, quae Poenae praeseferunt. At minus sunt rigidae Poenae ubique temperatius est regimen, et certis quibusdam limitibus circumscriptum, veluti Monarchia. Alii enim sunt cardines, quibus hujusmodi innititur regiminis forma; unde ut plurimum non oportet atrociores adhibere poenas. Quod si leniores in Aristocratia sunt poenae, lenissimae in Democratia, hoc inde est, quod secus ac in aliis contingit regiminum formis, in quibus qui poenas indicit se supra Leges Poenales esse intelligit, in istis qui poenas sanciunt, se ipsos eisdem subjiciunt. Quoties autem variatum est regimen Societatis, toties et delicta variarunt (Lib. I, Cap. II. §. XI.); sic quoque Poenae. Quod Populi Romani exemplo illustrat *Montesquieu* (*Esp. des Loix Liv. VI. Chap.* 15.). Nam Romae variatio poenarum semper sequuta est mutationem regiminis, conversionemque rerum civilium.

Prin-

Principio cum manu a Regibus omnia gubernarentur severissimae poenae fuerunt. Expulsis Regibus, partaque libertate decemviri, qui tyrannidem affectabant, parum curarunt Legibus XII. Tabularum poenas novae regiminis formae attemperare. Sed postquam Decemviralis Potestas extincta est, sublatae e medio Leges fere omnes fuerunt, quae graviores poenas indixerant (1). Sola fere Poena imposita a Legibus, quas *Sylla* tulit, interdictio fuit aquae, et ignis. Primus *Caesar* adjunxit bonorum confiscationem, quod ei opus esset divite aerario. Tandem Imperatores monarchico regimini, quod invehere, et confirmare sunt aggressi respondentes poenas constituerunt (2). Generatim ergo eo severiores, vel mitiores sunt Poenae, quo temperatius, aut contra est regimen civilis Societatis. Quaeris fortasse quatenus in aliqua Civitate Civilis floreat vigeatque Libertas, quae a regiminis forma penitus pendet; sciscitere quibusnam poenis in ea vindicentur delicta? Felices illi sunt Populi, quibus, ut scripsit *Livius de Romanis* (*Hist. I. cap. II.*) gloriari liceat, nulli Gentium mitiores placuisse poenas.

CAP.

---

(1) Certe quidem haud expresse Decemvirales Leges sunt abrogatae. At cum *Lex Porcia* vetuerit Civem Romanum morte afficere, antiquae Leges Poenales sensim usu caruerunt. V. *Cic. pro C. Rabir. Sallust. de Bell. Catilin.*

(2) Imperatoriis Sanctionibus tres in classes divisae poenae: aliae nobiles manebant viros, illustrisque conditionis, *sublimiores*. Hae poenae lenissimae erant. Aliae infligebantur inferioris gradus hominibus, *mediis*, erantque illis aliquanto asperiores. Aliae spectabant vulgum, *infimos*, quae omnium severissimae fuerunt.

CAPUT III.

De Natura Poenae.

I. *Utrum fas inter homines puniendi jus exercere?*

QUamquam omnes homines natura sint pares, id tamen non obstat, quominus possit inter eos jus puniendi constitui atque exerceri, non tam quod, ut *Grotius* (*De Jur. B. ac P. lib.* II. *cap.* 20. §. 1. *n.* 2.) contendit, inter ea, quae Natura ipsa dictat licita esse, et non iniqua, est et hoc, ut qui malum fecit, malum ferat (1); quam quia necessarium id esse constat

(1) Hoc antiquissimum, et Rhadamanteum jus Philosophi

stat ad publicae, et privatae securitatis pacisque finem assequendum, quem sibi homines in Civilem Societatem coeuntes (*Puffend. Dr. de la N. et des G. Liv. VIII. Ch. III.* §. 6.) proposuerunt (Cap. II. §. VI.). Re enim vera quoniam ratione praevisum, usuque compertum fuit ob humani ingenii ad nocendum proclivitatem non aliter hunc finem intendi posse, quam comminatione, et repraesentatione malorum; propterea in Civili Societate constitutum est jus puniendi, invectaeque sunt Poenae, quarum originem quum jam invenerimus, oportet nunc naturam quaerere, et enucleare.

II. *Poena definitur.*

1. Si quidquam est, de quo homines varias sibi confixerint opiniones, tulerintque sententias, id profecto contigit in Poena. Fuerunt enim qui poenam existimarent esse peccati retributionem, quae jure quodam Peccanti debeatur. Sed aliis arrisit potius poenam ut compensationem habere, quae pro flagitio praestetur. (V. *Hocehstetter. de jur. poen. sect.* 1. §. 2.) Plerisque poena est noxae vindicta, quae omnibus antiquior de ea opinio invenitur, quia ultionis vetustissimus usus, et humano ingenio conformis (1). Graeci duce *Aristotele* poenam definiebant κόλασιν eodem fere

vocarunt: unde cujusvis notae sunt expertes, qui poenas juste inferunt Delinquentibus, jureque puniendi legitime utuntur in Civitatibus. V. *Lactant. De Ira Dei cap.* 17.

(1) Ultiones, seu punitiones hominum Antiqui *Poenas* dixerunt teste *Pausania in Laconicis*.

fere sensu *Romani Jurisconsulti* eam esse dixerunt coercitionem omnium delictorum (Cap. I. §. II.). Multi vero inter recentiores rerum civilium Scriptores (V. *Vitriar. Instit. Jur. Nat. et Gen. Lib. II. Cap.* 20. §. 2.) laudant, et sequuntur *Grotium*, qui poenam esse definiit malum passionis propter malum actionis: a qua definitione non tam re, quam verbis recessit *Becmannus*, cui poena dolor est propter delictum illatus.

2. Sed hae omnes de Poena sententiae ejusque definitiones, licet possint convenire poenae in abstracto generalissimoque sensu acceptae; nequeunt tamen aptari poenae sic proprie dictae, nimirum Civili, de qua nos sermonem instituimus. Neque enim totam ejus, ut oportet, naturam exhauriunt, et nonnullae ab ipsa quoque discrepare videntur. Rem acu tetigerunt *Hobbesius*, *Puffendorfius*, ceterique Scriptores, qui eorum de poena definitiones amplexi sunt, (V. *Heinecc. L. N. et G. Lib. II. Cap. VIII.* §. 159.) ex quibus haec potest numeris omnibus absoluta ejusdem definitio conflari. *Poena est malum passionis vel privationis, quod propter delictum alicui a Publica Potestate infligitur, ut aliis ejusdem metu a delinquendo deterritis communi securitati pacique prospiciatur.*

3. Age vero partitim propositam exponamus definitionem. Sic paullatim naturam poenae assequemur.

III. *Quid ea sit.*

1. Poena malum est. Quum enim homines non aliter quam metu doloris, qui comminatione, et repraesentatione malorum incutitur, validius promptiusque a voluptatibus sibi alieno detrimento comparandis avertantur (Cap. II. §. IV.); jam Poena, quae hunc ob finem est in civilem statum invecta, malum sit oportet. Sunt autem varia malorum genera, et signanter passionis alia, alia privationis: unde poena malum est, et quidem passionis vel privationis. Certe mala, quibus quum afficimur, aliquid non tantummodo opinione, verum re ipsa patimur, vehementiorem in nobis excitant metum, quaeque proinde ad homines in officio continendos validiora sunt illis, quae eos non adeo tangunt. Malum vero quod poena praesefert aeque tale est, sive quid feramus doloriferum, sive laborem aliquem cogamur subire (1). Tunc enim labor ille qua molestus spectatur; ideoque refertur ad malum passionis. (*Grot. de Jur. B. et P. lib.* 2. *cap.* 20. §. 1.) Sed licet reliquis graviora sint mala passionis, quum puta corpus cruciatur; non levia tamen sunt quamplura privationis mala, ut jacturam perferre bonorum, quorum magnus, et necessarius est usus in vita, vel existimationem perdere, ex qua plures capiuntur utilitates. Hinc recte Infamia, Multae poenis accensentur, siquidem mala.

2. Quod

(1) Veluti si opera quaedam Reis pro poena injungantur, ut damnatis ad remum, in metallum, ad fossam faciendam etc. V. *Suet. in Tiber. cap.* 51.

2. Quod si Poena malum est, jam nemo, nisi dementia aut phanatismo laboret, eam volens lubensque subibit. Nam homines a malis vehementer abhorrent, quorum aversationem Natura ipsa eis insevit (1). Nulla ergo, ut inquit *Declamator* (*Quintilian. Declam. XI.*) poena est nisi invitis: ex quo Jurisconsulti, rerumque criminalium Scriptores collegerunt reo poenae optionem relinquendam non esse, quasi quam eligeret Reus poenam, non invitus deinde subiret. Etenim si reo poenae optio permittatur, non quidem lubens poenam is perferet; sed ex duobus necessariis malis, quod sibi minus videbitur vel invitus eliget, atque patietur.

IV. *Propter quae infligatur.*

At non omne malum poena est, sed illud dumtaxat, quod propter delictum infertur. Est autem delictum humana actio externa, ab interna dependens, libera, consilio facta, adeoque imputabilis, sive mediate sive immediate perfecta, Societatis tranquillitatem, (adde, et sanctitatem Religionis, a qua Societatis tranquillitas vel maxime pendet) Sociorumque securitatem, et commoda laedens (Lib. I. Cap. III. §. XI.). Hinc fit ut pro ceteris hominum actionibus, quae delicta non sunt, licet injustis pravisque,

(1) Hinc merito improbatus est mos cogendi reos, ut in se ipsos animadvertant, quemadmodum legimus apud *Diodorum Siculum lib.* 3. *cap.* 5. receptum inter Aethiopes; et Athenis rei capitales cicutam bibere adigebantur, ut contigit Socrati. *Tull. lib.* 3. *Tusc. Quaest.*

visque, nequeant poenae comminari atque reposci (*Burlamach. Dr. Politiq. Liv. III. Chap. 6.*). In hunc censum actionum referuntur in primis cogitationes, consiliaque delinquendi mente agitata quidem, sed extrinsecus haud prodita, vel exequutioni mandata, quae, quamquam postea forte innotuerint, tamen delicta non sunt (Lib. I. Cap. III. §. IX.), nec possunt proinde poenis vindicari (1). Non probant enim Leges Humanae illud *Juvenalis*, (*Satyr. XIII. v.* 208.) *patitur poenas peccandi sola voluntas*. Deinde non debet poena manere minutissimos lapsus, ut loquitur *Heineccius*, (*Jur. Nat. et Gent. Lib.* 11. *cap.* 8. §. 162.) a quibus nemo fere mortalium immunis est; nec omissiones officiorum humanitatis; quae omnia Humanae Leges minime criminantur (Lib. I. Cap. III. §. X.), non solum quod hominibus communia, et fere inevitabilia sunt; sed etiam quia nullam possunt exitialem publicae privataequae paci, et securitati perniciem inferre (2). Tandem inter actiones hominum,

(1) Hinc graviter reprehensus *Franciscus I.* Galliarum Rex, qui solas de ipsius nece cogitationes ultimo supplicio punivisse fertur. *Bodin. de Repub. L. II. c.* 5. *L. IV. c.* 7.

(2) Ut conservetur vigeatque Societas oportet, ne sibi invicem homines noceant; quod vero etiam prosint, id optimum quidem et evangelicis praeceptis consentaneum, sed conservando Civili Statui non absolute necessarium. Neglectus ergo officiorum humanitatis ut delicti nota juxta leges civiles, ita etiam poenae censura est immunis. Quod si tamen intersit ea aliquando mutuo exerceri inter homines, praesto sunt millenae caussae, quae extra poenas, impellunt homines ad humanitatis officia exhibenda. Poena malum est: nequit ergo imponi, nisi quum necessaria est tutelae, et conservationi Societatis. V. *Grotius de J. B. et P. Lib. II. Cap.* 20. §. 20.

num, poenae expertes recensenda veniunt ea peccata, quae insuper ut delicta Legibus non traducuntur (Lib. I. Cap. III. §. X.) (1). Quodlibet malum, quod propter hujusmodi actiones fortasse inferatur Poena proprie non est, nec potest Poena vocari, nisi ab iis, qui verbis callide ludunt, vel turpiter vi potentiaque abutuntur. Poena malum est, quod propter delictum infligitur (§. II.).

V. *Quosnam maneat.*

1. Cui autem poena sit infligenda, facile est intelligere. Si enim poena malum est, quod propter delictum infertur (§. II.); jam sequitur poenam ei esse infligendam, qui fuit auctor delicti, sive ipse immediate suis viribus illud commiserit, sive mediate aliena opera exequutioni mandaverit (Lib. I. Cap. III. §. VII.). Physicae siquidem caussae aeque ac morali delicta imputantur, quoniam sunt ab utraque (Lib. I. Cap. IX. §. I.).

2. In auctorem porro delicti subeundae poenae obligatio incumbit vi pacti socialis, unde subsistit Civilis Societas (Lib. I. Cap. XI. §. II.). Ita-

(1) Auctor Opellae *del Dritto di Punire*, cujus jam supra meminimus *Cap. II. §. VII. not.* 3. pro omnibus pravis hominum actionibus, licet internis, nec publicae privataeque saluti noxiis, serio contendit poenas dictandas et repetendas esse. Qua adeo effreeni jurisprudentia, nec absurdior ulla tradi potest ac crudelior, generique humano feralior. *Si puniendus est, cuicumque pravum maleficumque ingenium est poena*, ut sapienter *Seneca* animadvertit lib. 3. de Ir. cap. 31. *neminem excipiet*.

Itaque quemadmodum nulla ei fit injuria, si convictus delicti det poenas; ita fas ipsi, et cuique alio non est resistere Publicae Potestati poenam ex Legum praescripto irrogaturae. Sed quamquam Delinquens ad poenam subeundam sit obligatus; haud tamen tenetur vel se ipsum punire, vel sponte se se puniendum offerre. Neque enim ad quod malum aequo animo patiendum obligatus sum, id mihi statim ultro arcessere jubeor. Possunt vero eumdem Civem plures poenae manere, vel quod plurium diversorum criminum sit reus, vel quia variae sint uni delicto impositae poenae. Aliquando enim propter unum idemque delictum multiplex poena sibi non contraria solet dictari: In utroque casu si poena poenam consumit, naturaque invicem repugnant veluti mors, et damnatio ad opus aliquod publicum, major poena ex forensi adagio minorem absorbet; (*Bohemer. Elem. Jurisp. Crimin. sect.* 2. *cap.* 1. §. 28.) itaut illa inflicta, haec nequeat inferri: ubi altera alteram non tollit, mutuoque stare possunt, ut fustigatio, et exilium; ambas simul infligi nihil prohibet, et consuetudine receptum esse constat. At semel ac sive unam sive plures poenas Reus subjerit, nequit pro eodem delicto amplius puniri. Nam sustinendae poenae obligatio quae nascitur ex delicto (Lib. I. Cap. XI. §. I.), ejusdem poenae redditione tollitur, et extinguitur (Lib. I. Cap. XII. §. II.): propterea nefas vetitumque est quempiam ob idem admissum bis poenas dare.

3. Ceterae personae, quae delicti nec physica,

ca, nec moralis caussa fuerunt, immunes a poena debent abire. Si poena malum est quod infligitur propter delictum (§. II.), qui potest eos manere, qui sunt sceleris puri? Liberi ergo, propinqui, noti, familiares, quos reos criminis societas non fecit, nec miseros poenae conjunctio facere debet. Quippe subeundae poenae obligatio personam non egreditur Delinquentis, nec potest in eos transire, qui sunt insontes (Lib. I. Cap. XI. §. III.). Quod si inventae sunt Gentes, quae paterna delicta innocentis familiae exilio, aut etiam internecione vindicarint (1); haec earum barbaries ipsa humanitatis voce damnata est. Ibi poena sit imperat ratio, postulat jus, aequitas suadet, ubi noxa est. Fuerunt quidem qui dicerent Parentum scelera, quamquam acerbe, non tamen inique filiorum poenis lui; ut caritas liberorum amiciores parentes Reipublicae redderet; aut ne quisquam vel ad imitandum scelus, vel ad ulciscendam mortem ex nefaria domo superesset. Sed graviter *Cicero*, qui in ea alioqui fuit sententia, sciscitatur (*De nat. Deor. lib. IV.*) ferret ne ulla Civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquisset? Sola potuit Tyrannis, quae metum semper, crudelitatemque habet adjunctas, invehere, ut filii quoque, cognati-

---

(1) Fuit haec Persarum truculentia, ut testatur *Ammianus Marcellinus*. Idem mos obtinuit apud Carthaginenses; et Macedonios, ut de illis narrat *Justinus*, de his refert *Q. Curtius*. Sed et hodie hanc crudelitatem passim imitari Gentes Orientales jam pridem observatum est ab iis, qui illarum mores et instituta descripserunt.

gnatique etiam innoxii supplicio tradantur (1). Sed nihil impedit quo minus in eos, qui sunt innocentes incommodum aliquod ex alieno delicto derivet. Quod quidem evenit quoties qui sunt ex Universitate, puta, aut Collegio, quamquam criminis ab Universitate commissi nec auctores nec participes fuerint; damnum tamen ex ejus poena patiuntur (*Puffend. J. N. et G. lib. VII. Cap. III.* §. 31.). Ita etiam si quid, exempli gratia, ut *Grotius* scribit (*De Jur. Bel. et Pac. lib. II. Cap.* 21. §. 16.), habeant, aut expectare possint perduellium liberi, in quod jus proprium sit, non eis, sed Populo, aut Regi; id auferri ipsis potest jure quodam dominii, quod dum exercet Princeps, aut Populus incommodum aliquod sentiat in posteris suis qui peccavit. Sic quoque Vades, quamquam non teneantur ad poenam luendam, ad quam pro alio subeundam praeter jus fasque se se obligarunt (Lib. I. Cap. XI. §. III.); tamen injustum non est, ut multam, quam si Reus, puta, in Judicio non steterit, spoponderunt, persolvant. Tunc enim poenam non luunt alieni delicti, sed obligationem implent, quam suo facto libere contraxerunt. Item haeredes jure tenentur rependere quidquid suis auctoribus ex crimine obvenit, et in eos tran-

(1) „ Nescio quis „ *graviter scribit Grotius saepe cit. Oper. Cap.* 21. §. 13. „ ausus est Christiano Imperatori *Arcadio* hoc dictare in celeberrima *Leg.* 5. *Cod. ad Leg. Jul. majest.* scilicet debuisse paterno perire supplicio, in quibus paterni, id est haereditarii criminis exempla metuuntur. „ Quanto humanius sapientiusque *Plato* laudandos potius eos censuit *Lib. IX. de LL.* quod parentibus dissimiles forent. Vid. egregium *Commentarium Jacobi Gothofredi ad tit. Leg.* 5.

transivit: Poenis tamen implicandi non sunt, quas illi delinquendo promeruerunt. Nam unusquisque ex suo admisso sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitar (Lib. I. Cap. §. III.). Peccata igitur suos teneant auctores, nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum (*Cod. lib. 9. tit. 47. leg. 22.*).

VI. *A quo Poena inferenda.*

1. Sed non omnibus indiscriminatim fas est poenam ei, qui deliquit infligere. Quodvis malum, quod alteri ab altero infertur propter delictum Poena proprie non est; sed si laedenti a laeso infligatur, ultio erit; sin ab alio, nova laesio; quod utrumque in civili statu illicitum, atque interdictum. Neque enim in eo ulli jus est mala Civibus propter delicta comminandi, et infligendi, nisi quam Publicae Potestati (1). Quae siqui-

(1) Dubitari nequit, quin superioritas imperii ad infligendas poenas in Civili Societate requiratur; quae quidem quum Publicae Potestati Civium consensu et traditione inhaereat, sequitur ut non nisi quam ab ea Poenae possint inferri. Essentiae est igitur Poenae, de qua heic disserimus, ut a Publica Potestate inferatur. Atque hinc etiam patet in statu naturali nulli proprie jus puniendi competere posse, quia in illo non est alius alio superior; sed omnes sunt pares; ac proinde jam supra Cap. II. §. VII. contendimus jus puniendi anterius non esse Civilium Societatum constitutione. Neque vero in statu naturali quisquam superior evadit, ex quo qui male egit, eo ipso se quovis alio inferiorem conseatur fecisse, et quasi ex hominum censu detrusisse in censum bestiarum, quae homini subjacent. Nulla enim superioritas aut praestantia moralis jus puniendi tribuere potest, quod sine superioritate imperii concipi nequit: implicat autem hanc superioritatem intercedere inter pares, quales in statu natu-

siquidem caussa homines movit ad naturalem libertatis statum cum civili subjectionis statu commutandum; eadem ipsos induxit, ut juri renunciarent, quo potiebantur comminatione et repraesentatione malorum alios a nocendo avertendi (Cap. II. §. VII.), illudque transferrent in Publicam Societatis Potestatem, quae ex omnium voluntatibus viribusque in unum collatis coaluerat (Lib. I. Cap. II. §. IX.); nisi in extremo versarentur periculo; quo in casu necessitatis intactum jus illud retinere sibi voluisse intelliguntur (1), et quavis ratione saluti suae consulere (V. *Puffend. I. N. et G. lib. II. Cap. V.* §. 4.). Profecto si in civili statu jus quisque retineret sibi consulendi malis in illos comminatis ac inflictis, a quibus metueret, vel laederetur; jam constare nunquam pax potuisset, atque securitas, quam in eo homines quaerebant. Nam dissidia, contentiones, injuriae, quae jugiter solent inter homines intercedere, assiduam praeberent caussam mutuis offensionibus, quibus late serpentibus tandem

---

rali omnes homines esse nec ipsi diffitentur, qui contra communem sententiam docuerunt cuicumque in eo jus esse puniendi violationes Legum naturalium. Quod si Extranei puniuntur, ubi deliquerint, non id nascitur, ut contendit *Lochius Gov. Civ. Ch.* 1. ex jure puniendi. quod cuilibet competit supra omnes, sed innititur iis rationibus atque principiis, quae exposuimus *Lib.* 1. *Cap.* 8. §. 5.

(1) Quamdiu, et quatenus in Civili Statu competat duretque jus se ipsum conservandi comminatis et repraesentatis in alios malis, disputant Jurisconsulti. Verior est receptiorque doctrina illud cum periculo incipere, et quousque periculum imminet, durare. Quibus autem conditionibus eo utendum sit, et praesertim de tutamine inculpatae tutelae, multa ab illis quaeruntur. Sed de toto hoc argumento *sequentib. Libr.* amplissima disserendi occasio redibit.

dem conflaretur bellum omnium in omnes: aliunde vero nisi foret in civili statu qui metu malorum homines ipsos compesceret ad injurias ingenio proclives (Cap II. §. II.); nequivisset finis ille obtineri primus atque praecipuus, ob quem in civilem statum ii convenerunt. Necessitate ergo factum est Publicae Potestati, in quam Reipublicae salus, Civiumque securitas incumbunt, jus puniendi, quo nullum neque terribilius, neque majus possunt homines hominibus tribuere, et supra alios homines exercere: ex quo colligendum est illud non posse necessitatis, a qua proficiscitur, limites egredi; multoque minus ad ea etiam porrigi, quorum nec potuerunt homines nec voluerunt jus in Publicam Potestatem transferre. Itaque Poenae, quarum decernendi jus intelligitur nequivisse homines vel noluisse tribuere, quaeque a necessitate non oriuntur, injustae sunt, illegitimae, non jure inflictae, sed vi illatae (V. *Dei Delit. e delle Pen.* §. II.).

2. Publica porro Potestas tunc jus puniendi nanciscitur, quum generatim Cives omnes, vel unusquisque Civium singulatim suas ei vires submittit, auxilio futuras in persequendis, et castigandis criminum auctoribus (1), aut ipsi saltem non obstituras poenam a Delinquentibus repetenti. Atque adeo in civili statu soli Publicae Potestati jus inhaeret puniendi, ut crimen sit,

(1) Nam quod ad se spectat nemo cogitat hoc jus Publicam Potestatem in ipsum esse exercituram, casumque istum veluti nunquam futurum considerat, praesertim quum in suo arbitrio sit collocatum nullam Publicae Potestati caussam praebendi, ut eo jure adversus ipsum utatur.

sit, nec leve, ubi Cives quamquam insontes, audeant Cives delinquentes punire. Hinc jus puniendi, ut loquuntur civilium rerum Scriptores, (*Heinec. Jur. N. et G. lib. II. Cap.* 8. §. 50.) inter immanentia majestatis jura enumeratur.

3. Neque solum jus est Publicae Potestati poenas decernendi, et infligendi in Delinquentes; sed obligatione etiam ipsa tenetur puniendi delicta (*Burlamach. Dr. Polit. Ltv. II. Ch.* 6. §. 3.). Quum enim saluti Reipublicae, Civiumque securitati, quarum cura ipsi inhaeret, non aliter validius prospiciatur, quam impositis in Delicta, et sumptis a Delinquentibus poenis; propterea quantum, et quatenus publica salus, et privata securitas exigunt, ea debet vindicare delicta, et in Delinquentes animadvertere. Ac sane incassum Publica Potestas cum jure, tum vi puniendi aucta fuisset; nisi eis uteretur adversus Cives delinquentes; ut commune commodum privatorum criminibus rescissum, eorumdem poena sarciatur.

VII. *An, et quatenus indulgeri.*

1. Utrum vero, ut poenas Delinquentibus infligendi jus est Publicae potestati (§. VI.); ita possit ea ipsis easdem indulgere, quaestio adeo periculosa et anceps visa est *Philosopho Genevensi*, (*J. J. Rousseau du Contr. social. Liv. II. Ch.* 5.) ut satius duxerit eam illi relinquere discutiendam, qui vel haud unquam deliquit, vel nunquam indulgentia indigebit. Plerique Jurisprudentium non ambigunt, quin Legum Poenalium

ei

ei liceat suspendere effectum, cui inest auctoritas ut Leges ipsas ferendi, sic quoque abrogandi. Hinc vulgatum receptumque apud Criminales Auctores, (V. *Decian. III. Tract. Crim.* 35. *n.* 90.) Principem nulla ex caussa, sed solo nutu quamlibet poenam Reis posse indulgere (1). At id non inconsulto ac temere a Publica Potestate faciendum esse fere omnes tradunt rerum civilium Scriptores: quod et ipsa suadet exigitque ratio, propter quam Publica Potestas vi potitur et jure puniendi. Ea namque eluderetur, quoties Publica Potestas non judicio et ratione, sed ex arbitrio auctoritate puniendi uteretur; facileque intelligitur nihil agi potuisse vel iniquius vel stultius, publicaeque saluti repugnantius (2), quam jus vimque illi tribuere Delinquentium alios ut libitum castigandi, alios ab omni poena immunes dimittendi. Nemo autem inficias iverit justum esse, et conveniens, ut is vel in primis secun-

(1) Quod tamen nonnullis sic indiscriminatim non placuit. Nam liberrimam quidem Principi largiuntur potestatem tribuendi indulgentiam eorum criminum, quae civili magis, quam divino Jure vindicantur: quae autem crimina divina Lex, aut recta ratio, Gentiumque consensus capitis supplicio puniri jubet, eorum indulgentiam tribui a Principe nequaquam posse contendunt. V. *Matth. loc. sup. cit.* Sed haec distinctio tota falso innititur fundamento. Nam quod spectat ad Legem divinam, an extet quae jubeat delicta quaedam morte puniri, dudum certant docti Viri. V. *Thomassii Dissert. de Jur. adgratiand. Princip. circ. poen. mor.*

(2) „ Il far vedere agli uomini che si possono perdonare i „ delitti, e che la pena non è la necessaria conseguenza, è „ un fermentare la lusinga dell' impunità, è un far credere „ che potendosi perdonare, le condanne non perdonate siano „ piuttosto violenze della forza, che emanazioni della giu„ stizia. „ *Auctor Dei delitti e delle Pene* §. 46.

secundum Legem agat, qui eamdem tulit: Praesertim quum multum auctoritatis Legi decedat, cujus temere effectus suspenditur (V. *Matth.* ad *Lib.* 48. *tit.* 18. *Dig. Cap.* 5. *n.* 1.).

2. At eadem ratio, propter quam tributa est Publicae Potestati facultas visque puniendi, postulat procul dubio, ut toties ea possit poenas Delinquentibus temperare aut indulgere; quoties intercedant graves justaeque caussae, quae id aut aequum et humanum, aut conveniens et necessarium esse suadeant. Quamvis enim obligatio insit Publicae Potestati puniendi delicta; ea tamen ex relatione pendet, quam secum invicem habent poenae ipsae, finesque, propter quos sunt in civilem statum invectae (§. VI.). Si ergo quibusdam in casibus desint hujusmodi fines, vel eos intendere non sit moraliter necessarium; jam apparet nihil esse, quod eam ad exigendas poenas praecise obliget. Tunc locus fit clementiae adhibendae (1), qua virtute ut alia non est humanior atque amabilior, ita nulla quoque invenitur, cujus vera exercendae ratio magis aut ignoretur ab hominibus, aut negligatur. Sed quando a Publica Potestate poenae Delinquentibus minuuntur, vel indulgentur, oportet, aut saltem decet praesumere ei aequas gravesque

---

(1) *La clemence*, scribit, *Praeses de Mantesquieu* Espr. des Loix Liv. I. Ch. 31. *dans la Republique, ou l'on a pour principe la Vertu est moins necessaire; dans l'Etat despotique, ou regne la crainte est moins en usage, parce qu'il faut contenir les Grands de l'état par des exemples de séverité; dans les Monarchies, où l'on est gouverné par l'honneur, qui souvent exige ce que la Loi defend, elle est plus necessaire.*

vesque caussas temperandi, indulgendique poenas praesto fuisse.

VIII. *Qui finis Poenarum.*

1. Ceterum ex ipsa inventarum Poenarum ratione constat primum et praecipuum earumdem finem Civium esse securitatem, salutemque Reipublicae. Quum enim poenae sic proprie dictae introductae fuerint in civili statu, cujus finis est securitas civium communisque tranquillitas (Cap. II. §. VII.); consequens est ut idem esse debeat generalis et primarius finis poenarum. Quippe earumdem metu ac exemplo perterriti Cives, vel inviti retrahuntur a delinquendo; sicque demum, quantum fieri potest in tanta hominum nequitia, publica habetur tranquillitas, Civiumque securitati consulitur. Itaque non alium ob finem, quam securitatis Civium, communisque tranquillitatis poenae et possunt, er debent infligi: (V. *Formey princip. du Dr. Naturel. Ch.* 3. §. 87.) alioquin punitio non jus erit, sed injuria.

2. At dum puniendo securitatem Civium communemque tranquillitatem Publica Potestas intendit, potest ea alios quoque peculiares fines sibi proponere. Hinc *Grotius* (*loc. sup. cit.*) inquit „ in poenis respici aut utilitatem ejus qui „ peccarit, aut ejus cujus intererat non pecca- „ tum, aut indistincte quorumlibet. „ Ita aliquando Publicae Potestati propositum est Delinquentem poena corrigere, eique rursus peccandi voluntatem adimere: Saepius ipsa indemnitati et saluti consulit ejus, qui laesus est, in

car-

carcerem, puta, conjiciendo laedentem, ne possit amplius nocere (1). Sed omnes hi peculiares fines ad primum illum et praecipuum finem referuntur securitatis nempe Civium, communisque tranquillitatis (2). Exemplo siquidem alieni supplicii a publica salute, quae singulos tuetur, novorum criminum pericula propulsantur. Recte *Quintilianus* (*Declam.* 274.) „ omnis poe- „ na, inquit, non tam ad delictum pertinet, „ quam ad exemplum. „

3. Quae cum ita sint patet nihil magis congruere et convenire fini poenarum, quam ut palam eae Delinquentibus infligantur, eoque apparatu, qui quo minus fieri potest illis acerbus, inferensque dolorem; aptior tamen sit ad vulgi

(1) „ In vindicandis injuriis haec tria Lex sequuta est, „ quae Princeps quoque sequi debet; aut ut eum, quem pu- „ nit, emendet, aut ut poena ejus ceteros reddat meliores, „ aut ut sublatis malis ceteri securiores vivant. „ *Senec. de clem. lib.* I. *cap.* 23.

(2) Hinc ad poenas non pertinet finis, ut graviter scribit *Heineccius J. N. et G. Lib. II. Cap.* 8. §. 160. *not.* I., quem vulgo jactant, expiatio puta reatus, et satisfactio, quam divinae justitiae fieri debere ajunt. Neque enim crudelitatis absolveris Phalaridis similes, qui ideo tantum delinquentes puniunt, ut miseri dolores sentiant. Nec justitiae divinae satisfieret nocentis hominis doloribus: aliae enim relationes sunt inter homines et homines, aliae vero inter homines et Deum, qui infinitus, et eis naturae superioritate dominatur. Sed talia qui jactant, vix rationem habere videntur poenarum originis in statu civili; immo nec inter justitiam divinam et humanam, poenasque civiles et sempiternas, quae imminent impiis, satis videntur distinguere. Legum quoque violatarum huc non pertinet ultio. Nam, ut *Plato* ait, *nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Revocari enim praeterita non possunt, futura prohibentur*. V. *Senec.* de Ir. Lib. I. cap. 16.

gi praesertim animos excitandos, et deterrendos (1).

IX. *Attingitur quaestio ad quam Justitiae speciem referenda Poenarum inflictio, et distributio.*

Solent fere omnes Juris Publici, rerumque moralium Scriptores postquam de poenae natura disseruerunt; tandem quaerere, ad quam Justitiae speciem sit referenda inflictio et distributio poenarum. Antiquissima est sententia *Aristotelis*, qui justitiam tribuens in universalem et particularem, ad illam hujus speciem, quam correctricem appellavit (*Ethic. Nicom. Lib. V. c.* 8.), retulit involuntarios contractus, nempe delicta, et proinde etiam poenas, quibus ea coercentur. Jurisconsulti tamen justitiam in distributivam, et commutativam distinxere, factaque veluti discessione alii ad hanc, ad illam alii poenas pertinere contenderunt. Qui ad distributivam justitiam referunt inflictionem poenarum, ea nituntur ratione, quod scilicet hujus sit ut praemia, ita etiam poenas pro merito cuique rependere: contra quibus videtur in poenis infligendis commutativam adhiberi justitiam, ii delicta veluti contractus considerant, pro quibus aliquid, nempe poena, Delinquenti reddatur. Nemo autem ignorat superiorem Justitiae divisionem *Grotio* non placuisse (*de Jur. B. et P. Lib. II. Cap.* 20. §. 2.), qui maluit eam in attributricem, et expletri-

(1) *Quoties noxios crucifigimus*, inquit *Quintilianus* cit. loc. *celeberrimae eliguntur viae, ubi plurimi intueri, plurimi commoveri hoc metu possint.*

tricem distinguere, quam postremam opinatus est in poenis exerceri; quia, ut inquit, jus habere debet ad puniendum, qui punit, quod jus ex nocentis crimine nascitur. *Puffendorfius* (*cit. Op. Lib. VIII. Cap. III.* §. 5.) animadvertens jus et obligationem secum invicem relationem habere, assentitur quidem referri posse ad expletricem justitiam reparationem damni, cujus praestandae obligatio Laedentem, consequendae Laesum jus manet. Quod vero respicit poenas criminum, quatenus crimina sunt violationes pacti socialis, et publicae noxae, inficiatur illas referri posse ad expletricem justitiam, concluditque ipsarum inflictionem et distributionem pertinere ad peculiarem quamdam speciem justitiae, quam vindicativam appellat (1). Sed tota haec disputatio ingeniosa magis est, quam utilis vel necessaria; Neque vero Nos heic eam attigimus, nisi ut morem gereremus gravissimis Viris, qui eam magno apparatu instituerunt tractare. Itaque

(1) Omnes fere relatas Justitiae divisiones incompletas, ut inquiunt, esse a doctis quibusdam Viris jam pridem est observatum. Ne tamen arguar Lectores dimittere inanes, Justitia, quatenus ei locus est inter homines erga alios homines, distingui potest in illam, quae inter aequales exercetur, et illam, quae exercetur inter Superiorem et Inferiorem. V. *Buddei Elem. Philosoph. par.* 2. *cap.* 2. §. 46. Prior in tot species dividi potest, quot sunt officia, quae jure perfecto homines sibi mutuo debent praestare non solum qua homines, sed etiam qua Cives. Altera complectitur jura et obligationes, quae vigent in omnibus Societatum speciebus, ubi alii imperant, alii obediunt. Quod, ut *Barbeyraccius* observat, in idem fere recidit cum *jure rectorio*, et *jure aequatorio*, de quibus *Grotius cit. Op. Lib.* 1. *Cap. I.* §. 3. Ad hoc postremum jus referenda videtur in Civili Societate inflictio, et distributio poenarum.

que non oportet in ea enucleanda, definiendaque nostra tempora terere. Satis enim est nosse, quod constat inter omnes, oportere nimirum, ut conformes criminibus poenae eorum auctoribus imponantur, idque munus esse officiumque Justitiae, quam *Cicero* (*Offic. III.* 7.) unam omnium excellentissimam dixit esse virtutem: unde justus dicitur Princeps, vel Judex,

Quem ratio non ira movet, qui facta rependens
Consilio punire potest.
(Claudian. *de Cons. Mal. v.* 242.)

X. *Transitio*.

Quoniam ergo est justitiae, ut pares criminibus poenae maneant illorum auctores (§. IX.); oportet proinde, ut postquam hactenus earum naturam enucleavimus, tum quantae sint imponendae delictis, cum etiam quatenus possint debeantque Delinquentibus irrogari exponamus. Quamvis enim omnis poena sit malum (§. III.), non omne tamen malum pro universis debet infligi delictis, et a singulis Delinquentibus potest reposci. Quemadmodum siquidem quantitati inter se crimina differunt (Lib. I. Cap. XIII. §. IV.); sic et debent eorum poenae differre; nec quicumque deliquit, crimen aequaliter contrahit, et propterea pari est ratione plectendus. Ad publicam porro Potestatem, cui jus inhaeret puniendi (§. VI.), pertinet definire, quantae singula crimina sint poenae mansurae; quod fit latis Poenalibus Legibus. Quatenus vero tantae

sumi *possint* a Delinquentibus poenae, quantae sunt Legibus definitae, hoc praestatur etiam ab iis, qui Publicae Potestatis nomine ac jure Civium actiones comparant Legibus, et criminalia judicia in Republica exercent: sed quatenus *debeant* Rei legitimis affici poenis decernendum est a Publica Potestate, cui competit cognoscere, et definire quando aequum et humanum, aut conveniens et necessarium, ut Poenae Delinquentibus temperentur, vel indulgeantur (§. VII.). Ceterum quantae sint poenae adversus crimina statuendae, quatenus poenae possint vel debeant a Delinquentibus sumi; graviora haec sunt argumenta, in quibus Criminalis Jurisprudentia versatur, quorumque nulla magis debent hominum interesse. Nos ambo nova ratione tractare trepidi aggredimur: erit vero Lectoris, qui sapit, judicare an justa Nobis caussa metuendi. Sed quum necesse sit antea intueri quantae sint criminibus indicendae poenae, ut clarius deinde appareat, quatenus illis affici possint, vel debeant Rei; ideo prius illud statim nunc exponemus, de hoc alio postea distincto Capite disputabimus.

CAPUT IV.

De Quantitate Poenarum.

I. *Quantum Poena debeat esse malum.*

II. *Praejudicata quaedam, vulgarisque opinio refellitur.*

I. *Quantum Poena debeat esse malum.*

1. NEmo erit, opinor, qui secum animo volvens quae huc usque exposita sunt; atque enucleata, non intelligat quantopere necessariae in Civili Statu sint Poenae, ut homines sui commodi alieno etiam cum incommodo percupidi atque studiosi, procul ab eis arceantur gerendis actionibus; unde etsi bonum quoddam ad ipsos derivaret, malum tamen aliquod aliis hominibus obveniret, damnumque oriretur totius Societatis. Ac si hujusmodi sub proprio veroque aspectu Poenae considerentur, eae veluti impulsus quosdam esse videri possunt, quibus

quie-

quietis impatientes homines, et ad aliis nocendum proclives (Cap. II. §. II.) feruntur ad privatam et publicam pacem fovendam, et conservandam (1).

2. Sed nunquam profecto Poenae ea vi, qua oportet, homines impellent ad alienam pacem, communemque tranquillitatem suis commodis anteferendam; nisi tantae sint, quantae valeant metum ipsis incutere delinquendi, libidinemque peccandi reprimere. Ea porro indoles est humani Ingenii, ut infixa pectoribus cupiditas non aliter quam proposito majore malo, bonoque cohibeatur. Omnes enim, ut graviter observat *Auctor Rhetoricorum ad Herennium* (Lib. II. Cap. 19.) cum minima peccata ex caussa suscipiunt, tum vero illa, quae multo maxima sunt maleficia aliquo certo emolumento ducti suscipere conantur. Quare tantum incussurae non erunt metum Sanctiones Poenales, quantum eas necesse est incutere, nisi majus malum judicent homines poenam Legibus propositam subire, quam delictum omittere, voluptateque, vel lucro, quod inde retracturos sperant, carere (2). Exemplo esse poterit, quemadmodum recte notat *Heineccius*

---

(1) Si Poenae sunt quidam veluti impulsus ad publicum, privatumque bonum; jam eo ipso obstant, ne quid damni in alterutrumque derivet; unde scite *Auctor dei Delitti, e delle Pene* §. 6. eas quoque esse dixit: *Ostacoli Politici*.

(2) „ C' est la Legislation, si j' ose le dire, qui nous ex„ cite au vice en y amalgamant trop souvent le plaisir: la „ grand art du Legislateur est l'art de les disunir, et de ne „ laisser aucune proportion entre l' avantage, que le scelerat „ retire du crime, et la peine, a la quelle il s' expose. „ *L' Espr. Disc. III, Chap.* 14.

cius (*J. N. et G. Lib.* 2. *Cap.* 8. §. 164.) poena injuriarum Legibus XII. Tabularum sancita, quae tam parum metus ingerebat hominibus protervis, ac bene nummatis, ut voluptatem, quam ex aliorum contumelia capiebant, tenuissima 25. assium multa libentissime redimerent. Malum ergo, quod poenae praeseferent, tantum sit oportet, ut superet bonum, quod ex crimine proficiscitur (*Hobbes Leviath. Cap.* 30.): alioqui impares erunt Poenae ad homines a delinquendo deterrendos; tuncque nocebunt magis quam proderunt, ut consideranti patebit.

II. *Praejudicata quaedam, vulgarisque opinio refellitur.*

Quamvis vero malum, quod Poena praesefert, majus bono esse debeat, quod ex crimine proficiscitur (§. I.); haud tamen oportet illud praeter quam est necesse, augere, et exasperare; uno verbo tantum sit, *Quantum Satis*, cui effato, tanquam regulae primae omnis conformanda Poenalis Legislatio. Est enim, ut *Cicero* humanissime monet (*De Offic. III.* 6.) hominum naturae, quam sequi debemus, vel maxime inimica crudelitas: unde et poenae modus esse debet, sicut rerum reliquarum, et quaedam mediocritas. Sed nihilominus vulgo existimatur Poenas quo graviores sunt, atque asperiores, eo etiam opportuniores utilioresque futuras, et suum validius nacturas effectum, deterrendi scilicet homines a delinquendo, bonumque sibi comparando cum aliorum damno et publica noxa conjunctum.

Vul-

Vulgari hac imbuti opinione quamplures levioris ingenii homines facillimum putant, quod sapientibus, rerumque civilium peritis viris semper visum est arduissimum, scilicet regere homines, condere Leges, Civitates gubernare. Quippe sibi persuaserunt tanto facilius, rectiusque Civilem moderari posse Societatem, quanto vehementius homines deterrentur a delinquendo, quantoque severioribus impositis Poenis delicta vindicantur (1). Sed praejudicata haec opinio, inconsultum istud publici boni studium auxit potius, quam imminuit mala, quibus homines afflictantur, pluraque inter Populos edidit exempla inutilis meditataeque saevitiae. Quum legimus in Historiis atrocissimas poenas, quas propter levia etiam delicta Turcarum Despotae infligi jusserunt; nonne ingemiscimus aerumnarum, quas homines ab hominibus perpetiuntur? Profecto ei datum erit totius Generis Humani egregie mereri, cui fortunate contigerit exitialem adeo, funestamque illusionem dissipare (2).

III. *Ve-*

---

(1) *Cl. March. Natale Riflessioni Polit. intorno all' efficacia e necessità delle Pene pag.* 55. *Palermo* 1772. „ Ella è, *scri-* „ *bit*, un' opinione commune tra gli uomini, che non vanno „ troppo avanti nelle cognizioni politiche, che ciò che rende „ efficaci le Leggi Penali, è la severità di esse, e l' uso di „ frequentissimi, ed atrocissimi castighi. Ma oltre che ciò „ non si può confare colla forma di tutti i Governi general- „ mente, ecco come si allontanano dal fine delle stesse pene „ rendendole inefficaci ed inutili; anzi corrompendo senza „ avvedersene quelle stesse persone, che vorrebbero corrette, „ e rendendo quasi insanabile, quel male, che sarebbe van- „ taggioso l' estirpare. Perchè gli Uomini si corrompono non „ solo non osservando le Leggi, ma per la via delle stesse „ Leggi, quando fossero male appropriate, e disposte. „

(2) Praejudicata hujusmodi opinio adeo altas egit radices,

III. *Vera ponuntur principia de Quantitate Poenarum.*

1. Si veritas sit, ut debet, in pretio, adeo falsum est quo graviores sunt Poenae, eo etiam utiliores validioresqne futuras; ut ex ipsius poenae natura, fineque superiori capite enarratis contrariae prorsus totoque coelo dissimilis theoria fluat ac deducatur. Operae praetium est eam heic statim subjicere, et velut in nucleo exhibere.

2. Ac primo quidem quum Poena sit malum (Cap. III. §. III.); proinde minimum esse debet illorùm, quae possunt infligi. Neque enim aliud malum constat esse irrogandum, ubi malum aliquod irogare sit opus, quam quod necessarium est, ut alterum majus malum antevertatur. Si poena exempli gratia interdictionis aquae et ignis florente libertate idonea erat Romae ad crimina compescenda, conservandamque domesticam tranquillitatem, qui, puta, ejus loco poenam mortis subrogavisset, is absque ullo compendio et utilitate malum, quod poenae inest, amplificasset: quae rès tantam *M. Ciceroni* invidiam conflavit, qui Consul auctor fuit severiores, quam Legibus praescriberentur, poenas in *Catilinae* socios statuendi (*Sallust. Bell. Catilin. XXII.*). Quandoquidem

ut non raro audiamus, qui graviter *Turcarum* laudent severitatem in praescribendis, celeritatemque in reposcendis Poenis. Quos merito reprehendit *Montesquieu* " Il n' y aura donc, „ *scribit Espr. des Loix Liv.* VI. *Chap.* 11. que le plus igno„ rant de tous les Peuples, qui auront vu clair dans la chose „ du monde, qu' il importe le plus aux hommes de scavoir? "

dem crudele non solum, sed etiam injustum est praeter necessitatem cujusvis mali pondus augere, ut nemo diffitebitur.

3. Civilis praeterea interest Societatis, ut qui ad delinquendum nequitia (Lib. I. Cap. V. §. VI.) feruntur, minimum delinquant; quoniam scilicet delinquere volunt leviora potius committant, quam graviora delicta; unde sive directim, sive reflexim majus in eam damnum redundet. Id autem consequi nequit, nisi quantitas poenarum quantitati criminum peraequa proportione respondeat. Nam ubi pro levi crimine eadem poenae Delinquentem maneat, ac pro magno perniciosissimoque flagitio; improbi Cives magis hoc, quam illud audebunt patrare, si sperent fore clam, ut inquit *Poeta* (*Terent. in Adelph. I.* 1. 45.), eoque arbitrentur uberius suas expleturos esse cupiditates. Quod exemplo confirmatur earum Regionum, in quibus poena latronum, qui viatores rebus tantum spoliant, aucta est et aequiparata illorum Poenae, qui eos praeterea jugulant (1). Quippe cum antea incolumi vita furaces latronum manus effugerent viatores; postea et bonis et vita ut plurimum privari coeperunt. Qui jugulati sunt, sic ratiocinantur latrones, loqui amplius non possunt.

IV. *Ca-*

(1) „ A la Chine, *ut refert Du Halde Tom. I. pag.* 6. les „ voleurs cruels sont coupés en morceaux, les autres non: „ cette difference fait que l'on y vole; mais que l'on y as- „ sassine pas.: En Moscovie, ou la peine des voleurs, et „ celle des assasins sont les memes, on assasine toujours. „ *Perry, Etat prèsent de la Gran Russie.*

IV. *Capitis adumbratio, et divisio.*

1. His, quae modo posuimus, veris evidentibusque principiis Legumlatores debent inniti in imponendis, ac distribuendis poenis, ut aequitatis sapientiaeque laude cumulentur. Neque vero praeter ea, alia sunt a Jurisconsultis, rerumque civilium Prudentibus amplectenda principia, quae de quantitate poenarum tractantes sequantur.

2. Quid quantitas sit in rebus moralibus dilucide explicatum est superiori Libro Capite XIII. §. II. Ne igitur actum agamus, satis erit heic adnotare quantitatis poenarum nomine Nobis venire qualitatem illam, seu id quod efficit, ut poenae mala sint graviora aut leviora, quaeque homines, qui eisdem afficiuntur, magis minusve commoveant atque percellant. Quod quidem adeo clarum est facileque intellectu, ut nulla indigeat illustratione. Quamobrem praesenti Capite, quo disserendum de quantitate poenarum, tres potius persequemur, quae circa eam institui possunt quaestiones; seu tres praecipuas intuebimur relationes quantitatis poenarum: sunt autem quae sequuntur; I. Quaenam debeat esse quantitas poenarum, quas seliget Legislator, statuetque adversus unumquodque crimen relate ad poenas, quae imaginari, seligi, statuique possunt: II. Qua in ratione augenda sit vel minuenda quantitas poenarum: III. Quaenam aequalitatis relatio intercedere debeat inter quantitatem mali, quod poena Delinquenti infert, et quantitatem damni, quod ab ejus delicto in alios Cives, et in ipsam Societatem derivat. Prima quaestio versatur cir-

ca

ca lenitatem poenarum. In altera quaeritur de proportione, et relatione poenarum cum criminibus. Ad tertiam spectat quaestionem disserere de poena Talionis.

V. *Lenitas Poenarum*.

1. Quicumque sibi in mentem revocaverit, quod initio statuimus, poenam scilicet esse malum, ac proinde minimum esse debere illorum, quae possunt inferri (§. III.), is statim intelliget quid de prima sentiendum ex propositis quaestionibus, qua inquiritur quaenam esse debeat quantitas poenarum, quas seliget Legislator, statuetque adversus unum quodlibet crimen relate ad poenas, quae imaginari, seligi, statuique possunt (§. IV.). Quum enim Poenae sint malum, quod comminantur Leges, a Custodibus Legum infligitur, ut bonum habeatur, seu potius ut majus malum, delicta nempe impediantur; jam sequitur eas minimas esse debere, seu leviores inter illas, quae imaginari, seligi, statuique possunt; ita tamen ut ipsae ad maximum, qui obtineri potest, adipiscendum effectum sufficiant. Quae major ergo poterit haberi differentia inter malum quod inferunt poenae, et illud, quod impediunt, ea, inquam, differentia eligenda erit, atque sectanda. Nam Leges auctrices debent esse et curatrices publicae privataeque felicitatis, quae a minima malorum, maximaque bonorum summa promanat. Quum autem poenae, quae ipsa sunt mala (Cap. III. §. III.), ad priorem ex his duobus effectibus consequen-

sequendum sint comparatae; toties minima habebitur summa malorum, quoties nimirum quo fieri magis potest mala, quae impediuntur, superant vincuntque mala, quae inferrentur.

2. Atque hinc illico apparet poenas, quantum fieri potest, leves mitesque esse debere: Qua quidem doctrina nec humanior est ulla, neque verior. Licet enim possit quandoque contingere, ut auctis exasperatisque criminum poenis, ea aliquantisper minuantur; haud tamen expedit poenas augere, si quod gravius malum acerbiores gignerent poenae plus foret, quam malum, quod a criminibus proficiscens minueretur, eorum numero frequentiaque imminutis. Alicubi, puta, pro furto domestico Legibus sit imposita poena damnationis ad opus publicum spatio decennii, ibique decem solum quolibet anno contingat domestica furta patrari. Si aucta poena adversus domesticos fures, exempli gratia, poena mortis sancita, non decem, sed octo tantum quovis anno furta domestica fierent; perperam aucta, et exasperata poena fuisset. Quippe malum, quod profluxisset ex duobus illis domesticis furtis, quae exasperatione poenarum anteversa essent.

3. Quamvis autem poenae validior, haud tamen certissima ratio sunt impediendi delicta, hominesque dubio procul a delinquendo avertendi (Cap. II. §.). Itaque mitibus poenis, ubi vigent, eadem vis inest averruncandi delicta, quam alibi habent atrociora supplicia; compertumque est experientia animos Civium, qui levibus poenis sunt assueti, sic eis commoveri,

ut

ut gravioribus coercitionibus percelluntur, qui easdem jugiter inferri intuentur (1). Praesertim quum proportionem, quae crimen inter poenamque intercedere debet, penitus auferat nimia poenarum severitas, quo vitio quum laborarent crudelissimae Leges *Draconis*, oportuit eas *Athenis* penitus abrogare. Multa quippe ex asperis atrocibusque Legibus et gravissima incommoda oriuntur. Primo namque pro nonnullis, quae antevertuntur delictis, alia innumera aeque noxia crimina germinant. Civium praeterea animi eo magis indurescunt, asperisque moribus imbuuntur (2), quo acerbiores sunt Leges, quibus obtemperant. Tandem atrocitas ipsa Legum impedit, quin eae jugiter exequutioni tradantur. Quando siquidem Poenae sunt nimis severae, tunc saepe oportet locum dare indulgentiae, et impunitati (3), qua publicae saluti nihil infestius, nihil est exitialius.

VI. *Se-*

---

(1) Quid mirum si nulli crudeliores sunt Populi, quam ii, apud quos inhumaniores vigent severioresque poenae? Nam Leges ipsae eos crudelitatem edocent. Quod *Praes. De Montesquieu* mirifice illustrat *Japponensium* exemplo, quorum mores exasperavit ipsa poenarum atrocitas. V. *Espr. des Loix Liv. VI. Chap. XIII.* Qua Populi Romani aetate crudelissimum in Urbe sumtum est de *Metio* supplicium, eadem non timuit *Tullia* per Patris corpus carpentum agere, partemque sanguinis ac caedis paternae cruento vehiculo contaminata ad suos referre Penates. V. *Liv. lib.* 1. *cap.* 18.

(2) Experientia constat frequenti suppliciorum aspectu tolli ab animis naturalem illam pietatem, miserationemque alienorum malorum, quae semen est foecundissimum socialium virtutum. Conf. egregium Syntagma *Cl. D. Ubaldi Cassina*, cui titulus: *Saggio analitico su la Compassione. Parma* 1772.

(3) Recte observat *Ill. Auctor dei Delitti e delle Pene* §.

VI. *Sequitur idem argumentum.*

Poenae ergo mites sint lenesque; sed nemo meritus unquam evadat. Quid enim *tristes prosint quaerimoniae, si non supplicio*, ut cecinit Horatius (*lib.* 3. *Od.* 24.), *culpa reciditur*? Quando Cives pro certo habeant se criminum poenas haud esse evasuros; haec persuasio magis eos a delinquendo retrahet, quam deterrebit atrocitas, crudelitasque poenarum. Interea nemo sit, qui arguat poenas ubique pari ratione mites lenesque esse debere. Quo enim perfectiores sunt Leges, quibus utitur quilibet Populus; eo leniores apud illum poenae debent sanciri, seu lenitas poenarum augenda est in ratione directa perfectionis Legum. Profecto si Leges non tam ad vindicanda, quam etiam ad antevertenda delicta (1) sint comparatae; jam nihil opus erit, ut illis adeo asperae poenae in Delinquentes praescribantur. Nam quid necesse est gravibus poenis, ubi Leges neminem Civium indigere patiuntur, eorum affectus recta institutione retundunt, praemiisque virtuti propositis dirigunt in publicum bonum; ubi honesto et decoro summam vim tribuunt, omnesque Cives spe laudis commodorumque, quae Bonos, et metu contemptus infamiaeque, quae Malos sequatur, validissime a de-

XLVI. quod *nel disordine del sistema criminale il perdono, e le grazie sono necessarie in proporzione dell' assurdità delle Leggi, e dell' atrocità delle condanne.*

(1) Quaenam potiores sint, validioresque rationes antevertendi delicta infra videbimus *Cap. XIV.*

a delinquendo repellunt? *Lacaedemone* mitissimae in usu erant poenae, quod Legibus cautum diligenter, ne Civibus occasio foret et caussa delinquendi (*Plutarch. de instit. Lacaedem.*). Contra vero quisquis intelligit eo minus leves seu magis graves oportere esse poenas, quo pluribus vitiis Leges laborant, quo minus curant delicta antevertere, et proinde quo frequentiores vehementioresque adsunt caussae delinquendi, quemadmodum contigit olim apud *veteres Germanos* (V. *Tacit. de mor. Germ.* V.) nunc evenit inter *Turcas*, apud quos ut imperfectae et inconsultissimae Leges, ita asperrimae poenae.

VII. *Poenae sunt proportionandae Delictis*.

Altera erat quaestio, quam hoc Capite discutiendam proposuimus, qua nempe in ratione augenda sit Legibus vel minuenda quantitas poenarum (§. IV.), cujus proinde tractationem nunc aggredi oportet. Duas autem haec difficilis et gravissima quaestio habet partes. Quaeri enim potest, utrum in ratione simplici quantitatis delictorum, an composita quantitatis criminum et conditionis Delinquentium quantitas poenarum sit dirigenda, et moderanda. Nos, ut par est, distinctim utramque quaestionis partem persequemur, primoque heic quaeremus, quaenam relate ad criminum quantitatem futura sit regula quantitatis poenarum (1).

2. Quo-

(1) Haec est reliquarum ut gravior, sic etiam utilior quaestio, ex cujus neglectu vel ignorantia derivat quamplurium Poenalium Legum absurditas, et injustitia. Itaque tanto ac-

2. Quoniam ergo, ut alibi jam docuimus (Lib. I. Cap. XIII. §. II.), criminum quantitas est ratio, quam secum invicem habent eae conditiones seu qualitates delictorum, quae debent influere ad majores poenas adversus ipsa imponendas; inde sequitur quantitatem poenarum criminum quantitati consentaneam esse debere, (V. *Dissertation sur les raisons d' établ. ou d'abroger les Loix*) et proportionalem (1). Quod ut luculentius appareat operae praetium erit singulas ejusmodi percurrere, ac intueri qualitates, et demonstrare ex poenarum natura fluere, sequi ex principiis hactenus positis, poenas habita ratione earumdem conditionum, seu qualitatum minui vel augeri debere. Quatuor autem sunt hae qualitates seu conditiones, damnum nempe I. Societatis, II. libertas, et cognitio Delinquentium, III. malum exemplum prodiens ex crimine, quum scilicet illud facile committi et occultari potest, IV. vis impulsuum ad delinquendum, ut de quantitate criminum disserentes praefinivimus (Lib. I. cit.

curatius a Nobis tractanda, tantoque diligentius a Legum Conditoribus penitus cognoscenda; quanto opportunius nostra hac etiam doctrinae luce fulgente aetate quis non immerito sciscitari posset, ut olim *Horatius lib.* 1. *Satyr.* 3.

. . . . cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Ut quaeque est, ita suppliciis delicta coercet?

(1) Lege Divina sancitum „ Pro mensura peccati erit et „ plagarum modus. *Deut. XXIV. Cic. Of. I.* 89. Cavendum „ est ne major poena, quam culpa sit, " Hinc J. C. *Papinianus in Leg. sanctio. Dig. de poen. damnat:* poenam *aestimationis* nomine appellat.

Cap. XIII. §. X.); de quibus singulis eo ordine, qui opportunior videbitur nunc seorsim dicemus.

VIII. *Damnum Societatis.*

Principio igitur ambigi nequit, quin quo majus ex aliquo crimine damnum in Societatem, Sociosque, quod in ipsam quoque reflexim recidit Societatem (Lib. I. Cap. X. §. I.) derivat; eo majores in illud praescribendae sint poenae. Quid enim intenditur poenis, nisi ut damnum antevertatur, quod ex delictis in Societatem redundat? Quamobrem quanto gravius damnum a delictis orietur; tanto gravioribus indictis poenis cavere oportebit, ne admittantur. Ac licet Societatis interesset, ne ulla unquam patrentur delicta, ut cujusvis damni; quod ab his proficiscitur, semper sit expers; quum tamen id optari possit, obtineri vero non possit; proinde multo magis ejus interest ne crimina admittantur, ex quibus magnum, quam unde leve malum, et damnum promanat (V. *Montesquieu Esp. des Loix liv. VI. Chap. XVI.*). Itaque graviores prae illis in haec sanciendae sunt poenae, quanto magis nimirum interest, ut Cives ab eisdem gerendis removeantur (1): quod quidem non aliter consequi

(1) Quandoque adeo metuendum est Civibus ex aliquo crimine, tam exitiale damnum ex quodam facinore potest Societati obvenire, ut intersit publici privatique boni nullum in ejus poena modum adhiberi. Si turbis et seditionibus, exempli gratia, agitata Respublica in summo periculo versetur, nonne quaelibet erit honesta ratio communis expediendae salutis? Tunc profecto non tam malum est severissimas ferre Leges, quam bonum summa acerbitate poenarum consule-

sequi potest, quam severioribus poenis deterrendo Cives a gravioribus admittendis delictis. Haec esse debet sapientia illorum, qui Leges ferunt Penales, si velint Societatis bono consulere, et ab ea, ut par est, graviora validius, quam leviora damna amoliri. Neque enim tunc solum frequentius nocentiora crimina germinant, quum eaedem poenae ista manent, ac illa, quae minus nocent; sed etiam quum intempestivo, et periculoso consilio leviorum criminum poenae eo usque exasperantur, ut sint graviorum poenis aequales. Profecto si eaedem, paresque poenae tam adversus levia, quam gravia delicta Legibus praescribantur, caussa non erit cur improbi Cives potius haec vereantur, quam illa patrare. Quin immo inopportuna hujusmodi aequatione poenarum salutaris horror decresceret delinquendi, quo nemo fere non afficitur. Sic enim evenit, ut quum nullum pene sit adeo atrox delictum, quod aliquando non committatur; ea minus soleamus horrere, quae vel frequentius committi videmus, vel pro quibus patrandis egregie improbum esse nequaquam oportet. Quum ergo horror, quo ista persequimur, nequeat augeri; sequitur ut horror minuatur, qui ab illis nos retrahebat; quae res publicae privataeque saluti valde noceret. Plerosque enim Civium, qui liberaliter sunt insti-

 tuti,

re periclitanti Reipublicae. Haec est receptissima *Taciti* sententia; non nisi tamen quam caute, et in gravissimis casibus a Legislatore amplectenda: *Habet aliquid ex iniquo*, scribit *Annal. XIV.* 42. *omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur*.

tuti, magis quam ipsae poenae, a gerendis criminibus arcet horror delinquendi.

IX. *Vis impulsuum ad delinquendum.*

Nunc qui sit in stabilienda quantitate poenarum influxus impulsuum, qui ad delinquendum homines incitant, videamus. Constat sane homines agendi libertate praeditos esse (Lib. I. Cap. II. §. IV.). At id nequaquam impedit, quin ad unam potius, quam ad aliam ferantur gerendam actionem juxta majorem, minoremque vim impulsuum, qua percelluntur. Quo ergo plures et vehementiores sunt caussae, quae homines ad aliquod crimen patrandum impellunt; eo severioribus indictis poenis ab illo committendo sunt avertendi. Quantum namque fieri potest, necesse est, ut impulsus delinquendi cum metu libretur, qui ex poenis dimanat. Caussae autem, quae ad delinquendum impellunt non solum, modo vehementiores, modo debiliores praesto sunt omnibus hominibus; sed etiam ex peculiaribus pendent cujusvis Societatis circumstantiis, varioque regimine, et opportunitate. Quum Romae cuilibet sive patricio sive plebejo honorum aditus pateret, cupiditate eos per fas nefasque obtinendi omnes pene inflammabantur. Hinc tot latae de ambitu Leges, tam severae in ambientes poenae sapienter praescriptae (V. *Sigon. de Judic. II.* 32.). Ceterum oportet, ut Legislator magis damnum Societatis respiciat, quam impulsus spectet delinquendi: unde hanc alteram poenas augendi rationem juxta priorem illam praefiniet ac mode-

rabi-

rabitur. Quippe ex duobus incommodis minus est eligendum.

X. *Malum exemplum prodiens ex crimine.*

Eadem ac vix impulsuum habenda est ratio mali exempli prodeuntis ex crimine in statuenda quantitate poenarum. Malum exemplum, quod ex crimine proficiscitur eo exitialius est, quo crimen facilius committi potest (1), et quo solet frequentius patrari. Itaque tam in uno, quam in altero casu graviores sunt Legibus indicendae poenae, ut malo exemplo occurratur. Ac difficultas quidem alicujus patrandi facinoris caussa est suopte ingenio, ab eo committendo repellens: quoties haec tenuis est, toties leviter voluntas a delinquendo retrahitur; quod in idem recidit ac si plures vehementesque forent impulsus, quibus voluntas ad delinquendum incitatur. Nam sive addas aliquid uni termino, sive aliquid alteri detrahas, aequationes, vel differentiae semper sunt eaedem'. Simili plane modo se res habet, ubi agatur de delictis, quae frequentissime committuntur. Quo frequentius siquidem aliquod crimen patratur, eo certius statui potest vel magnam esse vim impulsuum, quibus Cives ad illud gerendum stimulantur, vel facillime idem crimen posse in Civitate patrari. Quae omnia tunc validius urgere debent Legislatorem, ut poenas

(1) Facilior ratio domestica furta patrandi est in caussa, cur apud plures Gentes eorum poenae gravissimae sint, quemadmodum apud Nos sapientissime cautum. V. *Band. General.* §. 61. *et cap.* 106.

nas criminum exaggeret; quae et facilius possunt committi, et frequenter solent patrari; quoties ea sic praeterea sunt comparata, ut nullo negotio queant occultari. Difficultas enim aliquod detegendi flagitium audaciores efficit ad illud patrandum quicumque solum oderunt peccare formidine poenae.

XI. *Libertas Delinquentium*.

Restat tandem ut quatenus libertas, et cognitio Delinquentium influere debeant ad augendas vel minuendas poenas Legibus adversus delicta sanciendas consideremus; cujus rei examen data opera postremum in locum conjecimus. Gravius enim est ac salebrosius, quam prima fronte videatur. Ac ut a libertate incipiam, omnes fere moralium, criminaliumque rerum Scriptores unanimiter tradunt eo graviores levioresque poenas esse in crimina statuendas, quo major minorque libertas constitit Delinquenti. Sed nemo, quod sciam, adhuc fuit inter eos, qui genuinam attulerit ex publico bono, communique utilitate eductam rationem, cur tanto levius crimen puniri debeat, quanto minus libere gestum est. Profecto si reliquas intueamur conditiones, seu qualitates, unde constat quantitas delictorum, quas singulatim huc usque perpendimus, nulla earum occurret, ex qua hujus rei ratio valeat hauriri; immo potius contrarium ex illis sequi fortasse videretur (1). Ut vero quaestionem hanc penitus

(1) Recentissimus *Auctor Systhem. de la Natur.* cujus pro-

investigare, rectiusque solvere possimus, sic eam proponendam, dividendamque putamus. Bifariam possunt actiones non integra, seu absque plena libertate committi, et consequenter, ut cum vulgo loquar, minori malitia esse infectas, I. nimirum ex caussa extrinseca homines cogente ad delinquendum; II. ex caussa intrinseca; quae est repentinus vehemensque impetus Affectuum. Quum autem propter utrasque hujusmodi caussas fiat, ut actiones criminose minus libere sint commissae, proinde ubi eae intercesserint, leviores debent Leges in crimina poenas imponere, quam si delicta fuissent integra seu, plena libertate, et consequenter majori malitia commissa.

XII. *De Caussa Physica a Morali Caussa ad delinquendum coacta.*

Caussa extrinseca, propter quam homines plena libertate non delinquunt, eadem est ac caussa Moralis, quae Caussam Physicam cogit ad delinquendum. Ac moralis quidem caussa, exempli gratia Dominus, Pater adeo potest caussam physicam, servum, puta, filium ad delinquendum impellere, ut haec coacte magis, quam libere

phanum Opus vehementer detestamur, quaerit cur quum idem damnum proficiscatur ex crimine sive liberrime, sive minus libere patratum sit; soleat tamen debeatque istud illo levius puniri. Sed quaestionem ipse quoque, ut ceteri memorati Scriptores, vix attingit, ejusque nodum solvere detrectat. Nos audaciores facti alienis periculis *seqq.* §. §. moralis hujus nondum recte explicati phaenomeni rationem adducere et enucleare tentabimus, ut fidem solvamus, quam Lectori dedimus *Lib. I. Cap. XIII. §. ult. not.* 1.

bere delicto irretiatur. Ipsa enim mors, qua nec majus malum valent Leges Delinquentibus repraesentare, potest a morali caussa comminari physicae caussae, ut eam ad delinquendum inducat. Tunc vero satis erit qualitati criminis respondentes poenas in caussam moralem statuere, ut pernicioso exemplo occurratur; sed non oportet pares Legibus poenas in physicam caussam praescribi. Nam qui ab altero cogitur ad delinquendum aut nequam est homo, aut vir bonus et frugi. In utroque casu severiores poenae incassum imponerentur. Qui siquidem probus est, eliget potius quodlibet ab altero comminatum malum subire, quam se delicto foedare, tum quia fidus cultor virtutis nihil magis quam delinquere horret; cum etiam quod timor infamiae, quae ex Legum poena in Delinquentes derivat, in eo est vehementior metu cujusvis alterius mali. Itaque non oportet in hunc asperiores edicere poenas, ne delicto irretiatur. Neque vero quidquam proderit graviores poenas sancire, ut qui male animatus est, ingenioque improbus a delinquendo se abstineat. Nam hujusmodi furfuris homines ex duobus malis, alterum nempe repraesentatum a Legibus si delinquant, alterum a morali caussa repraesentatum si delinquere renuant, illud potius imminens eligent; quam hoc quod futurum est, et potest fortasse declinari. En ergo quemadmodum fiat, ut quum caussa physica a morali caussa ad delinquendum coacta minus libere peccet, minus quoque Legibus debeat puniri (1). Quod si aliqua caussae physicae poe-

(1) Quum quaeritur, cur minus debeat Legibus puniri, qui

na Legibus irrogetur, id ex eo fieri apparet, ut ipsa inter mala haerens a caussa morali et mala a Legibus comminata, potius eligat imminens ab illa repraesentatum malum subire, licet gravius, absque tamen jactura innocentiae: quam amissa delinquendo virtute in par prope discrimen incidere.

XIII. *De Impetu Affectuum, quo commissa Delicta.*

1. Saepe improviso, tantaque vi erumpunt Affectus, ut eis commoti et agitati homines, nescientes veluti nolentesque in transversum agantur. Tunc pene sunt incapaces quid mali ex crimine, in quod feruntur, sit sequuturum animadvertendi, caussasque considerandi, quae eos, repentino illo alioqui sedato impetu adfectuum, valuissent a delinquendo retrahere. Nec mentem solum affectus obtenebrant, sed etiam accelerato spirituum animalium motu vires corporis augent,

minus libere, seu ut loquuntur Theologi Morales, minus plena malitia deliquit, cavendum, ne ideo id faciendum esse statuatur, quia nempe minus libere peccavit. Nam haec adamussim est quaestio, quae definienda proponitur, scilicet invenire rationem ex publico bono communique utilitate fluentem, propter quam minus sint punienda delicta minus libere admissa. Certe quidem minor libertas in delinquendo, minus quoque arguit esse delictum, si metaphysice considerentur elementa, unde constat. Verum Nos *L. I. Cap. XIII. §. VI.* jam diximus malitiam delinquentis nullam habere relationem cum quantitate poenarum adversus crimina sanciendarum. Aliae ergo sunt hujus rei quaerendae rationes eductae ex publico bono, et ex veteri illo sapientissimo adagio *Quantum satis*, quod est axioma quantitatis poenarum (§. II.).

gent, hominesque, praesertim quum primum excitantur, magna armant audacia. Quid sane non audent homines, quum in eis saeviunt et dominantur affectus? Nihil arduum ipsis asperumque videtur; nulla eos terret difficultas; omnia arbitrantur facile componi posse, expediri, mederi: Quin immo ea vi impetuque aliquando vehementiores affectus humana pectora exagitant, ut minus malum tunc reputent homines infamiam mortemque ipsam obire, si eorum mentibus obversentur; quam bono illo, voluptateque carere, quam suas criminose cupiditates explendo retracturos esse confidunt. Poenae ergo nihil prosunt ad compescendos homines, quum affectibus aestuant. Quis *Ephestione* charior *Alexandro M.*, qui eum singulari amore complectebatur? *Orosmannus* tam perdite *Zairam* deperibat, ut se ultro pro illa morti obtulisset: hic tamen amasiam, ille amicum veriti non sunt letho dare; quamvis postea prae admissi flagitii dolore vix manus a se Alexander abstinuerit; Orosmannus vero voluntaria sui caede facinus expiaverit. Quaenam quaeso potuisset tanta poena par istud Heroum repentino violentique affectuum impetu abreptos a tam carorum capitum nece avertere, ac deterrere? Itaque non alius potest finis intendi, quum Legibus poenae statuuntur in crimina impetu affectuum patrata; nisi ut homines ab affectibus caveant, occasiones, quibus ii incenduntur, declinent, consuescant eis non indulgere, poenasque metuere. Metus namque poenarum, quae manent crimina impetu quoque commissa, si hominum animis jugiter adhae-

adhaerescat, affectuum vim potest aliquantisper retundere, flammasque extinguere, quae homines ad delinquendum incendunt. Sed necesse non est eadem severitate punire eos, qui impetu affectuum ad delinquendum feruntur (1), ac illos qui frigidi et cogitato delinquunt. Cujusvis enim poenae metus satis est ad avertendos a criminibus eos, qui alioqui integri vitae, affectuum impetu solum ad peccandum accedunt (2). At eos qui nequitia laborant, qui etiam nullo percellente affectu sunt in scelera proni, jugeque gerunt in animo delinquendi propositum, graviori oportet afficere metu, criminumque qualitati respondentibus poenis coercere, ut a delinquendo removeantur.

2. Ne-

(1) Ita M. *Horatius*, cujus exemplo jam alia occasione usi sumus (*Lib. I Cap. III. §. VI. not.* 2.), optimus erat Civis non timidus pro Patria mori. Attamen irae impetu abreptus sororicidio se inquinavit. Neque enim tunc quid mali ex sororis caede sequuturum foret cogitatione est complexus. Audacia, ut erat, virtuteque bellica praeditus nunquam didicerat poenas metuere, vel si infamiam timebat, ea se inustum iri non existimabat interficiendo sororem; quae hostem magis diligebat, quam Patriam. Itaque etsi bonus Civis esset, eique, si sororem interfecisset, poenae imminerent; non potuit tamen impetum irae cohibere; seque a caedenda sorore abstinere. Concludendum ergo, quod si levi poena non impediuntur hujusmodi crimina, nec graviori supplicio removentur.

(2) Haec est ratio, qua debet inniti Legislator, ut minores poenas sanciat in crimina, quae impetu affectuum commissa minus libere gesta fuerunt, si quando ad hunc peculiarem casum descendat. At Judicibus aliae etiam sunt praesto rationes, propter quas in eos omnes qui impetu affectuum, vel alia quavis ex caussa minus libere et absque plena voluntate delinquerunt poenas temperet; quae Legibus ut plurimum feruntur in crimina solum libere patrata, ut *sequenti Capite* explicabitur.

2. Neque vero quisquam regerat Nobis tanto graviores poenas in eos Legibus esse imponendas qui affectuum impetu, irae exempli gratia delinquunt, quam in illos qui cogitato et nequitia peccant; quanto vehementiores sunt impulsus, quibus ad delinquendum feruntur homines, quum affectibus aestuant, ut, quemadmodum tradidimus (§. IX.) vis impulsuum ad delinquendum magnitudine reprimatur poenarum, quae possent a delinquendo retrahere. Sedulo enim animadvertere oportet poenas a Legibus non tam comminari hominibus affectuum impetu agitatis, qui tunc pene sunt incapaces eas recolendi animo, ac metuendi; quam proponi hominibus frigidis atque tranquillis, nulloque affectu commotis, ut consuetudinem contrahant poenas timendi, cavendique ab affectibus, quorum impulsu facile possent ad peccandum adduci. Quum vero qui aliunde peccare non cogitant, quando affectibus vacui sunt, minus certe impellantur ad delinquendum, quam qui nequitia laborantes delinquendi propositum continuo versant in animo, frigidique etiam moliuntur peccare; ideo minori poena opus est, ut illi caveant a delinquendo impetu affectuum, quam ut isti ab iniquo removeantur peccandi proposito. Sic dubitari nullatenus potest, quin crimina affectuum impetu gesta, quia minus libere sunt commissa, minori quoque poena debeant Legibus vindicari.

XIV. *Cognitio Delinquentium*.

Quae autem ratio suadet, ut minus libere commissa delicta levius puniantur; eadem urget ut quan-

quando necessaria intellectui cognitio non constitit, id est quum crimina ignoratione vel culpa fuerint patrata, minoribus quoque poenis Legibus vindicentur. Nam quemadmodum levis poenae metus satis est, ut probi alioqui Cives resistant caussae morali eos ad delinquendum cogenti, caveantque ab affectibus, quorum impetu ad peccandum facile abriperentur; ita quaelibet vel levissima poena sufficit, ut ii quid agere, quid omittere debeant curent cognoscere, et animadvertant ne culpa in crimen incurrant. Quamvis ergo, si damnum spectes Societatis, aeque huic noceant delicta ignoratione culpaque contracta, quam obsunt crimina plena, ut ajunt, cognitione commissa; levius tamen prae istis illa debent Legibus coerceri (1); quoniam minori poena opus est ut quisque ignorantiam curet depellere, caveatque ne culpa delinquat; quam ut qui sciens prudensque meditatur, statuitque dolo peccare, a delinquendo se abstineat.

XV. *De Personis*.

1. Erunt ne igitur Poenae, ut huc usque est expositum, quantitati delictorum dumtaxat aequan-

(1) *Sylla*, qui tyrannidem cum libertate ratus est posse conjungi, tulit celeberrimas Leges Cornelias. Praeterquamquod his Legibus caedis crimen supra modum amplificavit, et ad plures a caede ipsa diversas remotasque species protraxit, quibusdam in casibus haud visus est distinguere, ut oportebat eos, qui dolo ab iis, qui culpa hominem caederent. Quod mirum esse non debet: nam quicumque tyrannidem affectarunt; in id semper incubuerunt, ut nempe, et simpliciores, quam necessè, Leges, et poenae crudeliores forent.

quandae, nec ulla personarum, quae deliquerunt, Legibus habebitur ratio, eademque poena ob idem delictum nobilem illustremque Civem manebit, ac vilem atque plebejum? Haec est altera pars quaestionis, quam de ratione augendi vel minuendi quantitatem poenarum secundo loco expendere hoc Capite decrevimus (§. VII.). Ac veteres quidem Philosophi, (V. *Aristotel. V. Ethicor.* 6.) et Jurisconsulti, quum de ea disputarent aliis usi sunt vocibus. Sibi enim proposuerunt quaerendum, utrum in dictandis, et reposcendis poenis aritmetica proportio sequenda foret, an vero geometrica. Proportionem aritmeticam illam esse Mathematici tradunt, (V. *Wolf. Elem. Arit.*) quae est inter aequidifferentes, quum nempe quantum ex duobus primis terminis unus terminus alium excedit; tantum etiam ex duobus ultimis unus alterum superat. Sic numeri 2. et 4. cum numeris 8. et 10. sunt in proportione aritmetica; quia idem numerus 2. est differentia, quae intercedit tam inter numeros 2. et 4., quam inter 8. et 10. Geometrica autem proportio est ea, quae oritur ex aequalitate Exponentium, quum scilicet quantum prior terminus secundum terminum continet, aut in secundo continetur, tantum tertius in quarto, vel secundus ipse in tertio continetur; quo in casu terminus dicitur continuus, ut in altero appellatur discretus. Ita numeri 2. et 4. sunt in proportione cum numeris 8. et 16. et haec proportio est discreta; aut cum ipso 4. ad 8. et haec proportio est continua. Jam vero nihil his proportionum speciebus, quodque hujusmodi mathe-

mati-

maticis vocibus possit efferri, inest quaestioni, cujus instituenda tractatio. Ea enim quaeritur, utrum poenae non quantitati dumtaxat criminum debeant aequari, sed an etiam conditioni personarum, quae deliquerunt, vel si potius arrideat mathematicis uti vocabulis, utrum in ratione simplici quantitatis delictorum, an composita quantitatis criminum et conditionis Delinquentium sit dirigenda et moderanda. Sed Philosophi atque Jurisconsulti, (V. *Matth. ad Lib.* 48. *Dig. tit.* 18. *cap.* 4. *n.* 7.) quorum meminimus, quod parum aut nihil mathematicis disciplinis essent initiati, pro ratione simplici aritmeticam, geometricam vero pro composita ratione dixerunt et usurparunt (1).

1. Postquam ergo suo aspectu proposita est quaestio, et propriis vocibus a Nobis explicata, ut ea commodius resolvi possit, duo distinguendi sunt casus. Primo enim si differentia personarum, quae deliquerunt, sic influat in delictum, ut eo ex capite illud diversum sit; tunc diversa quoque Legibus poena erit irroganda, non

(1) *Bodinus* civilium rerum Scriptor satis doctus et gravis, tertiam proportionis speciem invexit ex aritmetica, et geometrica mixtam, quam vocavit *harmonicam*. Contendit porro eam esse sequendam in poenis, praemiisque distribuendis. Sed contra eum *Matthaeus* ad *Lib.* 48. *Dig. tit.* 18. *cap.* 4. *num.* 7. nihil opus esse vult hujusmodi altera proportionis specie: *Non enim* scribit, *ita poenas in arbitrio Judicum esse volumus, ut sine Legibus manu omnia gubernet; neque haec nostra sententia est in distributionibus poenarum semper, et omni casu observandam proportionem geometricam, sed dominari in distributionibus geometricam, in commutationibus aritmeticam: ceterum posse et huic in distributionibus, et illi in commutationibus esse locum.*

non tam ob dissimilem conditionem Reorum, quam propter facinoris varietatem: Quod si idem semper sit facinus a quacumque persona admittatur; hoc altero casu rursus distinguere oportet diversas ejusdem delicti circumstantias, variasque formas Civilis Regiminis. Quis, amabo, existimabit eadem poena esse afficiendum, qui pugnum duxit Praetori jus in Tribunali dicenti, quique alapham plebejo homini inflixit ad medium Janum, vel in ponte sedenti? *Liberi Tarquinii Servium Tullium* interimunt, *Ravaillac Henricum IV.* interficit, nonne qualibet alia caede gravius homicidium nefarie patrarunt? Sed ubique Despotismus viget, vel floret Democratia, ibi nulla habet locum in distribuendis poenis personarum distinctio. Omnes enim Cives, diversa licet ex caussa, inter se aequales sunt, paresque putantur ex indole utriusque memoratae formae civilis regiminis. Iis autem in locis, in quibus monarchicum regimen obtinet, (idem dici potest aliquo modo de Aristocratia) personarum, quae deliquerunt aliqua ratio potest haberi in ferendis poenalibus Legibus. Haec siquidem regiminis forma ita est comparata, ut quemadmodum ostendit *Praeses de Montesquieu*, coetuum, personarumque gradus, atque distinctio ei necessario adhaereat. (*Espr. des Loix Liv.* 11. *Chap.* 4.) Praeterquamquod diversa educatio, variique mores, quibus sub monarchico regimine Cives assuefiunt, diversam quoque postulant distributionem poenarum. Quae uni namque gravissima foret poena, alteri levissima accideret; sicque praeter fas inaequaliter plecterentur,

qui

qui aeque peccarunt. Quod non solum de corporeis poenis intelligi debet, sed statuendum est etiam in poenis pecuniariis propter inaequalitatem fortunarum, quam secumfert ordinum, coetuumque distinctio, atque varietas. Quamvis porro diversa poena a Legislatore pro quolibet homine, qui delinquit, dicenda foret, si vellet poenas uniuscujusque Delinquentis *sensibilitati* (1), ut inquit *Beccaria*, attemperare; constat tamen poenarum veluti quosdam esse gradus, qui possunt metiri, et satis obvias communesque inter personas intercedere differentias, juxta quas potest Legislator genus, et quantitatem poenarum aequa proportione dispertiri. Praesertim quum non eamdem omnes aeque habeant existimationis famaeque curam. Viles enim personae corporis cruciatu poenas solum aestimant: qui vero liberaliter sunt educati, magis animi, quam corporis dolore poenas metiuntur: unde vel sola de aliquo crimine inquisitio, quae adversus nobilem Virum, honestumque Civem instituatur, durior fortasse erit, quam sit futurum homini vili ac plebejo aliquam subire corpoream coercitionem. Apposite ad rem concludit *Puffendorfius* (*De Offic. Hom. et Civ. lib.* 2. *cap.* 13. §. 18.), quia eadem poena non parem apud omnes pro-

(1) Propter hanc eamdem dissimilis sensibilitatis rationem juxta diversam Personarum conditionem Poenae pecuniariae debent esse in ratione composita, directa criminis, et inversa conditionis fortunarumque Delinquentis. Itaque poenae pecuniariae majores erunt adversus nobiles divitesque; corporeae vero minores: unde etiam hoc pacto res ad aequalitatem redit: quod adamussim prudenter erat praescriptum veteribus Francicis Legibus. V. *Beaumanoir ch.* 61. *pag.* 309.

ducit effectum circa reprimendam peccandi libidinem; inde in generali poenarum designatione respicienda est persona ipsius Delinquentis, et in eadem illae qualitates, quae sensum poenae augere, vel minuere possunt.

XVI. *Talio*.

1. Superest nunc, ut tertiam ultimamque persequamur quaestionem, de qua initio hujus Capitis dicere constituimus (§. VI.), quaenam nempe aequalitatis relatio intercedere debeat inter quantitatem mali, quod poena infert Delinquenti, et quantitatem damni, quod ab ejus delicto in alios Cives, atque adeo in ipsam derivat Societatem. Fuerunt olim, qui quantum mali delicto esset illatum, tantumdem Delinquenti inferendum existimaverint. Atque hujusmodi tam in crimine, quam in poena mali phisici aequalitatem, quam Veteres *Talionem* dixerunt, plures sequuti sunt Legumlatores in definienda quantitate poenarum, et praecipue severitatis fama notissimus *Rhadamantus*, cujus sequens carmen laudatur

Εἴκε πάθοι τα' κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἐυθεια γενοῖτο.

Sed facile intelligitur eos fuisse deceptos specie aequitatis, quam Talio praesefert. Si enim ut quis ab aliquo removeatur patrando delicto sufficit ei malum physicum comminari illo minus, quod crimine inferret; jam nemo non videt in hoc casu non inutile esse, sed etiam immane

par

par malum, seu talionem irrogare. Quod si tantum mali inferendo Delinquenti, quantum infertur delicto homines a delinquendo non removentur; tunc profecto levior, quam oportet est poena talionis, et propterea publico bono contraria. Non alius ergo superest casus, quo locum possit habere poena talionis; nisi quum quantitas mali opportuna ad deterrendos homines ne delinquant, quantitati respondet mali, quod ex illorum crimine derivaret. Tunc autem non ideo justa est talio, quia malum poena inferendum malum aequat crimine illatum, sed quia haec mali aequalitas necessaria est poenae mensura.

2. Si mos Nobis, aut voluntas aliorum scrinia expilandi multa heic coacervaremus, quae doctissimi Viri de poena talionis gravissime disputarunt (V, *Grot. de J. B. et P. Lib. II. cap.* 20. §. 32.). Sed satis erit animadvertere luculenter eos ostendisse plerisque in casibus talionem nec physice (1), neque moraliter (2) exequi posse. Quin

 immo

(1) Physice saepe numero locum habere non posse talionem peropportuno exemplo probat *Heineccius Jur. N. et G. lib.* 2. *cap.* 8. §. 165. *not. a.* Si exempli gratia scio, inquit, noctivagum occurenti sibi homini ita gladium adegisse per corpus, ut cuspis ex tergo emineret, et hunc tamen nullo intestino laeso brevi convaluisse; an vero vel omnes Medici junctis consiliis ita gladio trajecissent illum hominem, ut salvus evaderet?

(2) In plerisque criminibus nequit retaliatio moraliter exequi. Quod enim eis factum est, id poena esse non potest. Quis laudabit *Zeppam*, qui ut talionem inferret *Spinellocio*, qui cum sua uxore rem habuerat, cum ejus uxore concubuit apud *Boccac. Decam. Giorn.* 8. *Novel.* 9. Haec tamen mens,

immo fuerunt etiam qui prudenter adnotarunt usu talionis potius quam crimina minui, augeri mala et incommoda, quibus vexantur homines in Civitatibus congregati. Certe quidem usu talionis abunde aleretur cupiditas sese ulciscendi, qua solent homines aestuare. Profecto aut egregie decipimur, aut, quemadmodum opinor, ab ultionis desiderio, quod pectora torquet humana, derivanda est origo talionis. Qui ab altero laesus est, odit laedentem, patique non potest se illo infeliciorem fuisse. Tunc superbia, quae ab incomposito sui amore proficiscitur, desiderium ultionis in animo accendit, cui non aliter melius satisfit, quam quum Offensor illi, quod intulit, aequale malum subeat, idemque damnum patiatur. Quod si *Pytagorei*, qui olim magna sapientiae gloria floruerunt, infectam hanc detexissent ejus scaturiginem, fortasse eos puduisset tot praeconiis aequitatem talionis celebrasse. Sed Romani Legumlatores Pytagoreis acutiores, quamvis non auserint talionis usum ab ultionis cupiditate Legibus humanis (1) invectum

---

hic animus Graecis, quum inclamabant apud *Homer. Iliad. B.*

Ne quis prius domum regredi adspiret,
Priusquam cum Trojanorum uxore dormiverit,
Sicque ulciscatur curas, et suspiria Helenae:

id est *Helenae caussa*. Turpissima profecto retaliatio omni divino, humanoque juri contraria.

(1) Consulto heic ad Leges tantum humanas sermonem cohibuimus, ne quis arguere posset Nos respexisse etiam ad Leges Mosaicas praescribentes talionem, de quibus non est Nobis loquendum, sed consulendi, sectandique Sacri Interpretes.

ctum abolere; quum tamen eam redimi posse permiserint, satis caverunt, ne unquam adhiberetur. Cui ignota Decemviralis illa vulgatissima sanctio (V. *A. Gell. Noct. At. XX. I.*): *Qui membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto*. Sapientius Wisigothi, quorum haec extat consultissima Lex: *Pro alapha, pugno, vel calce, aut percussione in capite prohibemus reddere talionem, ne dum talio rependitur, aut laesio major, aut periculum ingeratur* (*lib. 6. Leg. tit. 4. cap. 3.*).

XVII. *De Poenis criminibus adaequandis.*

1. Sed alia praeter superiorem species est aequalitatis, quam Nos *adaequationem* appellamus, quoniam ea Poenae delictis aequantur. Quod tunc fit, quum genus et indoles poenae, criminum generi indolique respondet (1). Quum ergo quatuor sint genera delictorum, quorum alia Religionem violant, bonis moribus alia adversantur, alia Reipublicae tranquillitatem perturbant, denique alia Civium securitatem laedunt (Lib. I. Cap. XV. §. II.); totidem pariter debent esse genera poenarum, quae Legibus in crimina impositae eisdem respondeant. Itaque Sacrilegi qui Religionem violant juribus multentur, quae ab ejus cultu et obsequio proficiscuntur. Qui bonos mores, vitaeque honestatem delinquendo contemnunt,

(1) Sic jampridem visum *Ciceroni*, ut scilicet poenae ab ipsa flagitii naturae educantur, criminique respondeant. *Adjungitur* scribit de Leg. III. *noxae poena par esto, ut suo vitio quisque plectatur: vis capite, avaritia multa, honoris cupiditas ignominia sanciatur.*

temnunt, ab aliis spernantur, dedecore obruantur, infamiae poena notentur. Aut Civitate ejiciantur, aut libertate priventur perturbatores publicae tranquillitatis. Tandem qui laedunt Civium securitatem, nempe eorum corpori, bonis, famae nocent, corpore poenas luant, aere multentur, existimationis jacturam subeant (V. *Cl. d' Alembert Elem. de Philosoph. articl. VIII.*). Res tamen eo usque porrigenda non est, ut obliviscamur receptissimi illius effati: *Quantum satis*, cui attemperandae Leges Poenales (§. II.). Sic crimina, quibus violatur Religio tanti aliquando solent esse momenti, ut non iis tantum coercenda sint poenis, quas Sacrilegi facile spernerent, nisi aliarum quoque poenarum metus eisdem incutiatur. Ita etiam qui alienis inhiant bonis audaciores quandoque fierent, si solum eis timenda fortunarum, quibus fortasse carent, jactura. Quare in his et similibus casibus prudens Legislator poenas, quae propriae unius criminum generis, ad aliud genus delictorum opportune transferet, eique caute accommodabit.

2. Ceterum nihil fieri potest utilius, atque humanius quam si poenae Legibus comminatae et sancitae delictorum indoli respondeant (1). Tunc enim ideae criminis et poenae, quae nunquam inter se disjungi deberent, conjunctim obversantur in mentibus Civium: unde nemo potest de admittendo quovis crimine cogitare, quin sta-

(2) *Cl. Auctor* Libri *Saggio sopra la Politica e la Legislaz. Romana* 1772. *Cap.* 7. *pag.* 183. „ La pena, *observat*, presso „ i Legislatori Filosofi ha sempre un qualche rapporto col „ fallo. „

statim poenae crimen manentis cogitatio ejus in animo excitetur. Poenam autem nequit non timere quicumque se ad eam cogitatione convertit; quo metu nihil validius ut homines a delinquendo removeantur (Cap. II. §. III.). Ita vis augetur et efficacia poenarum, quin eas oporteat exasperare, ut vehementiorem hominibus timorem incutiant. Recte concludit *Montesquieu* (*Espr. des Loix Liv. XII. Chap. IV.*) civilem libertatem vel maxime florere, quum Legibus poenae sanciuntur ab ipsa criminum natura desumptae. Tunc enim nullus est reliquus arbitrio locus: Poenae siquidem non ab ingenio proficiscuntur, affectibus, et cerebrosa Legislatoris voluntate; sed ipsius rei naturam sequuntur, nec homines vim inferunt aliis hominibus, quemadmodum usuvenit quoties in sanciendis criminum poenis *stat*, ut cecinit Ille, *pro ratione voluntas*.

CAPUT V.

Caussae remittendi, temperandi, et augendi Poenas.

I. *An liceat interdum dare veniam?*

II. *Caussae temperandi vel indulgendi Poenas* intrinsecae *aliae, aliae sunt* extrinsecae.

III. *Quenam sunt* intrinsecae *caussae.*

IV. 1. *Si culpa, non dolo peccatum.*

V. 2. *Vis, Metus.*

VI. 3. *Impetus Affectuum.*

VII. 4. *Aetas.*

VIII. 5. *Sexus.*

IX. *6. Conatus delinquendi.*

X. *7. Si opis allata alieno delicto, si consilium praebitum delinquendi.*

XI. *Quaenam sunt caussae* extrinsecae.

XII. *1. Si periculum ne ex poena Delinquentis quid damni Respublica capiat.*

XIII. *2. Multitudo Delinquentium.*

XIV. *3. Excellens Rei in Arte aliqua, Scientiaque peritia.*

XV. *4. Si crimen pene est ignotum, vel honestius perimitur, quam punitur.*

XVI. *5. Si Delinquens diu in reatu pependerit.*

XVII. *6. Furor superveniens.*

XVIII. *7. An sua, vel Majorum in Rempublicam merita?*

XIX. *8. Quid statuendum de diversa conditione Reorum.*

XX. *Improbantur ceterae caussae, ex quibus vulgo traditum poenas temperandas.*

XXI. *Sequitur enumeratio harum caussarum.*

XXII. *An, quatenus jus sit Judicibus poenas temperandi, et remittendi?*

XXIII. *Num, et quibus ex caussis receptum a Judicibus poenas augeri?*

XXIV. *Quousque se extendat Judicum temperandi, augendique poenas auctoritas.*

XXV. *Poenae interpretatione potius molliendae sunt, quam exasperandae.*

I. *An liceat interdum dare veniam?*

CElebris fuit olim, diuque intes Philosophos agitata quaestio, an liceat interdum veniam dare Delinquentibus, criminumque poenas indulgere,

gere, vel temperare. *Stoici*, qui opinionibus magis quam moribus immotam profitebantur severitatem, id nefas esse affirmabant (*Stob. Serm. XLIV. pag.* 311. *edit. Genev.*), eo praesertim ex capite, quod venia videretur arguere aut Legislatorem in immeritos statuisse poenas, aut eas asperiores, quam deceat, Legibus in delicta sancitas. Sed pace Stoicorum ceteri omnes civilium rerum Prudentes, qui humanius saniusque sunt philosophati, concluserunt nihil impedire, quominus constitutae a Legibus poenae adversus delicta justae sint atque convenientes, et tamen possit debeatque dari quandoque Delinquentibus venia, et criminum poenae leniri vel indulgeri (V. *Puffend. Dr. de la N. et des G. Liv. VIII. Chap. III.* §. 15.). Etenim ut plurimum Leges ita sciscuntur, ut generatim tantum inspectis consideratisque delictis poenas eorum definiant, quin ad extraordinarias, et peculiares cujusque delicti circumstantias respiciant, quarum in puniendis Reis ratio est habenda (1). Fieri ergo potest, ut ex hujusmodi circumstantiis certae quaedam prodeant Caussae, propter quas interdum aequum sit et conveniat singularium criminum poenas temperare, vel indulgere (2). Quod Stoicos ipsos non fugit, qui tunc parcere inquiebant Sa-

---

(1) Nec aliter possunt Leges scribi, et comparari. Siquidem immensum esset, et fere impossibile casus omnes, qui quandoque incidere possunt, distinguere et comprendere. V. *Leg.* 10. *Dig. de Legib.*

(2) Hinc factum existimat *Matthaeus Proleg. de Crimin. cap.* 4. *n.* 10. ut demum Jure Romano poenae omnes sint Jusdicentium arbitrio relictae. ut opportunius infra §. 23. enarrabimus.

Sapientem, non ignoscere (*Senec. de clemen. lib. II. cap. 7.*). Itaque re quidem cum ceteris consentientes, qui tradunt dare veniam aliquando licere, vitio eorum sectae familiari, de vocibus inepte disputabant.

II. *Caussae temperandi vel indulgendi poenas* intrinsecae *aliae, aliae sunt* extrinsecae.

Solent autem plerumque rerum criminalium Scriptores turmatim, et sine ullo ordine supra memoratas persequi Caussas indulgendi vel temperandi poenas; quibus alias quoque passim intexunt admiscentque suo ingenio effictas, usuque in Forum invectas (1). Primus, quod viderim, *Antonius Matthaeus* (*ad lib.* 48. *Dig. tit.* 18. *cap.* 4. *num.* 8.) aliquam visus est inducere distinctionem inter caussas, propter quas Criminales Scriptores tradebant poenas leniri et remitti debere, alias inquiens a Judice considerandas esse, alias vero despiciendas. Postea *Jo. Sam. Fridericus Boehemerus* (*Elem. Jurisp. Crim. sect.* 2. *cap.* 1. §. 22.) satis apte hujusmodi caussas in eas divisit, quae ex Legis determinatione, et quae a recta ratione, cui se conformare voluisse Legis-

(1) *Andreas Tiraquellus* Regius in Curia Parisiensi Senator meret ab horum turba sejungi. Quamvis enim in *Tractatu de Poen. temp. aut remit*: nullo nec ordine neque delectu caussas sit persequutus leniendi, vel indulgendi poenas; tamen ille, ut cetera ejus Opera, et eleganti stylo conscriptus, et omnigena est eruditione refertus. *Joh.* quoque *Jacob. Wissembachius Disp.* 24. §. 6. *et* 7. *in ult. Lib. Dig. de Reg Jur.* multas satis erudite caussas congessit, ob quas temperandae vel indulgendae Poenae.

gislator censetur, dependent. Sed jampridem *Grotii* magnum Ingenium duo distinxerat genera caussarum, ob quas consuetum est poenas leniri, vel indulgeri, et quarum intrinsecas alias, alias vocavit extrinsecas (*De Jur. Bel. et Pac. lib. II. cap.* 20. §. 25. 26.). Illas esse dixit cum si non injusta, dura tamen est poena ad factum comparata; has autem ex merito aliquo proficisci scripsit, aut alia re commendante, aut etiam spe magna in posterum. Quae quidem divisio eo magis videtur esse laudanda, quod ex ipsa indole diversarum caussarum est eruta, propter quas poenae temperandae sunt, vel indulgendae.

III. *Quaenam sunt* intrinsecae *caussae*.

1. Nos certe ex eo praesertim capite, cujus modo meminimus, expositam *Grotii* divisionem ducimus amplectendam. Quod sic tamen praestabimus, ut vocabulis reique summa retentis planiorem una plenioremque reddamus, et nostro proposito libere accommodemus. Duplex igitur cum Grotio agnoscimus genus caussarum indulgendi vel temperandi poenas, quarum aliae *intrinsecae* sunt, aliae vero *extrinsecae*. Primum caussas exponamus intrinsecas, singulasque species enumeremus, quae hoc sub genere continentur: mox de extrinsecis disseremus, et quales eae sint eodem plane ordine recensebimus.

2. Itaque Nobis *intrinsecae* sunt caussae remittendi vel temperandi poenas, quum hae duriores esse videntur ad factum, crimen nempe, aut ad Agentem, Reum scilicet comparatae; seu toties

ties intrinsecae aderunt caussae, quoties aut in Reo, aut in Crimine eae insint circumstantiae, quibus hoc minus atrox, ille non adeo nequam comperiatur, ut volunt, et existimant Leges.

3. Ceterum fere omnes hujusmodi intrinsecae caussae cum iis collineant, quibus debent Legislatores impelli, ut mites levesque poenas aliquando in crimina, Reosque praescribant. Sed quum Legibus, quae in sanciendis poenis solent crimina absolute, et *in abstracto* considerare, (V. *Gothofr. in Leg.* 8. §. 11. *D. de Poen.*) nulla, ut plurimum, habita peculiarium circumstantiarum ratione; (§. I.) nunquam aut raro fiat, ut eae ad diversas pro diversis criminum, Reorumque circumstantiis irrogandas poenas descendant; possunt proinde Judices iisdem insistendo regulis, quibus Legislatores deberent inniti, in singularibus casibus Leges ipsas supplere. Quam ob rem, ne iterum heic expromamus rationes superiori Capite abunde enarratas, quibus Legislatores debent mites levesque decernere poenas, alias afferemus ex naturali erutas aequitate, et genuinis Criminalis Jurisprudentiae principiis eductas, quae si alium finem intendunt, aeque profecto ac illae suadent ob enumerandas intrinsecas caussas temperandas esse paenas, vel remittendas.

IV. 1. *Si culpa, non dolo peccatum.*

1. Age ergo, princeps potiorque intrinsecarum caussarum poenas temperandi vel indulgendi est, si quis non dolo, sed culpa deliquerit. Nam

Nam dolo vere et proprie contrahuntur delicta, culpa quasi et quodammodo (Lib. I. Cap. VI. §. IV.). Itaque nequeunt quae culpa sunt contracta delicta veri, nempe dolo patrati criminis poena vindicari; sed debent in eorum Reos poenae leniri vel indulgeri (*Farinac. quaest.* 87. *n.* 1.). Leges siquidem quae poenas in crimina edicunt, directim et praecipue de veris loquuntur delictis, id est ad flagitia respiciunt dolo commissa, non culpa. Quis sane non videt poenas a Legibus in vera delicta praescriptas non solum duras fore, sed etiam oppido injustas, si aeque infligantur ob ea quae quasi crimina sunt et quodammodo, si pari ratione repetantur ab illis qui dolo, et qui culpa deliquerunt? *Nerostratus* Ephesi dolo Templum incendit Dianae: Pastoris culpa in agro casa comburitur: num poenae Incendiariorum aeque possunt utrumque manere, Legesque tam dolosum, quam desidem Incendiarium eadem poena teneri voluisse censendae? Quoties ergo quis non dolo, sed culpa deliquerit, toties intrinseca aderit caussa poenas temperandi, vel indulgendi.

2. Hinc patet leniendas, vel potius remittendas esse poenas, quando crimen commissum est casu, cui culpa vel fuerit conjuncta, vel ansam dederit. Nam si casu culpa vacuo fuerit peccatum, non magis potest id vitio homini verti, quam si pecus pauperiem dederit, vel tegula e tecto ceciderit (Lib. I. Cap. VI. §. VII.): unde nullus tunc poenae locus nullo crimine extante. Sic J. C. *Saturninus* (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *Leg.* 16.) testimonio *Homeri* Poetarum, ut inquit, praecipui,

pui, jam olim narrat receptum lenissime animadverti ob crimina commissa casu, cui culpa aliqua fuerit admixta.

3. Quod si non tam casu, quam imprudentia quis fecerit contra Leges, ut *Charondas* ille *Turiorum* Legislator, qui, contra quam ipse praescripserat, gladio accinctus in concionem descendit (1) ei temperandae, vel penitus erunt poenae indulgendae. Quamvis enim ignorantia, (idem dic de errore) quae facti non sit involuntaria, et invincibilis, a delinquendo minime liberet (Lib. I. Cap. VIII. §. IV.): ubi tamen ea ex negligentia quadam proveniat, ut in imprudentia contingit, justa habebitur caussa poenas temperandi vel indulgendi (*Tiraquel. de poen. te p. caus.* 11.). Tunc quippe non dolus intercessit in Delinquente, sed culpa, propter quam semper debent legitime poenae leniri, vel indulgeri.

4. Tandem facile intelligitur, cur imperitia, credulitas, rusticitas aequam praebeant caussam poenas temperandi vel remittendi (2). Etenim qui

(1) Meret heic rarum *Charondae* facinus totum referri verbis *Valerii Maximi lib.* 6. *rer. Mem. cap.* 5. *Charondas ad vim et cruorem usque seditiosas conciones Civium pacaverat, cavendo, ut si quis eas cum ferro intrasset, continuo interficeretur. Interjecto deinde tempore ex longinquo rure gladio accinctus domum rediens subito indicta concione, sicut erat, in eam processit; ab eoque, qui proxime constiterat solutae a se legis suae monitus; idem ego illam, inquit, sanciam ac protinus ferro, quod habebat, districto incubuit.*

(2) Imperitia, credulitas, rusticitas circa Civiles tantum, non etiam Naturales Leges veniam mereri potest. Nam Naturalis Juris ignorantia neminem excusat, *Leg.* 38. *Dig. ad Leg. Jul. de adult.* nisi peculiaris aliqua ratio mitiorem sententiam suadeat, ut jam dixi *Lib.* 1. *Cap.* 8. §. 7.

qui imperitia, credulitate, rusticitate delinquit, is dolo non peccat, sed culpa. Hinc tyroni, nuper in civitatem adlecto civi parcendum, si Legum Civitatis, vel Castrorum imperitia deliquerint, ut recte traditur a rerum criminalium Scriptoribus (V. *Matth. loc. cit. cap. V. num.* 10.).

V. 2. *Vis, Metus.*

1. Si vis, ac metus aliquem ad delinquendum impulerint, caussa intercedet intrinseca poenas ei temperandi vel indulgendi (1). Quamquam enim vis, ubi externa non sit (Lib. I. Cap. III. §. VII.), metusque libertatem non tollant, neque Coactum liberent a delinquendo (Lib. I. Cap. VIII. §. VII.); non recte tamen Liberti *Claudii* dixere apud *Tacitum* (*Annal. II.*) nihil interesse sponte ne quis, an coactus peccaverit. Nam vi metuque injecto mens animusque commovetur ac perturbatur: ex quo fit, ut non tam proposito, quam infirmitate videatur fuisse peccatum. Pauci sane reperiuntur generosi pectoris viri, tenacesque virtutis, qui vis metusque intrepidi contemtores mori potius eligant, quam foedari: plerique, ut sunt homines natura infirmi et imbecilles, vi cedunt, metui non resistunt, vitamque putant praeferendam pudori. Itaque Legum Poenalium rigoris suopte ingenio expertia sunt habenda delicta vi metuque commissa, dummodo illa vehemens fuerit, hic gravis atque pro-

(1) Ita se gessit *Lucullus* in Myteleneos, quos cum non sponte a Romanis, sed metu defecisse cognoverit, mitiori affecit supplicio. V. *Plutarch. in vit. Lucul.*

probabilis. Si enim vi facile potuerit resisti, qui ei ex nimia vecordia; vel ultro etiam cessit, inepte poenas a se deprecabitur. Quisnam vero metus gravis, justus, probabilis sit reputandus, ex circumstantiis pendet loci, temporis, personarum; adeo ut difficile sit illum definire. Generatim talis esse dicitur metus, qui cadit in constantem virum, cujus cum diversam quivis ideam sibi confingat, ridiculum esset audere aptam aliquam heic definitionem afferre.

2. Quae cum ita sint, recte tradidisse constat rerum criminalium Scriptores poenam ei aut leniendam esse, aut remittendam, qui aliqua necessitate cogente (1) quidpiam criminosum admiserit, veluti si fame aut siti stimulante potulenta abstulerit vel esculenta. Vis quippe, ut cecinit *Euripides* (*In Helen.*) est nulla potentior vi necessitatis, quam propterea graviter scriptum est ab *Homero* rebus omnibus dominari (*Odyss. lib.* 10.).

3. Vis etiam quaedam inesse videtur jussui illorum, quibus parere est necesse. Est jussus Domini, Patris, Magistratus, qui propter imperium, quod obtinent in servos, liberos, cives, etiam vim quandam habent cogendi. Hinc quamvis crimen contrahant, qui iniquis jussibus paruerunt

(1) Num Rei sint habendi, qui necessitate deliquerunt, facile est definire: si oratio ad Leges Humanas contrahatur, ex quarum violatione delicta nascuntur, de quibus Nos disputamus V. *Lib. I. cap.* 3. §. 2. *et seq. c.* 8. §. *ult.* facile porro intelligitur non omnem necessitatem juste ansam praebere remittendi poenas: sed eam solum, quae *simplex* dicitur *Tullio lib.* 2. *de Inv.* et *absoluta* appellatur ab Interpretibus Juris Civilis.

ruerunt (Lib. I. Cap. IX. §. V.); prudenter tamen tradiderunt Jurisconsulti Romani (*Dig. lib.* 15. *tit.* 3. *leg.* 4.) propter jubentis vim in levioribus delictis eis esse ignoscendum, in atrocioribus poenas mitigandas. Sic constat Tiberium civilis belli crimine Pisonem filium liberasse, quod non potuerit filius patris jussa detrectare. Quod *Tiraquellus* porrigit etiam ad eos, qui illorum precibus blanditiisque devicti, quibus est imperandi potestas, accesserunt ad delinquendum (*Caus.* 35.). Acute enim, inquit, *Tacitum* observasse preces potentium, preces quidem esse; sed quibus contradici non possit. Docet sane experientia vere cecinisse P. *Syrum*,

Rogando cogit, qui rogat potentior.

VI. 3. *Impetus Affectuum.*

1. Cur autem Impetus Affectuum intrinsecis caussis debeat accenseri leniendi et temperandi poenas, in promptu ratio est. Sunt hominibus Adfectus cognati, et adeo natura vehementes, ut omnes eis agitentur, pauci in transversum non abripiantur. Quis expertus non est in se ipso, quam sit rarum atque difficile affectibus moderari, et animum flectere ab eis incensum, et concitatum? Hinc licet Impetus affectuum aeque ac nequitia ad dolum pertineat, dolique sit species, quod actiones eo impellente commissae voluntariis quam proxime accedunt (Lib. I. Cap. V. §. VII.); levius tamen esse constat impetu affectuum, quam nequitia delinquere (Lib. I.

Cap. V. §. XII.). Quare quae impetu committuntur minus sunt criminosa, quam Leges requirant Poenales, quae ut plurimum generatim de delictis feruntur nequitia contractis; quique impetu sunt ad delinquendum abrepti, non adeo improbi esse videntur, ut in ipsos quadrent poenae Legibus in illos omnes dumtaxat praescriptae, qui frigidi et cogitato delinquunt (V. *Platon. IX. de Legib.*). Profecto nihil esset injustius, ne dicam crudelius, quam in reposcendis poenis non meminisse infirmitatis, et conditionis humanae naturae. Homines sumus, nihil humani a nobis alienum esse putandum.

2. Principio igitur poenae in eos erunt leniendae, qui irae impetu acti, praecipites in delicta ruerunt; praesertim si justa caussa iram concitaverit (1). Sic Jure Romano non poena Legis Corneliae de Sicariis, sed mitius punitur maritus, qui uxorem in adulterio deprehensam, ira doloreque aestuans occiderit (V. *Gail.* 2. *obser.* 120. *n.* 35.). Sed si quis non in continenti, sed

(1) Dolor certe, quem capimus ex gravissima nobis illata injuria adeo saepe acris est, tantaque nos ira accendit, ut vel in gravissima scelera ejus vi facile feramur. Quod si forte contigerit, magnitudo doloris poenarum temperabit rigorem, aut etiam tollet ultionem. Mulierem, quae matrem fuste percutiens occiderat, dolore mortis liberorum, quos avia filiae infensa sustulerat, M. *Pompilius* Praetor nec damnavit, nec absolvit. *Areopagitae* vero post centum annos ad se venire jusserunt mulierem, quae virum et filium uno veneno necaverat, quod alterum filium ex priore viro susceptum insidiis occidissent, quamque *Dolabella* eis judicandam remiserat; quia ipse neque liberare duabus caedibus contaminatam, neque justo dolore impulsam sustinuit punire. V. A. *Gell. Noct. Attic. lib. XII. cap.* 2.

sed jam remissa iracundia venerit ad delinquendum, hic non impetu deliquisse videbitur, sed nequitia se ulciscendi commodum occasionemque expectasse: proinde incassum irae excusatione contendet legitimas evadere poenas. *Ira, furor brevis est.*

3. Amoris quoque impetum sequi videretur ad excitandam consequendamque misericordiam potis esse debere, si quid eo cogente peccatum. Vim namque furoris ajunt amorem habere, adeo ut *Tullius* (*Tuscul. quaest.* IV.) affirmare non dubitet ex omnibus animi perturbationibus nullam esse vehementiorem amore. Quam candide, et ex animo Adolescens ille peccati sui poenam apud *Comicum* (*Plaut. in Poenul. Ac.* II. *Sc. V.*) deprecatur:

At amans per amorem si quid feci, Milphio,
Ignoscere te id mihi aequum est.

Id tamen rerum criminalium Scriptoribus sic nude et absolute non probatur. Qui enim ingenio mitiores sunt, faciliores que compati vitia, quae ut inquit *Farinacius*, (*de delict. carn. quaest.* 131. *cap.* 1. *n.* 1.) omnes tangunt, et praesertim Jurisconsultos; tunc solum concedunt leniendas poenas, ubi vehemens nimiusque fuerit amor, vel ex improviso eruperit, animumque igneo aestu inflammaverit. Contra severioribus nonnullis videtur solum amoris impetum valere nihil debere ad minuendas poenas, nisi alia praeterea caussa eas exigat temperari: nam multa insunt amori irritamenta, injuriae nimirum, ira, inimici-

 tiae,

tiae, bellum, pax rursus; quae si amantem rapuerint in crimen, aliquam praebere poterunt caussam temperandi poenas. Neque enim inquiunt ut irae, ita repentinum esse impetum amoris; sed hunc versari sub pectore, ejusque flammas tempore augeri: Secus *nimium vilis*, ut eleganter cecinit *Plautus*, (*In Aul. IV.* 10.) *amor esset, si amanti impune facere, quod lubet liceat* (1).

4. Zelotypiae quoque morbo aegrotantibus si in crimen inciderint, poenae erunt leniendae. Quanta enim ejus sit vis ad excaecandam mentem, animumque excruciandum, et commovendum dicere possunt quicumque haud more Philosophorum litarunt amori, testantur historiae, quotidiana exempla confirmant.

5. Tandem ebriis si peccarint temperandae vel indulgendae sunt poenae, quod ebrietas eumdem, quem gignunt affectus, impetum in hominibus pariat, (Lib. I. Cap. V. §. XI.). Sed ebrios, de quibus heic loquimur, probe oportet ab ebriosis secernere. Sunt ebrii, qui non pro more poculis indulgent, sed magis ignorantia suarum, vinique virium, vel combibonum stimulo

(1) Si placeat aliquam inter eos adhibere distinctionem, qui amore peccarunt, in temperandis poenis, mihi magis arrideret *Amantem*, ut *Tullius* distinxit, ab *Amatore* distinguere. Amator est qui in femineum sexum praeter necessitatem proclivis, assuetusque praedari, pro more omnibus inhiat puellis, quarumvis mulierum amoribus delectatur. At Amans in eo, quod deperit, objecto cor suum alte defigit. Prior non tam impetu amoris, quam vitio, et consuetudine luxuriatur; alter si quando fit audax, amoris vi et impatientia victus medicinam quaerit, et adhibet morbo: unde poterit videri nulla cum illo utendum esse pietate, quam hic profecto meretur.

mulo aut dolis in ebrietatem inciderunt. Ebriosi vero sunt, qui prava delectantur consuetudine potandi, quique saepe solent bibere, saepius inebriari. Illis poenae eo facilius temperandae erunt vel indulgendae (1), quod etiam sobriis hominibus soleat aliquando merum imponere, aut Convivarum vafrities et intemperantia, ut sibi evenisse narrat Luctator ille apud *Terentium* (*In Eun. Act. III.* 51. 4.) inquiens,

At at data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi;
At dum accubabam quam videbar mihi esse pulcre sobrius:
Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium facit.

VII. *Ætas*.

1. Nunc de Aetate dicamus, quae si vel juvenilis sit et florescens, vel senilis et cadens intrinsecam (2) mitigandi poenas caussam esse merito existimatur (V. *Menoch.* 2. *arb.* 329.). Quippe homines cum in utraque versantur, quamquam doli capaces (Lib. I. Cap. VII. §. IV. VIII.); mentis inopia laborant, et magis consilii infirmitate

(1) Saepe solet Legibus caveri in quibusdam delictis nullam habendam fore ebrietatis rationem. V. *Band. General. di Rom.* §. 2. Quod intelligendum est quoad ebriosos, haud vero accipiendum de ebriis; ne hujusmodi Leges aut imprudentiae, aut crudelitatis redarguamus.

(2) *Alexander in Leg. severior Cod. de his qui not. infam.* „ Aetas est, *scribit*, caussa intrinseca Legis minuentis delictum. „

mitate peccare videntur, quam vitio frigidae improbitatis. Propterea Leges eorum miserentur, poenarumque rigorem indulgent aetati.

2. Juvenes sane mitius sunt leniusque puniendi, quod adolescentia sanguinis vigore suffulta, quem sequitur vis et aestus affectuum, ipsa est illecebra, irritamentumque vitiorum (Lib. I. Cap. VII. §. IV.). Jure Romano quicumque nondum sunt effecti majores, nempe vigesimum quintum non excesserunt annum, aetatis excusatione a legitimis criminum poenis liberantur (V. *Mornac. in Leg.* 37. *Dig. de minor.*). Sed ubi peculiaribus Legibus breviori annorum curriculo circumscripta est minor aetas, ibi ii solum poenas sibi consequentur leniri, qui illud non transilierunt (1).

3. Senibus quoque, licet non adhuc effetis, et in puerilem statum relapsis (hi namque videntur esse delinquendi incapaces (Lib. I. Cap. VII. §. VIII.) aetatis miseratione, quemadmodum adolescentibus temperandae sunt criminum poenae. Etenim senectus ipsa est morbus: hinc natura queruli senes, difficiles, suspiciosi, et ad iras, ut omne invalidum, prompti. Res tamen controversia non vacat apud rerum criminalium Scriptores, qui senectutem, quae, ut inquit *Tragicus*, (*Eurip. in Bacch.*) non sit indiga mentis, non sine ratione caussam haud esse contendunt legitimam temperandi poenas (Lib. I. Cap. VII. §. VIII.). Quorum Nos diversas sententias sic inter

(1) Heic in Urbe municipalibus Legibus majores renunciantur adolescentes, qui vigesimum expleverint aetatis suae annum. V. *Constantin. ad Stat. Urb. annot.* 44. *n.* 35. *Tom.* 2.

inter se, cumque nostris principiis ducimus componendas; ut in poenis, quas aetas senilis sustinere non valet, ut sunt pleraeque corporeae, benignitas erga Reos senes adhibeatur (1), in ceteris nullus detur locus pietati.

VIII. 5. *Sexus*.

1. Aetatem sequitur Sexus, qui non secus ac illa generatim habetur pro intrinseca caussa temperandi poenas (*Tiraquel. caus. IX.*). Feminae siquidem hominum voluptati, et procreationi destinatae, quum corpore utantur molli, ac delicato, consilii maturitate indigent, animique vigore, qui a corporis compage et robore vel maxime pendet. Itaque viris animo, et corpore longe imbecilliores non adeo, ut illi, nequiter agere, minorique quodammodo dolo videntur delinquere. Propterea existimandum Leges suum non aeque ac in mares, in feminas quoque rigorem exerere. Aequum enim est sexus infirmitatis misereri (2); ex quo fit, ut mitius sit leniusque cum feminis agendum.

2. Sed

(1) „ Ut concludamus *sic humaniter scribit Tiraquellus* „ *Caus. VIII. n.* 7. cum juniores sint mitius puniendi ob id „ potissimum, quod nondum habeant perfectum consilium, et „ judicium; consequenter seniores, qui quantum ad eam rem „ pertinet in pari sunt caussa, ut qui bonam partem consilii „ mentisque amiserunt, clementius quoque plectentur. "

(2) Hinc ut cecinit *Virgilius Aeneid II.*

. . . nullum memorabile nomen
Feminea in poena est.

Quod fortasse movit *Aurelianum*, ut *Zenobiam* a militibus

2. Sed quod diximus tunc solum obtinet locum, ubi Feminae plus ausae non sint, quam sui sexus infirmitas patitur. Nam aliquando effrontes feminae, praesertim si pudicitiam amiserint, vel ipsos mares sceleribus aequant, impudentia vincunt, ut merito *Comicus* dixerit *muliere nihil esse audacius*. *Livia* uxor *Drusi* sit prae aliis exemplo. *Sejanus* hanc primum adulterio pellexit, et postquam primi flagitii potitus est, ad conjugii spem, consortium regni, et necem mariti impulit (*Tacit. IV. Annal.*). Si igitur Feminae insitam sibi infirmitatem praetergressae grave quid et immane sint ausae, frustra poenas sibi temperari postulabunt, sed Legum severitatem, ut mares, incurrent (V. *Carpzov. prax. crim. p.* 1. *q.* 2.).

IX. 6. *Conatus delinquendi*.

Succedit nunc Conatus delinquendi, qui ad intrinsecas caussas temperandi poenas vel maxime pertinet. Quamvis enim conari delinquere sceleris purum non sit, nec crimine vacet omnino; proprie tamen criminis nisus delictum non est, et a delicto distinguitur, ut iter differt a meta (Lib. I. Cap. IV. §. II.). Facile ergo intelligitur in conatum delicti non quadrare poenas, quae imponuntur a Legibus adversus perfecta et absoluta delicta. Itaque generatim Conati-

---

ad necem requisitam, quod *Imperii* fasces ad se rapere conaretur, eorum furori subduceret, poenaque liberaret. V. *Vopisc. in vit. Aurel.*

nantibus delinquere (*Clar.§. fin. quaest.* 92.) poenae sunt semper leniendae (Lib. I. cit. Cap. IV. §. XIII.); idque eo magis, minusque, ut Ego quidem arbitror, quo proximior, aut remotior fuit nisus, quem, ut auso scelere potirentur, adhibuere. Sed ubi res sit de criminibus, in quorum conatum aeque ac in crimina ipsa perfecta et absoluta Leges, quibus Respublica utitur, eamdem poenam expresse decreverint, nullus petebit locus poenas leniendi (1) in Conantes (Lib. I. Cap. IV. §. XII.).

X. 7. *Si opis allata alieno delicto, si consilium praebitum delinquendi.*

1. Tandem ad intrinsecas caussas leniendi poenas referri quodammodo potest, si opis allata alieno delicto, si consilium praebitum delinquendi. Ac primo quidem etsi qui opem alieno delicto tulerunt, eodem fere crimine teneantur, quo primarii auctores flagitii irretiuntur (Lib. I. Cap. IX. §. VII.); distinguere tamen oportet eos, qui proximam praesentemque opem Delinquenti praebuere ab illis, qui remotum auxilium delicto dederunt. Proximum dedisse auxilium dicitur Scriptoribus Criminalibus, qui puta attinuit, caesit, effregit etc.; remotum, qui arma exem-

(1) Non ergo audiendus saepe laudatus *Tiraquellus* qui *caus. XL.* docet Judicem, si velit, posse mitius agere in delictis, in quibus Lex aeque punit nisum, et actum consumatum. Sic enim eluderetur finis intentus a Legibus, ubi in quibusdam criminibus et inceptum et perfectum facinus pari persequuntur supplicio.

exempli gratia, ferramenta, scalas commodavit, nec tamen adfuit delinquenti in flagranti crimine (*Ferrar. tit.* 52. *gloss.* 6. *n.* 2.). Jam vero non aeque omnium grave videtur esse delictum qui opitulati sunt alienis flagitiis; sed illorum qui remotum levius, gravius eorum, qui proximam opem tulerunt: non omnes proinde pari poena corripi debent: in illos eadem severitate ac in primarios flagitii auctores animadvertendum; his poenae aliquantisper mitigandae; idque ingenio convenit Legum Poenalium, nec infrequenter ab eis invenitur diserte praescriptum (V. *Matth. loc. cit.*).

2. Quod spectat ad eos, qui consilium dederint delinquendi non *generale* quidem, sed *speciale*, ut loquitur *Puffendorfius*, (*J. N. et G. lib.* 1. *cap.* 5. §. 14.) opportune videtur distinguendum, quemadmodum distinguunt rerum criminalium Scriptores, utrum qui accepit delinquendi consilium sponte alioqui peccaturus fuisset, an si alter non consuluisset fore, ut iis a peccando sese abstinuerit (*Farinac. q.* 129. *par.* 3.). Priori enim casu illi censent poenas Consiliariis minuendas esse. Quae doctrina intrinseco fundamento non caret ipsi Poenalium Legum indoli innixo. Quandoquidem longe gravius est pravis suasionibus animum corrumpere maleficii insolentem, quam in scelus jam currenti improbae suggestionis stimulos veluti admovere (Lib. I. Cap. IX. §. VI.).

XI. *Quaenam sunt caussae* extrinsecae.

1. Sed ab intrinsecis caussis, quas sumus hactenus persequuti, ac caussas *extrinsecas* temperandi

randi vel indulgendi poenas oculos, orationemque convertamus. Extrinsecas caussas voco illas, ex quibus, etsi maneat incolumis generalis ratio Legis Poenalis, ratio tamen ejus particularis evanescit. Nam quamquam ad sustinendam Legis efficaciam satis est ratio universalis sine repugnantia contrariae rationis (*verba sunt Grotii loc. sup. cit.*); tamen cessatio rationis, etiam quae particularis est, efficit, ut Lex facilius et minore cum damno auctoritatis solvi possit. Ibi ergo, ut clarius res efferatur, extrinsecae adsunt caussae leniendi vel remittendi poenas, ubi peculiares earum fines deficiunt, vel eos intendere non est moraliter necessarium. Quum autem publicum bonum ut ultimus scopus est, ita primaria debet esse ratio poenarum; (V. *Hochstetter. de jur. poen. sect. IX.* §. 2.) proinde toties sequitur temperandas esse poenas vel indulgendas, quoties Poenales exequi Leges aut posset in publicum vergere damnum, aut mitigatis vel indultis poenis majus bonum haberetur.

2. Jam vero, ut ordini insistamus, qui est initio propositus (§. III.); extrinsecas hujusmodi caussas singulatim aggrediamur exponere, propter quas poenae temperari possunt vel indulgeri.

XII. 1. *Si periculum ne ex poena Delinquentis quid damni Respublica capiat.*

Prima de qua disseramus, extrinseca caussa leniendi vel remittendi poenas sit, si periculum ne ex poena Delinquentis quid damni Respublica

ca capiat. Tunc generalis quidem illa non perimitur Legis' ratio, quae prospicit, ut metu poenarum cohibeatur humanum ingenium ad injurias proclive (Cap. II. §. II.); sed tum ejus cessant particulares rationes, cum evertitur ultimus ipse scopus poenarum. Hoc namque casu poenae in commune bonum utilitatemque comparatae, in publicam noxam cederent. (V. *Puffend. Jur. Nat. et G. lib. VIII. cap.* 3. §. 16.) Respublica bello confecta gravi et diuturno, properat ad interitum: unus est magni animi Dux egregiaeque virtutis, qui hostium vi obsistere, possitque nutantem Patriae spem sustinere: quis, amabo, non videt summo tunc cum Reipublicae damno atque periculo poenas ab eo postulari alicujus flagitii, quod fortasse patraverit (1)? Hoc idem foret ac si *Fabium Maximum*, qui solus poterat cunctando rem restituere, devovissent Romani accusatorum invidiae, publico metui ac suspicioni. Ita si Civis gratia, divitiis, clientelis, affinitatibus, praepotens aliquis, puta, *Clodius* exposcatur ad poenam, non ne satius erit eum pati nocentem, quam illius supplicio tumultibus, populari seditioni, bello civili ansam praebere? Atque haec caussa, ut id obiter moneam, adeo generalis est, ut ad eam omnes fere aliae reliquae extrinsecae caussae temperandi vel indulgendi poenas quodammodo possint referri: quod procedente sermone animadvertenti patebit.

XIII. 2.

(1) Nauta delinquit: deest qui navim gubernet: si poena sumatur de reo, nonne salus omnium, qui navigant, in discrimen adducitur?

XIII. 2. *Multitudo Delinquentium*.

Ambigi nequit, quin ex opere, quod a pluribus pro indiviso fit, singuli in solidum obligentur: unde consequens delictum quod plures commiserint, unumquemque obligare, omnesque de eo teneri. Quid ergo si multi deliquerint, si Collegium, si Civitas, si tota Provincia, in universos ne erit saeviendum? Profecto si ulla, haec certe gravissima est inter extrinsecas caussas veniam indulgendi, quando nempe est a multis peccatum (*Tiraquel. caus. XLVII.*). Cessare tunc quippe particulares Legum Poenalium rationes intelliget quisquis considerabit multitudinem poenae devovere rem plenam esse periculi, crudelem etiam, et cum Civilis Corporis detrimento conjunctam, quod eo tenuvius imbecilliusque fit, qno pluribus membris privatur (1). Recte ergo *Seneca* (*De Ira lib. II. cap. 10.*) *iram*, inquit, *Sapientis tollere turbam peccantium; intelligit enim quam sit iniquum et periculosum irasci publico vitio*. Sed fere nunquam sine auctoribus multitudo delinquit. Etenim ut mare sua natura tranquillum vento incumbente tumescit; ita Populus, ut plurimum ingenio quietus, a pravis oratoribus, tamquam violenta tempestate impellitur. Tunc satius erit solos delinquendi duces ad supplicium poscere, ut poena ad paucos, me-

(1) Haec erat quoque vetus belli disciplina apud Romanos ut si a multis esset flagitium rei militaris admissum decimatio fieret, et sortitione in quosdam tantum animadverteretur, ut refert *Cicero in Orat. pro Cluent.*

metus ad omnes perveniat (*Plat. l.* 12. *de Legib.*). Quod observandum praesertim si Civitas universa a Principis obsequio defecerit, si tota Provincia legitimi imperii jugum excusserit. Capta Capua Consul Romanus, etsi severissimus, non omnes Cives, sed Senatores dumtaxat securi percussit, quorum sententia maxime a Romanis descitum constabat.

XIV. 3. *Excellens Rei in arte aliqua, scientiaque peritia.*

Excellens quoque Rei in Arte aliqua, Scientiaque peritia inter exerinsecas caussas debet referri temperandi vel indulgendi poenas (*Caravit. Inst. Crim. Lib.* 4. §. 1. *cap.* 74. *n.* 140.). Valde enim interest Reipublicae eos, qui in Artibus Scientiisque excellunt, communi commodo et ornamento conservare; praesertim quum exiguus soleat haberi excellentium Virorum proventus (1). Profecto si ex merito res aestimetur, nemo dubitabit, quin plus saepe damni ex unius excellentis Viri jactura Respublica capiat, quam boni in commune exemplum ex ejus poena redundet. Si *Archimedem*, puta, alicujus criminis reum Syracusii carnifici tradidissent, quis mirabili ar-

(1) Interpretes Juris Romani, qui res criminales tractarunt, argumentum desumunt ad confirmandam hanc caussam ex pervulgata *Leg. ad bestias* 31. *Dig. de Poen.* Sed docti Viri jampridem observarunt ea Lege poenam Reo non remitti, sed solum innui, ut si is artificio roboreque maximo sit in venandis et debellandis feris, consulto Principe Urbis arenae, et Populi Romani voluptati reservetur. V. *Alciat. Parerg. lib. II. cap.* 28.

tificio hostium navibus, ut ferunt, incensis. Civitatem ab imminenti periculo liberasset? Nonne plus damni Concives ex tanti Viri supplicio, quam ex ejus impunitate tulissent? *Baco a Verulamio* (cujus tamen quae forte merent improbari scripta atque sententiae, eas intelligi volumus nec a Nobis laudari) personam ignorantiae detraxit, quae sub scientiae forma latebat, fontes doctrinarum reclusit, semina jecit verae solidaeque sapientiae. Si juvenilium exempli gratia vitiorum poenas immatura morte luisset, forsan aut non tam cito, aut non adhuc priscam Majores nostri exuissent barbariem, nos tanta hoc aevo in luce non versaremur. Divina ergo Ingenia, quae immortalibus scriptis prosunt aliis hominibus, genus illustrant humanum, quaeque egregiis opificiis Patriae gloriam divitiasque pariunt, decet colere, et conservare etiam ubi humanae conditionis fatum subeuntia vitiis non obsistunt, irretiuntur delictis (1). Utilitas Publica peperit, privatum commodum ratihabuit vulgatum illud, et ab omnibus rerum criminalium Scriptoribus (V. *Ursaya Instit. Crim. Lib. IV. tit. 7. n. 74.*) turmatim relatum effatum, *excellens in arte non debet mori* (2).

XV. 4.

---

(1) *Matthaeus*, quoniam antiquis et praejudicatis circa poenarum originem opinionibus imbutus, hujusmodi caussam magno apparatu et acriter improbat *ad Lib.* 48. *Dig. tit.* 18. *cap.* 5. *n.* 7. alii Doctores in levioribus tantum admissis volunt locum habere.

(2) Lector adverte me de iis heic loqui, quorum excellens in arte quapiam, Scientiaque peritia communi existimatione constat, et luculenta indubiaque experientia confirmatur; non de illis, de quibus tanquam excellentibus disserunt Cri-

XV. 4. *Si crimen pene est ignotum, vel honestius perimitur, quam punitur.*

1. Quod si crimen pene est ignotum, vel honestius perimitur, quam punitur; tunc quoque extrinsecae aderunt caussae temperandi, vel indulgendi poenas. Utroque enim in casu, quamquam nihil proprie vetet sumere poenas; tamen eas intendere non est moraliter necessarium (*Puffendorf. Dr. de la N. et des G. Liv. VIII. Ch.* 3. §. 16.). Crimen certe, quod nemo fere novit, si in se spectetur crimen esse non desinit; at ejus reposcere poenas tanto minus interest, quanto paucioribus innotescit (1): Neque enim in crimine, quod Cives fere omnes latet, adeo urget ratio publici exempli, quod in delicto plerisque Civibus noto poenas efficit utiles, et necessarias reddit: aliunde vero *semper*, ut prudentissime *Seneca* observat, *periculosum est ostendere Civitati quanto plures mali sint* (*De Clement. L. I. C.* 23.).

2. Sunt autem, (ecquis non intelligit?) nonnulla flagitia, quae indulgendo occultantur honestius, quam propalentur puniendo (2). Plerique

---

minales Auctores, et quorum excellentiam quindecim hominum testimonio probari tradunt. V. *Bajard. ad Clarum §. fin. quaest.* 60. *n.* 28. Moniti necessitas intelligenti patebit.

(1) Asperiora sunt, et mysantropo potius digna, quam Jurisconsulto, qui veros norit fines poenarum, quae Anonymus *Censor Libri Dei Delitti e delle Pene* hac de re mussitat *pag.* 66. 67.

(2) Hinc tot laudibus in coelum est elata *Solonis* legislatoria prudentia, qui nullum supplicium in eos constituit,

que enim homines, ut de *Scythis* refert *Justinus* (*Hist. L. II. cap.* 2.), ita sunt comparati, ut in eis plus proficiat ignoratio vitiorum, quam notitia virtutum. Hoc ergo videtur esse concedendum non tam publicae honestati, et innocentium pudori, quam nequam hominum ingenio, ut nec severe vindicata ad eorum aures perveniant quaedam generis humani dedecora (1).

XVI. 5. *Si Delinquens diu in reatu pependerit.*

1. Ceterum ad extrinsecas caussas temperandi vel etiam indulgendi poenas merito refertur, si quis diu in reatu fuerit. In reatu fuisse diutino is dicitur, qui jam diu reus factus in carcere vel custodia versatus est, cujusque accusatio longo tempore pependit. Jam vero peculiares Legum Poenalium rationes quodammodo in illo cessare (V. *Alciat. in cap.* 10. *de judic. n.* 39.), qui diu fuerit in reatu, facile largietur quicumque animadvertat diuturnum squallorem, quem is est perpessus, aequum esse, ut cedat in partem poenae. Jus enim est, vel debet esse, ut Reos aut convictos poena velox subducat, aut libe-

qui parentes necassent, *ne non tam prohibere, quam admonere videretur*, ut *Cicero* inquit *Orat. pro Sex. Rosc. Amerin. cap.* 25.

(1) Quid ergo, barbatus heic aliquis inquiet Magister, tune censes reos turpissimorum criminum dimittendos esse impunitos? Ego vero arbitror monendos, corripiendos, iterum peccandi periculo subtrahendos: At secreto poenam de eis sumendam, ut alicubi fit, ut quidam contendunt Scriptores, non facile concedam. Generatim poena publica esse debet; si talis non sit, ejus cessant fines, finibus cessantibus etc. V. *supr. Cap. III. §. VIII.*

liberandos carcer diuturnus non maceret. (V. *Cod. lib. 9. tit. 47. l. 32.*)

2. Quamvis vero, ut ab aliis jam est adnotatum (V. *Bud. in annotat. ad Pandect.*) Interpretes Juris Romani, qui de delictis poenisque scripserunt, perperam eos confuserint, qui diu in reatu fuere, et quorum non recens sed vetus est crimen, puta ante x. annos commissum; tamen non male dixerunt posse etiam de his aliquam haberi rationem, et poenas eis leniri, vel indulgeri. Quippe poenae quo celerius irrogantur eo efficacius, quo tardius infliguntur eo remissius prosunt publico exemplo, quod primario eis intenditur (Cap. III. §. VIII.). Hoc sub aspectu non adeo abhorrere videtur a Legum Poenalium ingenio humanissima illa *Plinii* ad Imperatorem *Trajanum* responsio (*Lib. X. Epist.* 40.): *se non satis honestum putare, immo nimis severum reddere poenae post longum tempus plerosque jam senes, et frugaliter, ac honeste viventes.*

XVII. 6. *Furor superveniens.*

Non est insuetum ut homines, quemadmodum de *Tragico* illo *Oreste* narratur, alicujus sceleris conscientia agitati in insaniam incidant, furore obruantur. Si ergo constet sana mente crimen esse commissum, et postea furor supervenerit, an de Reo poenae nihilominus erunt sumendae? Recte responsum est a plerisque Criminalibus Jurisconsultis poenas remittendas esse superveniente furore (V. *Gail.* 2. *obs.* 110. *n.* 22.). Nam hoc etiam in casu vel cessare videntur peculia-

res

res Legum Poenalium rationes, vel saltem poenas intendere necessarium haud esse intelligitur. Siquidem, ut loquuntur Leges Romanae, fati infelicitas Furiosum excusat, et furore ipso miser hic satis punitur, quin opus sit eum alia poena vexare (*Dig. l.* 48. *tit.* 8. *leg.* 12.). Aliunde vero metuendum non est, ne ex impunitate Furiosi vis decidat publici exempli, propter quod expedit crimina impunita non abire. Hic enim, de quo quaerimus, infelix est magis, quam malus, aut certe ex malo factus infelix: nec alios impunitas, quae indulgetur Furioso, audaciores reddet, nisi sperent se quoque post crimen admissum evasuros esse furiosos (1). Quum apud Tarraconem servus hospitis in *Hadrianum* cum gladio irruisset, retentum ille ministris accurrentibus tradidit, et postquam furiosum esse cognovit nihil commotus Medicis dedit curandum (*Spartian. in vit. Hadr.*).

XVIII. 7. *An sua, vel Majorum in Rempublicam merita?*

1. Utrum egregia Delinquentis merita, et col-

H 2 lata

(1) Meret heic quoque referri gravissima *Matthaei* animadversio, qui doctissime, ut moris, de hac re disputavit *Proleg. de crimin. cap.* 2. *n.* 7. *et* 8. putandum scilicet, ut inquit, non esse Legislatorem, eumque qui Reipublicae praeest, quemdam ovium aut caprarum custodem esse, qui corporum dumtaxat, nullam animarum habeat rationem. Curat vel maxime animos Civium, qui Civitatem curat. Ad salutem autem animorum illud in primis pertinet, ne cujus supplicium ita festinetur, ut is poenitentiam agere; Seriisque precibus aeternas poenas deprecari non valeat. Id autem pro-

lata in Rempublicam beneficia extrinseca possint esse caussa, an non, poenas temperandi vel indulgendi, arduum erit ei definire qui varias recoluerit et inter se discrepantes rationes, quae in utramque Partem solent afferri. Si quis enim consideret tanto, ut cecinit *Satyricus*, in se conspectius crimen esse (*Juven. Satyr. VIII.* v. 140.), quanto qui delinquit major habetur; et proinde quo majores sunt homines, eo gravius quum peccant esse puniendos, secum facile reputabit nihil Delinquenti sua prodesse debere, vel Majorum merita, ut *Ioabbo* duabus caedibus contaminato nihil profuerunt in Regem et Rempublicam Haebreorum collata beneficia, ut illarum poenas evaderet (1). Re enim vera perniciosius merentur de Republica qui delinquunt Majorum nobilitate, suisque meritis fulgentes, quod magis exemplo quam peccato nocent: unde nihil prioribus officiis posteriora sublevantur flagitia, a quibus eo cautius abstinere debebant, quo plus offensionis in ceteris ab illis manavit. Sic vulgum, quem criminis exemplo corruperunt, eorum poenae exemplum debet officii admonere. At contra animadvertenti aequum esse, ut cujus magna sunt et illustria in Rempublicam merita ei gratia habeatur, etsi quid humani sit passus;

---

fecto continget, si a furioso durante animi morbo poenam sumere velimus.

(1) *Aetolorum* non exigua fuerant in Romanam Rempublicam merita, quae cum commemorarent responsum a L. *Valer. Flacco genus hoc defensionis non convenire praesenti tempore: nam cum pristinae benevolentiae officia ab eis essent violata, et per ipsos accensum hoc tantum odium, nihil jam prioribus meritis praesens tempus sublevari. Polyb, Fragm.* 18.

fortasse videbitur non improbandum quod scriptum olim est a *Quintiliano* (*Declam.* 310.) qualecumque crimen donari meritis, donari virtuti (1). Sic Populus Romanus M. *Horatium*, poena interemtae sororis absolvit magis quam jure caussae, memoria meritorum, et admiratione militaris virtutis, quae Patriae in Albanos imperium invicte pepererat. Praesertim quum non adeo metuendum sit, ut qui expertes sunt meritorum, ii parem sibi blandiantur invenire indulgentiam: Contra potius ceteri animos capient ad bene de Patria merendum, quum prospiciant eos, qui sunt in illam benefici, etsi delinquentes, dignos tamen haberi publica reverentia. Jam vero in tanta rationum discrepantia nemo mirabitur si Jurisconsulti rerumque criminalium Scriptores prout rem uno, vel alio sub aspectu perspexerunt, diversam fuerint amplexati sententiam (V. *Glar.* §. *fin. quaest.* 60. *n.* 27.) adeout alii sua Majorumqne adversus Rempublicam merita semper, alii nunquam censuerint legitimam esse caussam temperandi vel indulgendi poenas. Est tamen tertium genus illorum, quibus placuit non in gravioribus delictis (*Matth. ad L.* 18. *Dig. t.* 18. *cap.* 5. *n.* 6.), sed dumtaxat in levioribus

(1) Locus hic frequens est Oratoribus. *Deprecationem* vocant, de qua *Tullius*, deprecatio est, *inquit*, in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur. Oportebit igitur eum, qui sibi ut ignoscatur postulabit, commemorare, si qua sua poterit, beneficia, et si poterit ostendere ea majora esse quam haec, quae deliquerit, ut plus ab eo boni, quam mali profectum esse videatur: deinde Majorum suorum beneficia, si qua extabunt, proferre etc. „ *de Invent lib.* 2. *cap.* 35.

ribus posse aliquam praecedentium meritorum rationem haberi.

2. Huc refero, quod vulgo tradi solet de prospero felicique criminis eventu (V. *Tiraquel. Caus.* 52.). Nam Delinquentis merito tribui quodammodo posse videtur, si magnum aliquod emolumentum ex ejus delicto Respublica coeperit, ut puta furti faciendi caussa parietem vicini quis perforavit; quum nummos tollere vellet, reperit epistolas, quibus insidiae Civitati structae patuerunt: cum aliena uxore libidinis caussa quis consuevit; mulier rimarum plena prodidit ei consilia mariti de patria hostibus tradenda, hic porro Reipublicae: dolo occisus est ab aliquo Civis, quem postea compertum est Reipublicae magnopere interfuisse e medio esse sublatum. Certe homines, quibus inaestimatione tribuenda, habendaque gratia utilitas dominatur, non tam ad consilia animadvertunt, quam exitus rerum intuentur (1). Hinc factum ut nulla amplius habita delicti ratione, quorum crimina publico bono profuerunt, ii olim praemia quoque retulerint suorum facinorum. Sic *GN. Flavium*, qui librum formulas continentem *Appio* surripuit, Plebs Romana, in cujus commodum cesserat hujusmodi furtum, non solum poenarum voluit expertem, sed magnis etiam praemiis affecit (V. *Dig. l.* 1. *tit.* 2. *Leg.* 2.). At vero nec in Urbe ipsa defuerunt exempla rigoris adhibiti in eos, quorum delicta felix exitus est consequutus; neque

(1) Hoc sub aspectu verum esse potest, quod *Seneca* cecinit *Hercul. Fur.* v. 250. *Prosperum ac felix scelus, Virtus vocatur*.

que desunt Scriptores, qui nullam publicae utilitatis ex delicto profectae rationem habentes, vix in levioribus admissis gratiam Reo faciendam existimant, in gravioribus vero piaculum ducunt malum exemplum prodiens ex crimine cum utilitate compensare, quae ex eo in Rempublicam derivaverit.

XIX. 8. *Quid statuendum de diversa conditione Reorum.*

Quid vero sentiendum de diversa personarum, quae deliquerunt, conditione tandem videamus. Sunt enim qui affirmant lenius cum nobilibus honestaeque conditionis personis esse agendum, durius cum vilibus atque plebeis; ex quo hi corporis cruciatu poenas aestimant famae securi, et quia propter servile ingenium difficilius emendantur; quum contra in illis contingere soleat (V. *Plin. VIII. Epist. ult.*). Sed aliis ratio haec speciosior esse videtur, quam vera, quasi non experiamur, ut inquiunt, assidue fortuna nobiles, animo esse plebejos, et honestae conditionis homines saepe vilissimum quemquam vincere improbitate (V. *Plat. de Leg. IX. et XII.*). Nihil autem esse addunt iniquius, et in quavis Reipublicae forma a justitia abnormius, quam pares in crimine, dissimiles esse in poena. Profecto nec Nos possumus hac in parte Jus Romanum non improbare, juxta quod gravius viliores, lenius honestiores castigantur. Neque tamen dixerim nullam prorsus diversae Delinquentium conditionis in reposcendis poenis haben-

bendam esse rationem. Quandoquidem etiam in poenis decet ad diversam Delinquentium conditionem attendere; quum fieri possit, ut propter illam quae uni gravis, alteri levis futura sit (1) poena (Cap. IV. §. V.). Libenter adsentimur doctissimo *Matthaeo*, qui scribit in eodem genere poenarum mitius cum nobilibus et honestioribus, durius cum humilibus personis agi posse (*loc. cit. cap.* 4. *n.* 20.), ut ex quibus admissis exempli gratia vilis homo ad triremes damnatur, honestae conditionis vir in arcem, vel insulam relegetur; ex quibus delictis plebejo gula laqueo frangitur, ex iisdem nobili gladio cervix resecetur. Opinione enim invaluit existimari honestius esse capite multari, quam furca suspendi.

XX. *Improbantur ceterae Caussae, ex quibus vulgo traditum Poenas temperandas.*

Sed praeter has omnes huc usque expositas in-

(1) Frequenter Jure Romano ex quibus caussis ceteri deportantur, ex iis servi vel humiliores ultimo supplicio afficiuntur. *Leg.* 1. *et* 16. §. *persona Dig. de poen.* Quo nihil iniquius duriusque. Quamquam enim diversae Delinquentium conditionis ratio aliqua sit habenda; id tamen non eo usque protrahi debet, ut praeter aequitatem durissime cum humilioribus, leniter cum honestioribus personis agatur. Verumtamen ipsa ratio aequalitatis, quae debet in poenis dominari, exigit ut in eodem genere poenae inaequalis poena pro diversa Reorum conditione irrogetur, ne contra gravissima sit nobili, puta, quae plebejo foret levissima poena. Sic demum conciliari commode possunt variae quorumdam recentiorum Scriptorum sententiae, de quibus. V. *Auctor. del Dritto di Punire lib.* 3. *Cap.* 5. §. 1. *Napoli* 1772.

intrinsecas, et extrinsecas caussas temperandi vel indulgendi poenas, aliae quoque vulgo feruntur caussae a Jurisconsultis, rerumque criminalium Scriptoribus suo ingenio ut plurimum efficrae, usuque etiam in Forum invectae. Ac siquidem hujusmodi caussae non ut superiores legitimo aliquo fundamento superstructae sunt; sed privatae innituntur Jurisconsultorum auctoritati, quae nulla est, si careat ratione, usuique Fori, qui nullam vim habet, quum publicae nocet utilitati; proinde sunt eae improbandae, et nullius habendae momenti in infligendis poenis. Interest sane Reipublicae ne levibus quibusvis ex caussis, et ex arbitrio confictis Delinquentes publico exemplo subtrahantur. Sic enim hominum malitia augebitur, improbique, quorum uberrima seges, ad scelera invitabuntur. Neque id asperius censendum, quam Nos deceat, quibus mitis doctrina, mitius ingenium. Etenim clementiae laus ita est sectanda, ut tamen justae severitatis gloria non pereat. Ceterum par est has quoque cognoscere caussas, ne cum didicerimus ex quibus caussis poenae temperandae sunt vel indulgendae, ignoremus illas, quarum, si proponantur, nullam decet habere rationem. Satis tamen erit earum vulgatiores heic cursim attingere, et aliqua passim animadversione notare.

XXI. *Sequitur enumeratio harum Caussarum.*

1. Jurisconsulti igitur, rerumque criminalium Scriptores contendunt, usu etiam in Foro invaluit, ut poenae leniantur *si reus non per viam,*

ut

ut ajunt, *accusationis, sed inquisitionis convictus sit.*

2. *Si Delinquens sit de se sponte confessus.* Jure Romano (V. *Dig. lib.* 48. *tit.* 18. *leg.* 1.), cujus auctoritate utuntur Criminales Scriptores, cautum confessos pro judicatis habendos, de confessis tanquam convictis supplicium sumendum. Quomodo ergo illo Jure poenae confessione levandae?

3. *Si reum commissi sceleris serio poeniteat, moresque suos emendet. Tiraquellus* ipse, qui quot potuit, tot consarcinavit caussas leniendi poenas, ingenue fatetur poenitentiam et emendationem prodesse ad aeternas futuri aevi, non ad civiles et praesentes poenas evitandas, (*Caus. XXVIII.*) quibus publicum exemplum in primis intenditur. Quem delicti non poenitet, quod sequitur poena?

4. *Propter honestatem, et vitam prius innocenter actam.*

5. *Si Judaeus, vel Paganus post crimen admissum ad sacra nostra transierint.* Hi consulunt sibi, non Reipublicae, quam delinquendo laeserunt.

6. *Propter numerum liberorum.* Virtus est sine merito, fuisse prolificum.

7. *Si pater filium reum ultro Judicibus offerat, et contra si filius offerat patrem delinquentem.* Vix in admissis desertioni non dissimilibus, cujus exemplo ex Jure Romano utuntur Criminales Scriptores, aliquid indulgendum sanguinis caritati, (*Farinac. quaest.* 98. 11. 164.) ne videantur

tur liberi parentum, et viceversa maturasse supplicium (1).

8. *Si rupto laqueo, ad quem damnatus erat Delinquens, terrae potitus est.*

9. *Si reum puella sibi poscat in virum.* Scriptores Criminales in hac comminiscenda caussa videntur existimasse omni poena gravius feminam habere uxorem.

10. *Si Delinquens paratus sit meretricem ducere in matrimonium.*

11 *Si nimia ingenii subtilitate Reus deliquerit.* *Matthaeus* (*loc. cit. n.* 12.) quid intellexerint Interpretes Juris Romani hanc comminiscentes caussam se scribit non intelligere. Nobis quoque, quibus nihil acutius ingenium, heic haeret aqua. Ceteras omitto persequi caussas. Sunt enim enumeratis similes, vel eis longe ineptiores.

XXII. *An, et quatenus jus sit Judicibus poenas temperandi, vel remittendi.*

Utrum qui Publicae Potestatis nomine et vice criminalia judicia in Republica exercent jus habeant, possintque ex caussa (nam temere et sine caussa certum nequire) (2) poenas Delinquen-

---

(1) Consule quae contra hanc caussam fuse disseruit *Pinellus ad rubr. Cod. de bon. matern. part.* 2. *num.* 35.

(2) *Tullius* disserens de Jndicibus, qui *Verrem* tot tamque nefariis coopertum sceleribus absolverant, non magis illum, quam istos delinquentes esse affirmat *action.* 2. *in Ver. Tiraquell.* in *praef. tract. de poen. temper. aut remittend.* poenas recenset, quibus secundum Romanas Leges Judex tenetur, qui temere, et sine justa caussa poenas Delinquentibus indulserit, aut mitigaverit.

quentibus temperare vel indulgere, oportet nunc quaerere et definire. Ac siquidem pro comperto debet haberi solam facti quaestionem ad Judices pertinere, eorumque esse officii Leges dumtaxat actionibus comparare, et praescriptas a Legibus poenas sumere a sontibus; posset videri nullam ipsis facultatem, nullumque jus inesse leniendi vel remittendi poenas. Non enim latores, distributoresque poenarum sunt Judices, sed earumdem constituti exactores. Mihi extrinsecae caussae distinguendae videntur a caussis intrinsecis: neque enim ceterarum caussarum, quas paullo ante improbavimus, ulla heic ratio debet haberi. Quippe ob extrinsecas caussas non posse arbitror Judices generatim poenas lenire, vel indulgere. Causae extrinsecae adsunt, quum peculiares poenarum fines deficiunt, aut eos intendere non est moraliter necessarium (§. VI.); ita ut effectus Legis circa certam personam, certumque factum tollatur. Jam vero Judicum, ut dixi, est exequi Leges, non quemquam Legibus solvere (V. *Hochestet. de jur. poen. sect. IX.* §. 2. *not.* 9.), quod jus Publicae solum inhaeret Potestati earum latrici (1); ad quam proinde quatenus debeant Rei legitimis affici poenis cognoscere spectat ac definire (Cap. III. §. X.), et videre, num in aliquo casu poenarum fines defecerint, vel eos intendere non sit moraliter necessarium, unde valeat poenas lenire vel indulgere (Cap. III. §. VII.). At secus se habet res

(1) *Publica Potestas*, docet *Puffendorfius Jur N. et Gent. Lib* 8. *cap*. 3. §. 17. *potest ignoscere: nam subalterni Magistratus debent invariabiliter juxta Leges judicare*.

res in intrinsecis caussis. Neque enim ob eas quisquam solvitur lege, sed legis poena lenitur, quia in Reo, vel in crimine eae insunt circumstantiae, quibus hoc minus atrox, ille non adeo nequam comperitur, ut volunt, et existimant Leges (§. III.). Itaque cum tunc neque casus, neque persona sub generali lege comprehendantur, ipsa aequitas videtur exigere, ut quorum est Leges actionibus comparare (V. *Plat. lib. IX. de Leg.*) illarum possint et debeant poenas lenire, quas duriores inveniunt ad factum, vel ad agentem comparatas (Cap. III. §. X.).

XXIII. *Num, et quibus ex caussis receptum a Judicibus poenas augeri.*

1. Non est vero ambigendum, quin ulla ex caussa liceat Judicibus poenas augere in delicta, in Delinquentes exasperare. Hoc quoque non ad Judicem spectat, sed ad Legislatorem. Nam ei tantum, cui data est Legum ferendarum auctoritas, jus competit poenas statuendi, et consequenter quatenus salus Reipublicae exigit graviores in quaedam flagitia edicendi; aliunde Legislatores gravissimas quasque criminis, de quo legem tulerunt, circumstantias animo percepisse censendi sunt, ac parem potissimae eorum gravitati poenam excogitasse, ita ut et minuenda sit, si quid gravitatis hujusmodi circumstantiis desit (§. III.), neque si nihil desit augenda (1).

2. Sed

(1) Tritum est forense illud effatum *crescentibus delictis poenas esse exasperandas*. Ceterum apud Legislatorem id valere constat, non apud Judicem, si a peculiari Juris Roma-

2. Sed quum, ut monuimus (§. VII.) Jure Romano, quod in fere totius Europae Foris observatur, poenae omnes extraordinariae sint, et Judicum arbitrio relictae; intelligitur cur ob caussam augendi etiam poenas auctoritatem sibi asserant Judices, eisdem jus tribuant rerum criminalium Scriptores (*Gaspar. Instit. Crim. lib.* 3. *tit.* 4. *n.* 7.). Quaenam porro sint caussae, propter quas a Judicibus receptum, a Jurisconsultis traditum poenas ab illis augeri posse, breviter subnectamus.

3. Ac primo quidem, si circumstantiis, veluti loci, temporis, personae crimen ingravescat, id pro caussa habetur Judicibus poenas in Delinquentes augendi. Certe quum Jure Romano poenae omnes evaserint arbitrariae, consequens est, ut secundum illud non solum possint, sed etiam Judices debeant pro modo, et circumstantiis delicti durius, vel remissius statuere.

4. Deinde consuetudo Peccandi, quam Reus contraxerit, veluti peculiaris caussa effertur poenas in eum augendi (V. *Amen. de dedic. et poen. tit.* 1. *proem.* §. 2. *n.* 21.). Quod Jure Romano innuitur, quo cautum severius Judici animadvertendum in eos, qui diu saepiusque eadem, vel diversis scelerum viis grassati sunt (1); mitius agen-

---

ni censura discedas. Quamquam *Claris. Risi*, quem honoris caussa nomino, Interpretes male intellexisse Leges Romanas, et praesertim *Marciani* responsum, ex quo relatum eduxerunt effatum, ingeniose contendit *Animadv. ad Crim. Jurisp. pag.* 113.

(1) Apud Interpretes Juris Romani, rerumque criminalium Scriptores tanti valet haec caussa, ut saepius delinquendo existiment capitale fieri delictum, quod alioqui capitale non

agendum cum illis, quorum non aliud admissum reperitur, quam id, quod in Judicium deductum est (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *leg.* 18.).

5. Tandem criminis alicujus frequentia, ut caussa traducitur, ob quam Judices valeant in ejus Reos poenas exasperare (*Brugiot. Instit. Cr. lib.* 4. *tit.* 17.). Scriptum est namque Legibus Romanis evenire, ut aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur; quotiens nimirum multis personis grassantibus exemplo opus est (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *leg.* 19.).

XXIV. *Quousque se extendat Judicum temperandi, augendique poenas auctoritas.*

Quoniam ergo juxta Leges Romanas nunc Judices potestate potiuntur poenas ex caussa temperandi, et augendi, quousque se haec extendat potestas par est tandem examinare. Quis enim non immerito quaeret, an Jure Romano ita sint poenae in Jusdicentium arbitrio collocatae, ut etiam gradum cum gradu, genus poenae cum alio genere possint commutare. Pro nobis respondet *Matthaeus*, qui rem doctissime suo more tractavit, hoc ejusmodi esse, ut nec affirmandum temere, nec pertinaciter sit negandum (*cit. loc. n.* 31.). Potest Judex ex Romanis

est. Saepius autem deliquisse, adeoque consuetudinem contraxisse peccandi eum videntur putare, qui ter deliquerit. Sic furem ob tertium furtum capite puniendum censent. Hanc tamen insueti saporis doctrinam non concoquit *Matthaeus* vir stomachi egregii, qui Judicem non mechanice vult tantum numerare delicta; sed et qualitatem admissi, et animum, aetatem, consuetudinemque Rei explorare; ut omnibus collatis possit tuto statuere, an is talem contraxerit peccandi consuetudinem, quae eum inemendabilem arguat.

manis placitis pecuniariam poenam in corporis coercitionem commutare; hoc enim necessitas exprimit, quoties aliquis egestatis confidentia poenam pecuniariam eludit: Item potest poenam non capitalem in poenam capitalem convertere, veluti relegationem in deportationem, fustigationem in poenam metalli. Frequenter et illud occurrit Jure Romano, ut ex quibus caussis alii deportantur, ex iisdem servi, vel humiliores ultimo supplicio afficiantur (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *leg.* 1.). Sed cum id jus peculiare fuerit Civitatis Romanae (1), sapienter subjungit *Matthaeus* Judici non esse imitandum. Quum enim natura communis sit omnium hominum, non sibi nunc tantum Judices permittent, ut ob idem delictum aliis animam eripiant, aliis auferant civitatem. Id solum, ut innui alio loco (§. XIX.), concedendum Judici, ut in eodem genere poenae lenius cum nobili agat, atque honestiori, durius cum plebejo, atque viliori, hunc damnet ad furcam, illum ad gladium. Quamquam an possit Judex in extraordinariis delictis poenas ita ex caussa augere, ut ultimum quoque supplicium valeat irrogare, adeo Interpretes nonnulli Juris Romani, dubitarunt, ut id imperatoria decisione scripserint egere. Sed laudatus *Matthaeus* minime duxit haesitandum ob plures, quos collegit, locos

Juris

(1) Quum exactis Regibus auctaque Republica circumveniri Romae innocentes, paucorumque opes ingenuae plebi graves essae coepissent, Lex Porcia, ut refert *Sallustius de Bell. Catil.* aliaeque Leges paratae sunt, quibus Legibus exilium damnatis permissum est. Sub Caesaribus haec veteris juris ratio novae regiminis formae repugnans paullatim exolevit, et penitus tandem evanuit.

Juris Romani, ex quibus colligitur posse Judices in extraordinariis delictis usque ad poenam capitis procedere; praesertim vero propter responsum *Ulpiani* (*Dig. lib.* 47. *tit.* 11. *leg.* 9.), qui cum generaliter dicat licere ei, qui extra ordinem cognoscit, quam vult sententiam ferre vel graviorem vel leviorem, neque restringat id ad supplicia infra mortem; satis innuit ipsum posse pro qualitate admissi ultimum quoque supplicium irrogare.

XXV. *Poenae interpretatione potius molliendae sunt, quam exasperandae.*

Ceterum illud est pene divinum Juris Romani praeceptum, poenas nempe interpretatione potius molliendas esse, quam exasperandas. Leges quidem ita scribi oportet, ut nunquam si fieri possit egeant interpretatione. Interpretationis namque necessitas arguit eas vitio obscuritatis, vel insufficientiae laborare. Leges interpretandi jus atque usus Legum arbitros reddit Judices, qui meri esse deberent earum custodes, vindices, exequutores. Si tamen Leges Poenales interpretandae, benignius semper eas decet interpretari. Etsi Reo incommodae, infensae, infestaeque criminis circumstantiae videantur; nefas tamen est poenae lege jam constitutae lineas latum unguem, aut tranversum digitum transilire (1). Multo minus licebit Legis verba du-

(1) Interpretes Juris Romani communiter tradunt extensionem Legis Poenalis non admitti; quod generatim et absolute verum est: Etenim qui eam extendit ad non expres-

rius, ac asperius, quam ferant, interpretari, et graviores ei poenas adjungere; Quicumque Legibus est severior, mihi videtur esse tyrannus. Aliunde vero altera haec est pars clementiae (V. *Grot. de J. B., et P. L. II. cap.* 20. §.4.), ad quam jus habet miseria infelicitasque reorum, debet propendere Judicantium humanitatem, in mitiorem nimirum inclinare sententiam, Legesque Poenales molliter benigneque interpretari. Sed quum volumus esse clementes, quod laudandum, perspicere debemus ne intemperanti quadam ac intempestiva ingenii lenitate nimium a justae necessariaeque severitatis tramite deflectamus, quod vitiosum foret, et publico bono contrarium. Laudatum ergo Juris Romani praeceptum ita est sectandum, ut, quemadmodum scribit *J. C. Marcianus*, (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *leg.* 2.) in levioribus caussis proniores ad lenitatem Judices sint, in gravioribus severitatem Legum cum aliquo benignitatis temperamento subsequantur. Sicut a justitia mansuetudo non est sejungenda; ita nec severitas ab humanitate.

CA-

---

os casus, is novam de his legem veluti condit, fungiturque non Judicis officio, sed Legislatoris munere. Praeterquam quod periculi plenum id esse videtur: hinc forsitan tanta in Jurisconsultis opinandi in Magistratibus judicandi libido, atque libertas. At si Jus Romanum attendatur, utique id verum esse fatetur *Matthaeus* quoad genus poenae; si personae, si crimina ipsa inspiciantur, falsum contendit, pluribusque e penu Romanae Jurisprudentiae erutis exemplis, ac testimoniis demonstrat.

CAPUT VI.

Differentiae Poenarum.

I. *Praenotanda.*
II. *Poenae ratione subjecti, in quod inferuntur* 1. *aliae singulorum sunt, aliae Universitatum.*
III. *Ratione conditionis, statusque Reorum* 2. *aliae poenae communes sunt, aliae propriae alicujus generis personarum.*
IV. *Ratione potestatis, qua decernuntur* 3. *aliae poenae legitimae sunt, aliae arbitrariae.*
V. *Ratione effectus, quem gignunt* 4. *aliae sunt poenae capitales, aliae non capitales.*

I. *Praenotanda.*

1. Postquàm Poenas huc usque generatim spectavimus, et hactenus abunde, quantum Nobis licuit, genuinam earum solidamque theoriam deprompsimus et explicavimus; tempus nunc est ut singulas recenseamus species poenarum, quae secundum constituta ac exposita superius principia ferendae sunt in Delicta, Delinquentibus infligendae. Quod tamen antequam fiat, oportet, et intueri differentias, et aliquam exhibere divisionem poenarum, ut ordine earumdem enumeratio procedat. Primum erit hujus Capitis argumentum; sequenti Capite alterum praestabimus.

2. Sed neminem heic miraturum putamus, si generaliorem potioremque differentiam afferre omittamus, qua poenae amplissime acceptae a diversis earumdem latoribus in *Humanas* distinguuntur, et in *Divinas*, quarum duo genera solent communiter distingui (1). Divinarum quippe poenarum tractatio ad Jurisconsultum non pertinet, cujus est de humanis tantum poenis disserere, et philosophari. Sic quoque est hoc loco altera illa praetereunda praecipua differentia, qua generatim Poenae in *Civiles*, et *Canonicas* secernuntur. Quemquam enim qui legit, ipsum intellexisse, et observasse non dubito nos in praesentiarum de Civilibus tantum Poenis agere, quae in Statu Civili natae, in eo locum habent, et demum a Civili Potestate inferuntur. Poenas autem Canonicas separatim infra persequemur, quod earum alia ac Civilium Poenarum origo, natura, finesque, ac proinde aliae quoque regulae peculiari et distincta indigent tractatione.

II. *Poenae ratione subjecti, in quod inferuntur*
1. *aliae singulorum sunt, aliae Universitatum*.

Instituentibus ergo Nobis Civilium Poenarum dif-

---

(1) Qui omne malum passionis, quod malam sequitur actionem, et cum hac connectitur poenam appellant, hi poenas divinas recte dividunt in naturales et positivas. V. *Kehler. Exercit. jur. natur.* §. 362. Naturales sunt mala quae sibi quisque peccando comparat; veluti dolores, morbi, infamia. Positivae sunt mala illa, quae Legibus Divinis peccantibus comminantur. Illas et Athei agnoscunt; has non nisi ii, qui et existere Deum, et rerum humanarum curam gerere statuunt.

differentias enarrare, hanc primo exponere visum est opportunum, quod scilicet Poenae ratione subjecti, quod afficiunt, aliae *singulorum*, aliae sunt *Universitatum*. Constat namque Universitates delinquere (Lib. I. Cap. VII. §. I.), unde et poenae sunt Universitatibus propriae ac peculiares (V. *Gundling. Dissert. de Universit. delin. ejusque poen.*) quaeque eis singillatim conveniunt (Lib. 1. Cap. XI. §. XI.). Tales sunt in primis amissio bonorum, quibus Universitas aliqua, Collegium, Corpus, Civitas fruebatur, ablatio privilegiorum, queis pollebat: quo casu status veluti minutionem Universitas, Civitas sustinet, civilemque servitutem quodammodo subit. Sic *Antiochiae* quod propter indictionem novorum tributorum concitata statuas *uxoris Theodosii* evertisset, jura Civitatis adempta, eaque *Laodicenis* ab Imperatore addicta (*Theodor. S. Histor.* 39.). Altera est gravissima poena, si Universitati, Collegio, Civitati adimantur, quae habet communia, ut muri, navalia, naves bellicae, arma, aerarium, agri publici, insignia. Tandem in poenam dissolvuntur Universitates, Corpora, Collegia, et ipsae delentur Civitates (1); quum scili-

---

(1) Lege Mosaica totae Urbes ob Idololatriam excindi jubentur. *Deuteron.* 13. 12. Verum seposito divino jussu crudelius, quam oporteat, foret ob Civitatis, vel Provinciae crimen omnes necare Cives, totamque Nationem delere. Multi in Civitate infantes, minores, decrepiti, multae mulieres consiliorum publicorum expertes, quos omnes malis indiscriminatim afficere crudelissimum. Barbara et indistincta Thessalonicensium clades *Theodosii Magni* memoriam gravi nota perpetuo inficiet, quamvis facinus postea exemplari poenitentia expiaverit.

scilicet eae subeunt aratrum (1) et Cives veneunt sub corona. Tunc *solum, quod ante murus, ibi seges, ubi quondam Urbs*. Id *Brutiorum* oppidis factum a *Romanis*, quod ab eorum fide ad *Hannibalis* partes discessissent (*Liv. Hist. lib.* 8.): idem *Byzantiis* accidit sub *Severo* bonis eorum publicatis, urbe muris, libertate, et jure civitatis destituta, ac tributaria facta, ejusque agro *Perinthiis* vicinis donato.

III. *Ratione conditionis statusque Reorum* 2. *aliae poenae communes sunt, aliae propriae alicujus generis personarum.*

Poenae autem singulorum ratione conditionis, statusque Delinquentium aliae *communes* sunt, aliae *propriae* alicujus generis personarum. Ut enim delicta in communia, et propria distinguuntur (Lib. I. Cap. XIV. §. III.); sic quoque Poenae. Communes ergo sunt Poenae, quae Delinquentes omnes indiscriminatim manent; propriae vero, quibus ii solum plectuntur, qui alicujus sunt conditionis, ordinis, coetus, collegii. Sic castigationem, pecuniariam mulctam, munerum indictionem, mutationem militiae, gradus dejectionem, ignominiosam missionem, ut proprias militum poenas recenset J. C. *Modestinus* (*Dig.*

tur

(1) Aratrum in Urbe condenda adhiberi Veteribus consuetum constat ex antiquis Scriptoribus. Idem in Civitatibus evertendis adhibitum, praesertim ab hostibus victoria insolentibus eleganter indicat *Horatius I. Carmin*, 16. Quod de Troja cecinit *Homerus*, de Carthagine meminit J. C. *Paulus in Leg.* 21. *lib.* 7. *tit.* 4. *Digest.* Alia exempla vide apud Historicos.

l. 49. *tit.* 16. *leg.* 3. V. *Stein. de eo quod just. est circ. poen. ignom. milit.*). Quemadmodum vero militares, ita navales poenae propriae sunt, et peculiariter irrogantur ob crimina, quae circa rem nauticam versantur, vel a nautis committuntur (1): et aliae etiam nunc sunt poenae Nobilium et honestioris conditionis, ut capitis amputatio, relegatio, custodia in munitis locis, aliae viliorum hominum et ex faece plebis, veluti furca, damnatio ad triremes, carcer.

IV. *Ratione potestatis, qua decernuntur*
3. *aliae poenae legitimae sunt, aliae arbitrariae.*

1. Vetus est Sapientum sententia Leges ita scribi oportere, ut vel nihil, vel quam minimum libidini Judicum, et arbitrio permittatur. Quod si verum de omni genere Legum; multo magis statuendum est de Poenalibus Legibus. Quid enim Civibus periculosius, aut durius, quam poenas ex Judicum arbitrio pendere, qui ignorantiae, errori, pertinaciae, amori, odio, reliquis affectibus obnoxii, nam homines, permissa sibi potestate vel non uti ex justi aequique regulis, vel possunt etiam abuti? Itaque criminum poenae Legibus praescribendae et irrogandae in Civitate,

(1) Ad navales poenas administrandas constitutos olim fuisse legimus Stationarios, Irenarchas, Latrunculatores, ληςοδιῶκτας, Diocmitas, Fugitivarios. V. *Strauch. de imper. mar. cap.* 9.

te, non Jusdicentium arbitrio relinquendae (1); idque constat civilem exposcere libertatem, cui nihil magis obest, quam arbitrarias esse criminum poenas. Tunc vel maxime incolumis viget Civilis Libertas, saucta et gravissima res, cum Leges puniunt, non homines. Sed Jure Romano, quod sub Imperatoribus invaluit, contra est invectum (2), ut jam adnotavi (Cap. V. §. XXII.); et

(1) Intelligo heic mihi pervulgatam fore objiciendam *J. C. Juliani* sententiam *in Leg.* 10. *Dig. de Legib*, cujus meminimus *Cap. V. §. I. not.* 1. non posse scilicet Legibus omnes articulos comprehendi, Leges iis solum quae vulgo accidunt consulere: hinc necessitas relinquendi poenas Jusdicentium arbitrio. Sed quid vetat rogo Legibus nihil omitti, quod puniendum, praecipuas indicari, quae possent occurrere, circumstantias, de ceteris generalem formulam praefiniri? Equidem fateor difficile Leges sciscere breves, claras, omnes complectentes casus: id adhuc non factum; fortasse nec fiet. Nam scientia condendarum Legum omnium utilissima, et maxime necessaria parum exculta hactenus est: non ergo mirum si absolutissimarum Legum vix imaginem, nullum specimen teneamus. At sedulo danda est opera, ut quantum fieri potest, hoc emendetur plerisque inhaerens Legibus vitium. Evenit forte casus omissus a Legibus, cur lex, statim de eo non fertur, vel appendicis loco legi generali non adjungitur? Sic paullatim deficiet necessitas poenas Jusdicentium arbitrio relinquendi. Quod si adhuc tamen oporteat vel expediat aliquid Judicibus permittere, minimum semper sit, quod eorum arbitrio relinquitur.

(2) Si quis putet ideo Jure Romano, quod sub Imperatoribus obtinuit poenas omnes evasisse arbitrarias quia, ut alio loco ex *Mattheo* retulimus (*Cap. antec. §. I. not.* 1), id exigere visae sint multiplices circumstantiae, quae solent ut plurimum singula crimina minuere vèl elevare; is egregie decipitur. Cur enim, inquio, non idem factum libera Republica, quum certe florentior erat legislatoria prudentia? Alia sit oportet ratio ejusmodi gravissimae variationis, eaque repetenda a dispotismo et tyrannide; in quam vix ac Romae introducta est Monarchia, ea est prolapsa. Quid ergo mirum, si cum omnia sub Imperatoribus pro arbitrio et libidi-

et nostris, aliarumque Europae Gentium moribus institutisque inductum videmus, ut omnes fere criminum poenae, etiam quae diserte ab eis praescriptae sunt, demum pendeant ex Jusdicentium arbitrio, eorumque placito sint relictae; quod merito gravissimum Poenalium Legum vitium esse existimatur.

2. Hinc autem alia generalis orta est differentia poenarum. Poenae siquidem omnes ratione auctoritatis, qua decernuntur aliae *legitimae* sunt, aliae *arbitrariae* (*Damhouder. prax. crim. cap.* 55. *n.* 6.). Legitimas voco poenas, quas Legislator delictis indixit, et Legibus expresse sanxit, atque definiit, arbitrarias vero illas appello poenas, quarum determinatio generatim pendet ex Judicum arbitrio. In illis proprie nihil Judicibus licet, quorum est ad unguem exequi Leges; hae, quamvis a Judicum arbitrio pendeant; hujusmodi tamen arbitrium, ut nec diffitetur vulgus Criminalium Scriptorum, Legum Poenalium analogiae adstringitur, et ad illarum normam est attemperandum (V. *Costal, in Leg.* 7. *Dig. de Jurisdic. om. Jud.* 6. §. 42.). Quin immo non ita poenas esse in Jusdicentium arbitrio tradunt saniores inter Criminales Peritos, ut pro lubitu vel condemnare, vel absolvere, aut poenae remissionem indulgere, aut ejus commutare genus possint, ut puta pro virgis furca, vel contra virgis pro

---

ne gererentur; poenae quoque arbitrariae evaserint, fuerintque permissae Judicum potestati, qui servilia erant instrumenta voluntatum Imperantis: idque demum factum est jus, quoniam utile paucorum potentiae, conveniens formae arbitrarii regiminis.

pro furca puniendo; sed ut pro personarum, et admissi qualitate, ac circumstantiis modo durius, modo remissius statuere valeant, quemadmodum superiori Capite dictum. Bonus enim prudensque Judex semper debet curare, ut poenae sint peccatis aequales, ne crimen scutica dignum horribili flagello sectetur. Ita si non ablatum, saltem circumscriptum incommodum, quod ex permissa Judicibus potestate poenas ex arbitrio infligendi in Cives redundat.

3. Sed Interpretes Juris Romani, qui criminales res attigerunt, extraordinarias ut plurimum vocant poenas, quas Nos diximus arbitrarias, quod eae olim a Magistratibus extra ordinem inferrentur: ordinarias dicunt illas, quas legitimas nuncupavimus (V. *Decian. tract. crim. V.* 2.); quae poenarum differentia ab eis usurpata descendit ex ordine, diversaque forma et ratione Judiciorum, quibus Romae antiquitus cognita et vindicata delicta, ut abunde constabit rursus consulenti quae diximus Lib. I. Cap. XIV. §. VII. not. 1.

V. *Ratione effectus, quem gigunt* 3. *aliae sunt poenae capitales, aliae non capitales.*

1. Postrema, eaque tamen praecipua poenarum differentia a diverso venit effectu, quem poenae producunt. Malum namque passionis, quo poenae ut plurimum constant (Cap. III. §. III.), vel tale est ut vitam sinat incolumem, vel eo usque porrigitur, ut vivendi finem afferat. Hinc poenae distinguuntur in *capitales*, et *non capitales*,

les. Poenae capitales sunt eae quae adimunt vitam (1); non capitales illae, quibus salva vita quis coercetur.

2. Quoniam vero veteres Jurisconsulti Romani duplex distinguebant hominis caput alterum naturale, scilicet vita, alterum civile, quod statum vel conditionem hominis in libertate, civitate, vel familia consistentem definiebant; (*Instit. tot. tit. de capit. demin.*) ideo Jure Romano capitalibus poenis eae quoque poenae accensentur, quibus civile istud, fictumque caput, libertas nempe, vel civitas tollebatur. (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *leg.* 2.) Quae res obtinuit etiam apud posteriores Criminales Jurisperitos, quorum scientia omnis in Romana Jurisprudentia versatur, ejusque limites fere nunquam egreditur.

CAPUT VII.

Divisio Poenarum.

I. *Animadversio*.
II. *Humanae propensiones objecta poenarum*.
III. *Poenae quadrifariam dividuntur*.

I. *Animadversio*.

Restat nunc, ut aliquam exhibeamus divisionem Poenarum, quam in eis singulatim enar-

(1) Capitales dictae sunt poenae, quibus vita perimitur, quod caput potissima sit humani corporis pars, sine qua vita hominis consistere nequit propter cerebri cordisque consensum, ut ostendunt Anatomes Periti.

enarrandis sequamur. Si quis earumdem differentias superiori Capite expositas secum animo recoluerit, illa certe ei non inopportuna videbitur, ut divisionis loco habeatur, qua poenae in capitales secernuntur, et non capitales. Nam et generalis est, et satis commoda atque concinna. Itaque eadem usos plerumque videmus Criminales Scriptores in poenis enumerandis. (V. *Brugiot. Inst. Crim. lib.* 3. *tit.* 16.) Non est tamen, quin distinctior aptiorque non possit inveniri, atque adhiberi divisio (1). Siquidem confusionis non nihil gignere solet mos accensendi capitalibus poenis eas etiam, quae juxta veterem Romanam Jurisprudentiam caput civile adimebant (Cap. VI §. V.). Nullatenus vero ea divisione diversae, ut par erat, distinguuntur poenae non capitales, quae idem non omnes habent objectum, nec similem indolem atque naturam. Nemo ergo mirabitur si Nos, qui novam priori Libro inveximus criminum divisionem (Lib. I. Cap. XV. §. II.); novam heic quoque moliri, et exhibere aggrediamur divisionem poenarum. Sed hoc ut solidius commodiusque praestemus, placet rem altius aliquanto repetere. Non pigeat Lectores nostris parumper vestigiis insistere, nosque sequi paucis opportune philosophantes.

II. *Hu-*

(1) Doctissimus *Jacobus Cujacius* 5. *sentent. Paul. tit.* 14. poenas omnes dispertitur in summas, mediocres, et minimas. Quae quidem divisio scite efficta est; sed ipsa quoque eo vitio laborat, quod nempe non indicat naturam indolemque singularum poenarum. Propterea eam, veluti nimis vagam et generalem, fere nemo amplexus, et sequutus est.

II. *Humanae propensiones objecta poenarum.*

1. Quum Ego hominem contemplor duas in eo principes, et natura ipsa insitas propensiones inesse sentio, quae cum in tuto non sunt, ceteris propensionibus nullus est locus. Habet enim homo a Natura et ut sit, et ut bene sit. Bene porro esse non potest, nisi aegritudine, dolore careat, et sine iis rebus, quae ad producendam, conservandamque vitam sunt necessariae, nec esse quidem potest. Sed ne sit, ne bene sit semper obstant caussae physicae, saepe morales, alii scilicet homines. Ac homines quidem (de eis tantum heic namque loquendum) ut suas expleant cupiditates non verentur, praesertim qui validiores aliis se norunt esse vel callidiores, in sibi similes saevire, eos rebus exuere sustentandae vitae necessariis, duriorem illis reddere ac dolentiorem vivendi conditionem, eosdemque ipsa demum vita, divino et maximo munere, crudelissime orbare. Ut ergo hominibus, quantum fieri potest, per alios homines et esse, et bene esse liceret, in Civitatibus introductae et praescriptae sunt poenae (Cap. II. §. V.). Cautum autem consultissime, ut eae mala hujusmodi forent, quae his eisdem propensionibus adversarentur, quas et ipsi in se praesentiscerent, qui illas audebant in aliis violare. Quum itaque et natuta omnis homo quaerat ut sit, nempe vivat, ut bene sit, corporis scilicet careat aerumnis, doloribus, habeat unde vitam sustineat, et harum rerum securitatem

quae-

quaerat in statu civili; ideo vita, bona, corpus poenarum objecta in illo extiterunt: vita, quatenus tollitur; corpus, quatenus affligitur et cruciatur; bona, quatenus adimitur eorum proprietas atque possessio Civilibus Legibus cuique indulta, et adserta. Sic in iis, in quae peccat quisque punitur; quae visa est validissima ratio humanum ingenium proclive ad nocendum, alienique appetens fraenandi, ac compescendi (Cap. II, §. III.).

2. Sed et hoc alterum habet homo non tam a natura, quam ab educatione statuque, in quo vivit, sociali, ut nempe cupiat bene apud alios audire, velit ceteros bonam de se praeseferre opinionem. Bene audiunt, bona de iis praesefertur opinio quicumque haud obstant ne alii sint, aut ne bene sint; potius omnibus prodesse parati. Interest autem hominum maximopere fama florere, optima frui existimatione propter summas utilitates et commoda inde prodeuntia; ne quid dicam de cupiditate excellendi, qua ad famam curandam, augendamque homines validissime feruntur. Sed qui in neminem benefici, aliis ne sint aut ne bene sint obstant, seque non erubescunt gravissimis irretiri delictis, visi sunt mereri, ut Legum censura et publica auctoritate renunciarentur indigni bona ceterorum opinione, infamesque fierent. Hinc existimatio, cujus fruendae magna hominibus inest cupiditas, poenae, et quidem non levis, objectum in Civili Societate jure ac merito evasit.

III. *Poe-*

III. *Poenae quadrifariam dividuntur.*

1. Constat ergo quatuor esse generalia, et distincta poenarum objecta, vita nempe, quatenus adimitur; corpus, quatenus affligitur et cruciatur; bona, quatenus auferuntur; existimatio denique, quatenus oneratur. Totidem hinc possunt percommode constitui, atque opportune distingui genera poenarum. Primum genus erit illarum, quibus tollitur vita: Poenae, quibus affligitur et cruciatur corpus, alterum genus conficient: Tertium genus poenas complectetur, quae bonis privant: Postremo tandem in genere poenae comprehendentur, quae existimationem onerant. Est haec, ni egregie decipimur, genuina atque aptissima poenarum divisio. Nam et poenae omnes sub hujusmodi quatuor generibus comprehenduntur, et eis singularum poenarum ratio, natura, objectum exprimitur.

2. Sed singulas persequi poenas, species omnes recensere poenarum impossibile pene foret. Quippe *non mihi*, ut cecinit Ille, (*Virgil. Aeneid. Lib. VI.*) *si linguae centum sint, oraque centum, omnia poenarum percurrere nomina possem*. Quod etsi facile factu esset (1); tamen grave nimis, scribenti, legentique ingratum accideret, adeo ut et sibi, et Lectoribus consulit qui-

(1) *Camillus Borellus de Magistr. edic. a pag.* 333. *ad pag.* 393. singulas poenarum species latissime est prosequutus; cujus tamen rei se poenitere scribit. *Cl. Alphan. Jur. Crimin. lib.* 3. *tit.* 25. §. 12. *et seq.* magna eruditione id quoque praestavit, qui harum rerum cupidis Lectoribus adeundus.

quicumque de Poenarum speciebus dicturus parca utitur oratione. Itaque instituentibus Nobis singulas enumerare species poenarum, deque eis disserere, reliquis praetermissis celebriores dumtaxat, usuque frequentiores persequemur. Quoniam vero ceterarum eae sunt gravissimae poenae, quae auferunt vitam, praecipuum inter humana bona; idcirco omnium primae erunt, de quibus modo dicamus.

CAPUT VIII.

Poenae, quae vitam auferunt.

I. *Excursio historica.*
II. *Furca, Laqueus.*
III. *Capitis amputatio.*
IV. *Raptatio, Rota, Malleus, Jugulatio.*
V. *Ustio, Vivicomburium.*

I. *Excursio historica.*

1. Quamquam una sit mors meta fatalis humanae vitae; si tamen evolvamus Historias non solum multiplices modo inveniemus homines esse commentos, sed etiam crudelissimas mortem Delinquentibus inferendi adhibuisse rationes. *Athenis* Rei cogebantur bibere venenum, in *Media* bestiis objiciebantur laniandi: Apud *Hebraeos* recepta lapidatio, *Persae* lignea serra Delinquentes medios secabant, *Aegy-*

Aegyptii excoriabant vivos: Inter *Scythas* animalibus exenteratis Rei includebantur (1): Et *Romae* culleo inclusi Parricidae et in mare projecti; Vestales, quae pudicitiam temerassent, vivae sub terra defossae. Quis ignorat *Phalaridis* taurum, aut illaudati nescit *Busiridis* aras? cui non auditus carcer *Dionysii*, quem latet genus illud tormenti, quo mortua *Mezentius* „ jungebat cor-„ pora vivis, componens manibusque manus at-„ que oribus ora, et sanie taboque fluentes com-„ plexu in misero longa sic morte necabat? „ Heic liquens plumbum ori Delinquentium ingestum, ibi saxis collo appensis Damnati in fluente mergebantur; alibi longa alia et immanissima tormenta in infelices Reos adhibita, ut quanto tardiorem, tanto quoque acerbiorem mortem sufferrent (2). Profecto qui secum haec reputaverit desinet dubitare, utrum homines delinquendo nequiores fuerint, an puniendo crudelio-

 res.

(1) Hanc poenam sic describit *Valer. Max. lib. 9. cap.* 11. „ Sicut illi barbari, quos referunt mactatarum pecudum in-„ testinis et visceribus egestis homines inserere; ita ut capi-„ tibus tantummodo emineant; quoque diutius poenae suffi-„ ciant, cibo et potione infelicem spiritum prorogant, do-„ nec intus putrefacti, laniati sint ab animalibus, quae ta-„ bidis in corporibus nasci solent. "

(2) Illi robur, et aes triplex circa pectus, qui potest non commoveri, neque horrere varia et crudelissima percurrendo tormenta; quibus olim a Christianae Religionis hostibus saevitum in invictissimos Martyres, et adhuc inter barbaras Gentes poena mortis infertur, praesertim inter sylvestres Americae Nationes. Sed omnes superat Japponensium crudelitas, qui in inveniendis rationibus homines excruciandi, et interficiendi sunt ingeniosissimi. Cons. *Sagittar. lib. de cruciat. Martyr.* Vid. *Recueil des Voyages, qui ont servi à l' établissement de la Compagnie des Indes Tom. III. et V.*

res. Nam plerumque affectuum impetu abrepti, et obcaecati homines delinquunt; poenas vero statuunt et infligunt frigidi, atque consulto. Quod si quemvis sui similium cruciatibus frui, saeva morte delectari impium et immane; quid dicendum de iis qui Leges sciscunt, qui judicia exercent; quum plerumque eos humanitatem videas in puniendo exuisse? Opportune *Seneca* (*Epist.* 96.) *ex Senatus consultis*, inquit, *Plebisque scitis saeva exercentur, et publice jubentur vetita privatim*.

2. Ceterum poenae, quae auferunt vitam, solent Legibus generatim designari, et apud Jurisconsultos vulgo venire nomine ultimi, vel summi supplicii: summi quidem, quod ut vita summum inter humana bona, ita et mors inter mala; ultimi vero, quoniam erepta vita reliquum est homini nihil quod amplius ab aliorum hominum feritate patiatur. *Mors ultima linea rerum est* (*Horat. Epist.* 1. 16.). Nos, ut supra propositum (Cap. VII. §. III.), celebriores heic tantum, et quae nunc sunt in usu, ultimi seu summi supplicii species singillatim percurremus, et enarrabimus.

II. *Furca, Laqueus*.

2. Furca poena est antiquissima, qua vita Delinquentibus tollitur. Meminit namque *Homerus Ulyssem* furca in impudicas ancillas animadvertisse. Furcae duo antiquitus genera erant, (V. *Hotoman. lib.* 5.) altera lignum duplex seu bicornis, cujus media parte collo inserto cervix

rei

rei vinciebatur, vel ut expeditius traheretur ad supplicium, vel, quemadmodum nonnullis placet, ut commodius tergum virgis praeberet. Nam olim prius caedebatur Delinquens, postea securi feriebatur, vel clavo ejus caput furcae figebatur. Ejus figura, teste *Suida*, ad symbolum Y erat elaborata, ut primus indicavit *Cujacius*. (XV. *Observat.* 1.) Alterum furcae genus triangularibus constabat stipitibus, qualis nunc adhibetur cum damnati gula laqueo frangitur (1). Est enim recepta apud Nos, et in Italia universa communis poena laqueus, seu strangulatio, quae vetustissima poena aliter olim Romae infligebatur. Interventu namque Triumvirorum Capitalium a lictoribus laqueo fiebat, et quidem plerumque in ea carceris parte, quae *Tullianum* vocabatur. Quo modo de *Lentulo*, aliisque *Catilinae* sociis supplicium sumptum est. Nostris moribus laqueus collo damnatorum inductus trabi ligatur duabus furcis transversim imposito, ut eo appensi moriantur: unde ait *Accursius* (*ad Leg.* 8. *Dig. de Poen.*) hodie poenam laquei eamdem esse ac furcarum.

2. Romae raro admodum furcam, et non nisi prisca aetate usurpatam refert *Augustinus Campiani* (*De Offic. et potest. Mag. Rom.*). Nam eo

 poe-

(1) Praeter haec duo, aliud erat furcae genus, quae Romae servis non tam supplicii, quam ignominiae caussa ferenda circa vicinos imponebatur; lignum nempe plaustri, quod temoni subjici solet. Inde Furciferi appellati, qui, ut *Donatus* scribit *in Andr.* ob leve delictum cogebantur a dominis furcam in collo ferre subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum, simulque ceteros monere, ac quid simile admitterent.

nae genere, inquit, Romanorum vetustissimi in eos animadvertebant, qui perduellionis damnati essent ex illa horrenda carminis formula: *I Lictor, caput obnubito, infelici arbori reste suspendito*. Quod supplicium metuendum erat M. *Horatio* ob interemtam sororem, nisi Populi judicio liberatus fuisset. Itaque vilis habebatur apud Romanos haec poena, quemadmodum et moribus nostris habetur, quibus in humilioris conditionis reos solum adhibetur. Sed postea paullatim invaluit furca animadverti in latrones famosos, in transfugas, in sacrilegos, in seditionum auctores. Tandem jure, quod sub Christianis Imperatoribus obtinuit, generalior facta est Damnatorum poena. Quum enim *Constantinus* M. reverentia triumphalis instrumenti humanae redemptionis crucis supplicium sustulerit (V. *Niceph. in ejus vit.*) ejus loco furca est suffecta (1). Quare factum, ut ubi veteres Romani Jurisconsulti de cruce responderant, ibi *Tribònianus* primarius Ju-

(1) Patibulum *Isidorus* appellat *lib.* 5. licet id nomen cruci quoque tribuat *Arnobius lib.* 1. Patibulum, inquit Isidorus, vulgo Furca appellatur: sed patibuli minor poena, quam crucis: nam patibulum appensos statim exanimat, crux autem affixos diu excruciat. Ea in usu apud Syros, Judaeos, Aegyptios, Persas, Afros, Graecos, sed praecipue apud Romanos, qui cruce ut plurimum in servos animadvertebant. *Pone crucem servo. Juvenal. satyr.* 6. Plerumque cruci funibus, vel clavis, affigebantur damnati; et haec est affixio: erat quoque et in eadem infixio, quum nudus homo erecto acutoque stipiti infigebatur. *Senec. Consol. ad Mart. cap.* 20. „ Video istic cruces, nec unius generis, sed aliter ab aliis „ fabricatas. Alii capite converso in terram suspendere; alii „ per obscena stipitem egerunt. „ Infixionis mos usitatissimus etiam nunc inter Turcas, vulgo appellant: *Impalatura*. Consul. *Doctiss. Comment. J. Lipsii de Cruce*.

Justinianae Legum collectionis architectus pro cruce furcam substituerit, ut eruditiores Interpretes jam adnotarunt.

III. *Capitis amputatio.*

1. Sequitur capitis amputatio, cujus ultimi supplicii vetustissimus inter omnes Gentes, et apud Romanos frequentissimus usus. Veteri aevo capitalis criminis rei ad palum deligati capite furcae inserto a Carnifice in foro vel comitio ad necem usque caedebantur, mox securi feriebantur (1). Exemplo esse possunt *Junii Bruti* filii patris jussu a lictoribus caesi, et securi percussi. Sed deinceps interdictum Jure Romano quemquam securi percutere. Hinc legimus *Caracallam* lictori renuncianti *Papinianum*, splendidissimum illud Romanae Jurisprudentiae sydus, quem interfici jusserat, percussisse securi: *gladio*, respondisse, *te exequi oportebat jussum meum* (*Spartian. in ejus vit.*). Propterea poena gladii vulgo appellata, quo ultore Jure Romano puniebantur Principis proditores, monetarii, sortilegi, plagiarii, nuptiarum sacrilegi, contra naturam luxuriantes etc. (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19.)

2. Ceterum capitis amputatio reliquis levius, honestiusque existimatur esse supplicium. Nam ajunt resecta cervice minorem poenae sensum constare patienti; et publica opinione, quae omni

(1) Cic. *act.* 3. *in Ver.* „ Agunt eum praecipitem poenae „ Romanorum, quos partim *securi* percussit, partim in vin„ culis necavit."

omni in re imperiose dominatur, receptum honestius esse supplicium decollari (1). Certe quidem nostris, aliarumque Europae Gentium moribus poena decollationis nobiles solum, honestiorisque conditionis Rei afficiuntur. Haud tamen nunc gladio caput amputatur, sed securi, ab illa veteri, quam fascibns impositam gestabant Lictores, forma longe dissimili; vernaculo sermone vocant: *mannaja*.

IV. *Raptatio*, *Rota*, *Malleus*, *Jugulatio*.

1. Sed laqueo frangere gulam, caput amputare leviores visae sunt species ultimi supplicii Reis flagitiosioribus inferendi. Itaque et antiquitus Romae, et alibi etiam posteriori aevo invaluit Damnatorum pedes manusque vincire equis, alligare quadrigis, vel remigiis (2), quibus in contraria agentibus illorum corpora membratim in frustra discerperentur. Quod tamen exemplo parum memori legum humanarum sumptum a Rege *Tullio* de *Metio Fedinate* supplicium Quiritibus statim displicuit, qui avertere omnes a tanta faeditate spectaculi oculos (*Liv. lib.* 1. *cap.* 4.); nec nisi rarissima ejus apud posteros occurrunt exempla. Potius usurpatum receptumque Reos per im-

(1) Graeci quoque olim in ea opinione fuerunt. V. *Xenophon.* 2. Contra nunc obtinet inter Turcas, quorum Despota Satrapis ipse sericum laqueum mittit, quo strangulentur.

(2) *Borellus lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 254. narrat in portu Neapolis vidisse appensa membra quorumdam Brutiorum, qui manibus pedibusque quatuor alligati triremibus in diversa tendentibus membratim discerpti fuerunt, quod nonnullas Regni arces Christiani nominis hostibus prodere tentaverint.

impervia loca, aut per vias bobus, equis, vel manibus raptare, donec animam efflarent, quod valde atrox, vel ducere usque ad locum supplicii (*strascinare a coda di cavallo*), qui mos ad graviorem spectantibus ingerendum terrorem nunc etiam alicubi observatur.

2. Atrocissimum vero est Rotae, ut vocant, supplicium, quod medio aevo in Germania inventum (1), hodie in Galliis exerceri refert *Petrus Faber* (*Lib. 2. semestr. cap. 7.*) quodque in Insubriam quoque florentissimam Italiae nostrae regionem invectum fuit adversus latrones, grassatoresque viarum (*Constit. Mediolan. lib. 4. tit. de poen.*) cujus meminit *Clarus* (*Lib. V. sent. §. parricid.*). Rota, ut accepimus, quatuor constat radiis, quibus pedes manusque divisim alligantur patientis, cui deinde clava franguntur brachia, atque crura, et tamdiu semianimis super rotam relinquitur, quousque horribili cruciatu confectus miserunt spiritum evomuerit; nisi statim ei altero ictu pectus contundatur, quem appellant *colpo di grazia*. Germani diversimode hanc inferunt poenam. Nam saepe Rei capite in centro rotae collocato illud vel clavo transfodiunt, vel clava contundunt. Alibi aliter hanc poenam ajunt irrogari. Reo siquidem super tabulatum supine collocato rotae rhedariae ictu pectus contunditur, deinde jugulatur patiens; ejusque corpus

(1) „ Le supplice de la rove fut introduit en Allemagne „ dans les tems d'anarchie, où ceux qui s'emparoient des „ droits régaliens vouloient épouvanter par l'appareil d'un „ tourment inovi quiconque oseroit attenter contr' eux: „ *M. de Voltaire Comment. sur le Liv. des delits et des peines §. 2.*

pus in frustra discerpitur. Apud nos exsulant hujusmodi crudelissima supplicia, quae tam abhorrent ab humanitate (1), cujus etiam in puniendo ratio est habenda. Receptum dumtaxat gravissimorum criminum Reis malleo tempora percutere, quo ictu supra tabulato procumbentibus statim a Carnifice jugulantur, deinde in frustra discerpuntur (2), quae aliquando solent loco appendi, ubi Rei crimen patrarunt, vel crate ferrea includi, Urbisque portis publico exemplo superimponi.

V. *Ustio, Vivicomburium*.

Tandem inter ultimi supplicii species horribilissima est, et crudelissima poena est ignis, cruciatu vincens, ut inquit J. C. *Paulus*, etiam bestiarum laniatus (V. *sentent.* 23.). Constat vel prima generis humani aetate ignem adhibitum ad cruciandos, et occidendos homines. Exempla abunde occurrent lustranti veteres sacras, et prophanas historias. Nam nos argumenti atrocitas cogit, quo possumus esse breviores. Romae decem-

---

(1) Recens quidam Auctor scribit „ uno spettacolo troppo „ atroce non può essere che un passeggiero furore. „

(2) Paucis ab hinc annis humanior invaluit mos brachia, crura, caputque dumtaxat malleo percussis jugulatisque Reis abscindendi. Nam antea Carnifex eorum cadavera exenterabat, et patibulum undique fluente sanguine faedabatur. Quod humaniter invectum; siquidem barbarum ut bestias in macello, ita homines in patibulo dilaniari; immo etiam prudenter inductum. Nam plerumque Romani satis sunt feroces ingenio, indoleque crudeles, quin oporteat eorum oculos, nec terrendi quidem caussa, sanguini assuescere, animosque faedis atrocibusque spectaculis magis magisque exasperare.

cemviralibus Legibus jampridem sancitum, ut qui aedes, aut acervum frumenti positum juxta domum sciens prudens dolo incenderit, vinctus, verberatus igne necaretur. Postea meminit *Valerius Maximus* (*Lib. VI. cap.* 3.) *Publ. Mutium* Tribunum Plebis omnes collegas suos, qui duce *Spurio Cassio* id egerant, ut Magistratibus non subrogatis communis libertas in discrimen adduceretur, vivos cremasse. Sed fuit haec inaudita crudelitas, nec nisi sero imitata sub Imperatoribus, qui iniqua prudentia atrocitate poenarum augere curarunt publicum metum, basim tyrannidis. J.C. *Callistratus* diserte narrat multo post damnationem ad furcam id genus poenae esse adinventum (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *leg.* 28.). Percurrenti autem Leges Romanas, quas Justinianea collectio complectitur, constabit illas nimis fuisse prodigas in ignis poena indicenda. Nec nobis propinquiori aevo cautior, majorque adhibita est parsimonia: immo bifariam receptum in miseros damnatos saevire, primum ustione, admotis scilicet corpori Delinquentis candentibus laminis, aut ignitis forcipibus membratim dilacerato ustoque reo, donec hoc tormento cruciatam animam efflaret (1), aut alio supplicio occumberet: deinde vivicomburio, quum nempe vivi in ignem conjiciuntur Patientes fumo flammisque cremandi (2). Sed efferis nostrorum Patrum mo-

(1) Sumptum an. 1749. Melitae teterrimum hoc supplicium de quibusdam captivis conjurantibus prodere Melitensem arcem Turcarum Despotae refert *Clariss. Alphan. Jur. Crim. lib.* 3. *tit. de poen.* §. *ustio*.

(2) Memoriae proditum est de *Avidio Cassio*, qui ut plu-

moribus delinitis, praejudicatisque opinionibus depulsis cessatum paullatim a tam horribili atrocissimoque supplicio isrogando; et quae superiori aevo ferales pyrae undique ardebant, eas cultiori hac nostra, atque illuminatiori aetate Humanitas ipsa feliciter restinctas esse laetatur.

CAPUT IX.

An, et quatenus possit, debeatque Poena mortis infligi.

Reliquum nunc esset, ut postquam Capite superiori celebriores enarratae sunt poenae, usuque frequentiores, quibus mors infertur; hoc in Capite an, et quatenus possit, debeatque poena mortis infligi disceptetur, atque exponatur. Sed adeo sumus horrore perturbati, tedioque confecti res tam atroces atque funestas mente revolvendi, stylo delineandi; ut commotus laxusque animus omnino refugiat in hoc diutius argumento versari. *Quis talia fando temperet a lacrymis?* Si semper ingratum tristeque cogitare, scribere, loqui de morte, cujus Natura ipsa hominibus vividissimam insevit aversationem; certe

res uno tempore diversoque cruciatu vita privaret, jubebat trabem vel stipitem deligi octoginta vel centum pedum, cui ab immo usque ad summum revincirentur patientes: deinde trabi in altum erecta ignis ei admovebatur, sic ut multi flammis, reliqui fumo perirent. V. *Crinit. lib.* 18. *de honest. Disciplin. cap.* 11.

te molestissimum, plenumque terroris tractationem mortis habere, quae non fato venit, sed vi properata conspicitur, et quam naturales non afferunt morbi, sed atrocissimis suppliciis homines hominibus consulto, et frigidi infligunt. Dabunt ergo Nobis hanc veniam qui legunt, ut quemadmodum operae praetium heic foret, praetereamus disserere an, et quatenus possit, debeatque poena mortis imponi (1). Quod non admodum grave eis debet accidere. Nam si principia, quae nostro hoc Opere hactenus posuimus, ac enucleavimus, et intellexerint, et voluerint aliquantisper sedulo meditari; facile poterunt tractandas hoc Capite quaestiones funditus cognoscere; et recte definire. Aliunde vero non omnia debent exhaurire qui scribunt: aliquid etiam Lectorum ingenio industriaeque relinquendum, ut semitam, quae eis strata est, percurrentes, ipsi quoque suas vires valeant animose experiri.

CAPUT X.

Poena, quae corpus affligunt.

I. *Divisio.*

II. *Mem-*

(1) Nemo Nos heic malitiose carpat. Eadem nobis silendi caussa ac Tullio, qui *lib.* 1. *Quaest. Tuscul.* de simili pene argumento parum se dicere non alia ex caussa testatur, nisi *quia ita*, quemadmodum inquit, *tetra sunt quaedam; ut ea fugiat, et reformidet oratio.*

II. *Membrorum abscissio, stigmatis inustio.*
III. *Fustigatio, Flagellatio.*
IV. *Damnatio ad opus, Remigium.*
V. *Exsilium.*
VI. *Relegatio.*
VII. *Vincula, Carcer.*

I. *Divisio.*

AGe ergo oculos orationemque convertamus ad poenas corpus affligentes, quarum consideratio et aspectus, licet ipse quoque gravis tristisque, non adeo tamen, ut mors, terret commovetque animum sui similium mala, miseriasque horrentem et adversantem. Quoniam homines ut voluptatem hauriant, commodis fruantur, jugiter in peccata et crimina ruunt, operae pretium erat huic eorum ingenio obicem ponere, ne eisdem illecti objectis desideriisque excitati in mutuam conspirarent perniciem, omniumque in omnes bellum oriretur Nullus autem obex validior, quam repraesentatio doloris, vel incommodorum, quae corpus affligunt. Qua siquidem maxima vi rapimur ad vitam conservandam, eadem ferimur ad incommoda, doloresque aversandos, aut quia non naturae consentientes, aut quia eam destruentes. Itaque si non certa et ineluctabilis, generalior saltem, validiorque ratio homines removendi a delictis fuit semper, eritque metum eisdem ingenerare incommodorum dolorumque, quae corpus (1) affligunt (Cap. II. §. IV.

(1) Nos heic vulgari usu loquendi corporis dolorum meminimus. Neque enim proprie corpus dolet, quod est bruta materia, sed animus, qui sensationibus commovetur natura-

§. IV.). Hinc post poenas, quae afferunt mortem, summum extremumque malorum, gravissimae merito existimantur poenae corpus affligentes, quarum praecipue hoc Capite Nobis sunt percurrendae.

2. Sed prius animadvertere oportet hujusmodi poenas in duas veluti classes et posse, et debere distingui. Nam aliae primario dolorem inferunt, nempe malum passionis, aliae quibusdam afficiunt incommodis, seu, ut loquitur *Boehemerus* (*Elem. Jurisp. Crim. sect.* 2. *cap.* 1. §. 6.) vitae commoditates restringunt, quod negative dolor etiam est. Quae primario inferunt dolorem, eas plerumque et incommoda quaedam sequuntur; contra poenae incommodis afficientes, dolorem corporis post se minime trahunt, sed tantum aegritudinem animi, qui non potest non dolere cruciato, vel incommodis affecto corpore, cui mira arctissimaque unione conjungitur.

II. *Membrorum abscissio, stigmatis inustio.*

1. Ac primo quidem illas exponamus corpus affligentes poenas, quae primario afferunt dolorem (§. I.). Eminet inter has membrorum abscissio, quae sano praesertim in corpore non fit sine magno, ac fere intollerabili sensu doloris. Legimus autem in Historiis, et Populorum Legibus saepe videmus sancitum, ut juxta diversa deli-

---

lem corporis oeconomiam statumque perturbantibus. V. *Condillac. Traité des Sensations*. Totus dolor, ut disputant subtiliores Philosophi, nihil aliud esse videtur, quam voluntas ab eo statu aversa, in quo non secundum naturam sumus.

delicta, sic et diversa Delinquentibus membra abscindantur. Narrat *Diodorus* (*Bibliothec. lib.* 17.) Persarum Reges quibusdam Graecorum captivis nares abscidisse. Apud Locrenses Adulteris oculi eruebantur, qui, ut testatur *Ovidius*, sunt in amores duces. Graecorum moribus lingua mulctati Pejerantes, quod et inter Gallos in pervicaces blasphematores receptum. Legibus Longobardicis furibus nares abscinduntur. Pes Jure Romano (*Cod. lib.6. tit.* 1. *leg.* 3.) amputandus servis ad Barbaros transfugientibus. Sed nihil frequentius abscissione manus. Jure Insubrum manus amputanda illis, qui contractum falsum feudi seu praedii livellarii conscripserint, quique contra pacis statutum aliquem vulneraverint. Romanis, et Longobardicis Legibus in varia delicta imposita haec poena (1), ut et antiquitus Lege Divina (*Deuteron. XXV.* 12.), qua manus amputanda mulieri, quae virilia certantis cum marito prehendisset. Sed una solum manus debet abscindi, quod jam humanissime Imperator *Justinianus edixit* (*Novel.* 134. *cap. ult.*). Quippe trunco magis fit, quam homini similis, qui manibus privatur praecipuis instrumentis omnium fere humanarum actionum. Quod si res sit de unimano, quem ob delictum maneat manus abscissio, quid erit censendum? Dubitari nequit, quin cui una solum superest manus, haec debeat ei intacta relinqui, ut vitae subsidia illius ministerio sibi comparare possit, aliaque poena, exsilio

(1) *Svetonius* refert *Galbam* Nummulario non ex fide versanti pecuniam, manum amputari jussisse, mensaeque ejus affigi, *in vit. cap.* 9.

silio puta, aut fustigatione coercebitur. Nunc poena amputationis manus fere ab usu recessit. Apud nos non minus humaniter, quam prudenter est receptum Falsariis ferrea quidem, sed ductili chirotheca dextram includere falsi ministram, ne periculum ut amplius ea abutantur.

2. Ut ferro incidente membrorum amputatio, ita candente ferro stigmatis fit inustio, quae poena illi quam proxime accedit ob sensum, quem ipsa quoque parit doloris. Hanc poenam sustinebant apud Romanos damnati in metallum servi fugitivi (1), praesertim vero Calumniatores ex Lege Memmia, seu Remmia (Lib. I. Cap. IV. §. VIII.). Olim facies notabatur. Sed vetuit id *Costantinus M.* voluitque in manibus potius et pedibus poenam damnationis inscribi, (*Cod. lib.* 9. *tit.* 47. *leg.* 17.) quod indignum videretur faciem hominis ad similitudinem coelestis pulchritudinis figuratam punctis commaculare (2). *Clariss. Alphani* hanc poenam nostra aetate scribit fere exolevisse (*cit. loc.* §. *LXVII.*).

III. *Fustigatio, Flagellatio.*

1. Superiores poenas excipit Fustigatio, quae ad

---

(1) Aliquando tamen antiquitus servis non in poenam notae inurebantur, sed ut fugientes internoscerentur: delinquentes vero ut plurimum imagine noctuae signabantur. *Plutarch. in Nicia.*

(2) Sed haec *Constantini* ratio non arridet *Matthaeo Brecmanno* videtur inepta. Similitudo enim caelestis pulchritudinis non in corpore, sed in animo residet. Recte *Philo Haebr. de mund. opif. pag.* 15. Nemo similitudinem illam, *inquit*, aestimet figura corporis: nam neque Deus humana est forma conspicuus, neque humanum corpus refert Dei speciem, sed dicitur imago juxta mentem rectricem animae.

ad dolorem corpori inferendum adhibetur. Fustigatio appellata est verberum poena. Verber namque dicitur quodlibet instrumentum, quo quis caeditur, quemadmodum et eo inflicta plaga (V. *Vall. elegant. VI.* 47.). Romani virgis betulae arboris, vel viminibus, quibus Lictorum fasces constabant, Reos caedebant. Sed licet vix parta libertate Lex Porcia virgas ab omnium Civium Romanorum corpore amoverit (*Liv. lib.* 10. *Dec.* 1.); tamen aevo Imperatorum rursus invectum fustibus admonere liberos, sed humiliores; servos vero castigatione virgarum, vel flagellorum coercere (1). Caedebantur autem olim servi vincti, atque pendentes (2).

2. Fustigatione vero Flagellatio acerbior est poena: nam illa fustibus fit, estque nunc adolescentiorum Delinquentium peculiaris poena: haec flagris nudo Reorum tergo admotis, quorum ictu durius inciditur cutis, et sanguis elicitur (3). Nefas tamen quemquam plumbatis caedere, aut ferreis aculeis, quibus asperius dorsum contunditur, et dilaniatur, quemadmodum nar-

(1) J. C. *Marcellus in Leg.* 19. *Dig. de Poen.* „ Ex quibus „ caussis, *inquit*, liber fustibus caeditur, ex iisdem servus „ flagellis verberatur. „

(2) „ Ubi saepe caussam dixeris pendens adversus octo,
„ Astutos audaces viros, valentes virgatores „.
Plaut. in Asin. Act. 3. *sc.* 2.

(3) Ut Pagani fustibus flagellis; ita Milites vitibus caedebantur. *Polib. lib.* 6. *cap.* 5. Sed ut olim, ita nunc etiam gravior est inter milites, quam inter paganos haec poena. Nam fere exanimes cadunt milites, qui virgis vapulandi commilitonibus in poenam dantur: vulgo dicunt *passare sotto le bacchette*.

narrat *Plinius* (*Lib.* 7. *cap.* 56.) in more fuisse Cretensibus, et legimus in Ecclesiastica Historia Gentiles Magistratus in Christianos saevisse (V. *Tillemont. Lib. II.* 5.). Romae nunc asello superimpositi Rei ducuntur per frequentiora loca caedendi a Carnifice; qua poena solum animadvertitur in viles humilioresque personas, quales zonarii sectores, aliique hujus furfuris homines.

IV. *Damnatio ad opus, Remigium.*

1. Opportune supra jam dictum a Nobis (Cap. III. §. III.), quod quando poenae caussa Reis opera quaedam injunguntur, eadem opera qua sunt molesta spectantur, et ideo referenda ad malum passionis: Dicendum modo hujusmodi operarum indictionem ad eas corpus affligentes poenas pertinere, quae inferunt primario dolorem (§. I.). Labor enim in quibusdam praestandis operibus sustinendus, praesertim si diuturnus et gravis, corpus fatigat, illumque parit dolorem, qui ex lassitudinis sensu derivat. Praeter quam quod vinculis constringuntur Damnatorum artus, ita ut operarum indictionem inter corporeas poenas merito recenseri posse scripserit *Matthaeus* (*ad tit.* 20. *Lib.* 48. *Dig. c.* 3. *n.* 9.). Itaque non mirandum si Jurisconsulti Romani veterem poenam damnationis in metallum vel in opus metalli (1), veluti calcaria, sulphura-

(1) Nihil interest inter metallum, et opus metalli, nisi vincula, quibus gravioribus in metallum, levioribus in opus metalli damnati premebantur: unde et refugae ex opere metalli in metallum dabantur. *Leg.* 8. *Dig. de Poen.*

ria etc. non solum morti proximam existimaverint, quod libertatem auferret, sed gravissimam quoque dixerint propter assiduum, intollerabilemque loborem (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *leg.* 28.). Distinguitur autem Jure Romano damnatio in metallum a damnatione in aliud opus publicum, veluti in ministerium metallicorum, aut salinas, ad quas et feminae ad tempus damnari solebant. Nam in metallum damnati libertate privabantur, et ante aboletam a *Justiniano* poenae servitutem (*Novel.* 22. *cap.* 8.) servi poenae fiebant; damnati vero in opus publicum perpetuum civitatem solum ammittebant.

2. Sed quamquam nunc alicubi non incognita sit poena metalli, ut refert *Bergerus* (*Elem. Crim. p.* 10.) ejus tamen loco apud nos, reliquasque fere omnes Europae Gentes suffecta videtur poena damnationis ad triremes, sive ad aliud publicum opus, puta ad purgandas cloacas, muniendas vias, graviores operas in arcibus sustinendas, construenda aedificia, naves etc. Fit autem hujusmodi damnatio vel in perpetuum, vel ad tempus, exempli gratia decennio: Sed damnatio ad opus temporaria plerumque esse solet. Nulla porro inter nos communior frequentiorque poena damnationis ad remos (1), aut ad opus. Nam crimina omnia graviora, quae morte non vindicantur, hujusmodi damnatione puniuntur; eaque manet non solum viles abjectasque

---

(1) Hanc poenam Grecis atque Latinis non ignotam fuisse Historiarum monumenta testantur. Vid. *Clar. Alphani Jur. Crim. lib.* 3. *tit. ult.* §. *Remigium*, ubi Scriptorum loca erudite congessit.

que personas, sed etiam aliquando in paullo honestioris conditionis reos imponitur.

V. *Exsilium*.

1. Quae supersunt enarrandae poenae, eae quibusdam afficiunt incommodis, seu vitae commoda restringunt. Itaque hoc ipso corpus affligunt, quod nempe dolor sit, *negative* saltem, incommodis urgeri (§. I.), seu iis commodis non potiri, quibus frui quis est assuetus, quae corpus jucunde fovent, recreant suaviter animum, vitaeque pondus miseris Mortalibus levant. Ad hanc classem poenarum spectare videntur Relegatio, et Exsilium.

2. Exsilium vox est, quae in latissima significatione relegationem quoque complectitur. Sed strictim et proprie acceptum, a relegatione differt exsilium, et non solum vulgari usu loquendi, sed etiam moribus nostris ab ea distinguitur (V. *Alcion. de exsil.*). Hoc sensu est exsilium ejectio a Civitate, a Republica, cum scilicet quis aut certo loco interdicitur, puta Urbe, reliquis latae fugae patentibus, aut omnibus locis, quae sunt in territorio Reipublicae, exempli gratia a tota Romanae Ecclesiae temporali ditione expellitur. Bifariam porro irrogatur exsilium: aut enim in perpetuum indicitur, aut ad tempus, veluti triennio. Exsilium perpetuum frequentius *Bannum* vulgo appellatur, (V. *Eguin. Bar. ad tit. Instit. quib. mod. jus patr. pot. solv.*) quique illud subit, consequenter desinit esse Civis, juraque omnia ammittit ejus Civitatis, a qua

est expulsus. Statim namque ac Civitas, vel Respublica a se aliquem ejicit; eo ipso videtur illum pro parte membroque suo nolle amplius habere (*Puffendorf. de of. hom. et civ. lib.* 4. *cap. ult.* §. *ult.*): unde expulsum a sua jurisdictione Civitas, seu Respublica quodamodo manumittit, vinculisque solvit, quibus antea ipsi conjungebatur (1). Praesertim si *Bannitus* comminata poena capitis prohibeatur regredi in Civitatem; multoque etiam magis si declaretur publicus hostis, ejus bona Fisco addicantur, quemadmodum in Italia fieri aliquando solet. Contra tamen videtur censendum, ubi alicui ad tempus dumtaxat irrogetur exsilium (2): tunc enim ad summum dici potest suspensum, nequaquam ademptum jus Civitatis.

3. Nulla porro est poena, cujus inferendae certius sit jus, aequiorque potestas inhaereat Civitati, seu Reipublicae poena exilii. Hujusmodi namque pactum Civitatem inter et Cives intelligitur intercedere, ut nempe ea tamdiu aliquem pro Cive habeat, ut Civem suo in sinu foveat, tueatur, defendat; quamdiu Civitatis legibus se, actionesque suas conformat. Quoties ergo

(1) Sed si in aliam Civitatem exsul cooptetur, vel alia in Republica recipiatur, gaudebit commodis juribusque ejus Civitatis, fietque pars membrumque illius Reipublicae. Neque enim in ullius Civitatis vel Reipublicae potestate situm est praescribere, quos sibi in Cives aliae Civitates vel Respublicae adsciscant.

(2) De damnatis ad temporarium exsilium aequissime cautum Legibus Romanis, ut pro exsilii tempore mora computetur, quam post latam sententiam in carcere fecerint: unde si custodia durante exsilii tempus labatur, veluti impleto exsilio erunt liberandi. *Leg. omnes* 23. *Cod. de poen.*

ergo Civis delinquendo Leges violat spernitque Civitatis; toties illud solvitur et perimitur pactum, jusque nascitur Civitati eum a se ejiciendi. Quod semper humaniter fit, aliquando etiam prudenter opportuneque. Quemadmodum enim mitis sapiensque Medicus purgando quoque subvenit periclitantibus corporibus; ita humanus prudensque Legislator nocentes malosque Cives, tanquam vitiosos humores, foras pellit, atque in exsilium mittit (1). Sed severissima haec merito poena existimatur, magnisque illos incommodis afficit, qui eamdem subire coguntur (2). Quippe licet salvis nummis quis exulet, sua tamen bona ut plurimum grave alio transferre; nec minus asperum, durumque ab iis sejungi, quibus consuetudine, amicitia, sanguine arctissime conjungitur exsul, novum experiri coelum, alios induere mores, ipsa denique patria carere, cujus omnibus dulcem reddit usus amorem. Nihil vero est ignominiosius, quam quemquam indignum fuisse renunciatum, qui moraretur in Civitate, inter Concives versaretur, suaeque pars amplius esset membrumque Reipublicae. Quod si *Cicero* exsilium non supplicium esse dixit, sed perfugium portumque supplicii, ad mores Romanorum allusit, apud quos qui poenam aliquam vellent evitare, hi solum sponte vertebant, alio-

que

---

(1) Exsilii poena non imponenda, quando qui pellitur e Civitate vel Republica, ei exitium foris parare posset, fierique hostis damnosus. Quin immo sunt Gentes, apud quas inusitata exsilii poena, ut Turcae, olim Moschi etc.

(2) Antiquissima inter Gentes poena, ut quis communione patriae, civitatis, sacrorum privaretur. Ejus originem historice persequutus est *EV. Frith. Antiq. Homeric. II. 9.*

que voluntario exsilio migrabant, meritae damnationis, aut impendentis invidiae metum declinaturi.

VI. *Relegatio*.

1. Relegatio, de qua nunc dicendum, non uno olim modo Romae irrogabatur. Nam ut veteres memorant Prudentes (*Dig. lib.* 48. *tit.* 22. *leg.* 5.), vel certo loco concludebantur Relegati, puta insula eis assignabatur, ut illa tanquam vinculo includerentur; aut certa eis provincia certusque locus interdicebatur reliquis latae fugae patentibus. Hoc casu relegatio confunditur cum exsilio strictim accepto, cujus supra meminimus: altero casu et reipsa, et consuetudine hodierna ab exsilio distinguitur. Nam qui aquae et ignis interdictione adigebantur in exsilium abire, ii civitatis jura ammittebant, quae salva erant relegatis. Quam differentiam innuit *Ovidius* in Pontum ab *Augusto* relegatus, scribens (*Trist. V. eleg. XI.*) quod is:

Nec vitam, nec opes, jus nec mihi Civis ademit....
Nil nisi me patriis jussit abesse focis....
Ipse Relegati, non Exulis utitur in me
Nomine.

Sed postea sub Imperatoribus deportatio in insulam injungi coepit (1), quae poena paullatim sub-

(1) Auctor hujus instituti *Augustus*, cui ab exsulibus hinc inde dispersis periculum imperio suo metuenti *Livia* uxor suasit, ut illos patria extorres insulis includeret, *Dio. Cass.*

subrogata in locum aquae et ignis interdictionis florente libertate in Cives delinquentes usurpatae (1), multifariam valdeque differebat a relegatione. Nam praeter quam quod civitatem, patriam potestatem, bona, successiones adimebat, unde deportati quasi mortui habebantur (*Everard. Otto Inst. pr. c.* 12. §. 1. 2.), quae omnia erant relegatis intacta; deportatio in perpetuum se per fiebat, relegatio et in perpetuum et ad certum tempus. Quod et moribus hodiernis videmus receptum, quibus honestissimae conditionis rei, praesertim nobiles, juxta criminum qualitatem modo ad tempus, modo etiam in perpetuum relegantur. Ceterum qui relegatus est fines exsilii vel relegationis servare tenetur; nisi legitima caussa, aut publica venia eos transilierit: alioqui elusam poenalem sententiam graviori animadversione expiabit (*Sanfelic. decis.* 255.).

VII. *Vin-*

LV. p 562. Fiebat vero deportatio ita, ut rei compedibus vincti, impositique navibus servis publicis, qui eos deportarent, traderentur. *Oiset. ad Caji Instit. I. 6. pag.* 47. Molesta in primis erat deportatio in *Gypsum* Aegypti insulam, itemque in *Gyaros* fumo notabiles: *Aude aliquid brevibus Gyaris, aut carcere dignum, si vis esse aliquid. Juven. sat. I. v.* 73. nec non in *Oasin* inter Aegyptum et Cyrenas, muscis culicibusque famosam, de quibus locis V. *Cujac. Observ. VIII.* 27.

(1) Constat legibus pro salute et libertate Civium contra potentiam paucorum latis, nec ultimo supplicio affici noxios Cives, nec invitos civitate pelli potuisse. Ne tamen delicta nocentium impunita relinquerentur aqua et igni eis interdici placuit, ut elementis ad vitam tollerandam maxime necessariis orbati, volentes nolentes alio migrarent, civitatemque spontaneo exsilio mutarent. Quare perinde habebantur, ac si essent morte mulctati: nam neque cibo neque tecto ab aliis juvari poterant, ut scribit *Paulus V. sent.* 26. §. *et qui eum.*

VII. *Vincula, Carcer.*

1. Si Leges audiamus Romanas, eae volunt carcerem non poenam esse, sed mansionem Reorum, ad eos continendos extructum, haud vero puniendos (*Dig. lib.* 48. *tit.* 19. *Leg.* 8. §. 35.): incredibile, inquiunt, esse liberum hominem in vincula perpetuo damnari, hocque vix in servilis conditionis reos procedere posse. Nihil tamen impedit, quin ad tempus in vincula quis poenae caussa damnetur (V. *Perez ad tit.* 41. *lib.* 9. *Codic.*). Quin immo exempla quoque Delinquentium damnandorum in vincula passim occurrunt Romanis in Legibus (1). Sed juxta mores hodiernos et pro poena carcer imponitur non solum ad tempus, sed etiam in perpetuum. Ut plurimum arx Reis pro custodia assignatur, vel carcer extructus in arce, quae poena est nobilium, aliorumque honestissimae conditionis reorum. Carcer autem gravissima est poena (2), quam non dubitavit *Matthaeus* (*cit. loc. n.* 13.) corporeis poenis accensere; in primis si reus in carcere constringatur vinculis, quo nomine veniunt

(1) Ut cum is qui aleae ludendae caussa in latumias vel vincula publica duci jubetur, *Leg*, 1 §. *ult. Dig. de aleat.* cum pecuniam ad praediorum emtionem conferre pertinaciter recusans, aut quicumque imaginem Caesaris in invidiam alterius praeferens, vinculis publicis coercentur, *Leg.* 3. *Dig. de susp. tutor: Leg.* 28. §. *ad statuas Dig. de poen.*

(2) Carcerem Romae primus ad terrorem Civibus inferendum aedificavit *Ancus Marcius*. *Liv. I.* 33. quamvis alii id tribuant *Tullo Hostilio*. Sed de carcere, quatenus adhibetur ad custodiendos reos sequenti libro sermo redibit.

niunt compedes, bojae, manicae, catenae, nervi. Nam carcere inclusus et commodis vitae privatur, et vinculorum pondere opprimitur: unde merito haec poena inter eas enumeratur, quae corpus affligunt. Sane carceris squallor non solum macerare hominem potest, sed etiam enecare: praesertim si carcer perpetuus sit: nam vix non pro mortuo habendus qui vivus caret aura vitali, et cui, veluti exturbato e censu viventium, in carcere est emoriendum.

CAPUT XI.

Poenae, quae bonis spoliant.

I. *Monitum.*
II. *Poenae Pecuniariae.*
III. *Differentiae inter poenam pecuniariam, et multam.*
IV. *Publicatio bonorum.*
V. *Nonnullae circa confiscationem quaestiones.*

I. *Monitum.*

Tertium genus poenarum eas complectitur poenas, quae bonis privant, et quas ideo heic poenis praemittimus, quibus existimatio oneratur, quod illae istis putentur esse graviores. Quippe vulgus hominum majorem, teste *Varrone*, marsupii curam habere solet, quam famae, cujus, ut cecinit *Ille* (*Juvenal. Satyr. V.*)

levis

levis est apud molles jactura. Hinc merito receptum eos in poenam bonis privare. Neque enim convenit semper vincula, flagella Delinquentibus admovere, et pro omnibus, levioribus etiam admissis, quae alia corpus affligunt supplicia irrogare: verumtamen est quandoque opportunum audaces immorigerosque homines bonis, quibus adeo inhiant, privare, quorumque custodia Civilis Societatis praesidio quaesierunt. Nam praeter quam quod valde incommodum accidit bonis minui aut privari ad alendam, vel opipare sustentandam vitam necessariis; eorum jactura homines minus fiunt ad peccandum audaces. Plerosque enim hodie reperies, qui rem familiarem sedulo anxieque curant non solum ut luxuriae suppetant sumptus; sed etiam ut adversus judicia Legumque poenas securi degant (1). Siquidem et vetus, et non raro adhuc vera est illa *Propertii* querela (Lib. III. Eleg. 12.):

Auro pulsa fides, auro venalia jura,
Aurum Lex sequitur, mox sine lege pudor.

II. *Poenae Pecuniariae.*

1. Prima et remotissima aetate cum homines pastoritiae arti vacantes pauperiores essent; sed oppido innocentiores, greges armentaque erant sola fere bona, quae possiderent. Itaque apud nascentes Societates numero ovium bovumque noxae

(1) *Isocrates Demonicum* curare monuit rem familiarem duarum rerum gratia, ut vel multa grandis possit exsolvi, vel amico egenti subveniri.

noxae quantitati respondente, multae definitae et irrogatae. Quod, ut vetustiores Gentes praeteream, constat exemplo Romanorum, qui diu pecudibus quamplura delicta luerunt (1). Quando autem agriculturae homines vacare coeperunt, ut commodius uberiusque necessitatibus consulerent aucti generis humani (V. *Goguet de l'origine des Loix, et du Gouvern. Liv.* 2.) species creverunt bonorum, quae, ut temporum rerumque conditio ferebat, vicissim permutabantur. Sed quia, ut docte innuit J. C. *Paulus* (*Dig. lib.* 18. *tit.* 1. *leg.* 1.), non semper, nec facile concurrebat, ut cum unus haberet quod alter desideraret, invicem hic haberet, quod ille accipere vellet; electa materia est, cujus publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum aequalitate quantitatis subveniret. Haec materia fuerunt rariora metalla, et usu consumi difficiliora, quae publica auctoritate percussa aes, vel pecunia appellantur.

2. Pecunia porro pretium est eminens omnium rerum, omniaque bona, tanquam signum repraesentat, quo comparantur. Itaque visum eos quasi bonis in poenam privari, qui pecunia aereque multabantur: unde poenae pecuniariae adversus crimina invectae, et praescriptae moribus legibusque omnium fere Nationum. Sed parcius cul-

(1) Minima fuit multa unius ovis, maxima triginta bovum, quem numerum nequibat transgredi Judex. V. *Alex. ab Alex. gen. dier. lib.* III. *cap.* 5. Paullo post exactos Reges ob inaequale pretium armentorum *A. U. C. CCXLVIII.* Lege Ateria Tarpejâ constituti sunt in singulas oves aeris deni, in boves centeni. *Festus voc. peculatus*.

cultiores gentes, et legislatorie prudentia florentiores pecuniariis poenis usae sunt, nec nisi pro levioribus admissis eas imposuerunt (1). Nam sinere indiscriminatim delicta, etiam graviora redimi et expiari pecunia; idem propemodum est ac pecuniosis hominibus, qui solent ut plurimum ceteris esse audaciores, voluntatem asserere, ansamque praebere delinquendi. Quum Romae *Decemviris* 25. assibus poenam definierint fracti liberi oris. L. *Veratius* homo dives et vecors, cujus alias meminimus, Concives suos pro oblectamento depalmabat. Quo tempore in Europa homicidia luebantur pecunia, et omnia fere delicta aere redimebantur, ubique furor, ira, caedes grassabantur, publica et domestica discordia regnabat. Quamvis ergo pecuniaria poenae possint quandoque Legibus prudenter praescribi, et opportune irrogari; improbandus tamen earum frequentior usus adversus gravia et nocentiora flagitia: quo vitio vel maxime laborarunt Leges Borealium Gentium, quae Romano Imperio lacerato et deleto nova fundarunt

---

(1) Apud barbaras gentes, quas utroque in *Poemate* describit *Homerus*, saepe occurrunt homicidia, raptus transacti pecunia; et etiam adhuc Nationibus civilis cultus et societatis expertibus non aliae fere cognitae poenae, quam multae. Nam generatim eo frequentiores sunt poenae pecuniariae, quo imperfectius est incultiusque regimen civile. Consule quae *Tacitus* scribit *de mor. German.* Haebrei, Aegyptii, Graeci, Romani, cultiores omnes populi crimina securitatem Civium, Societatisque tranquillitatem laedentia poenis coercuerunt corpus affligentibus. Inter Sinenses, Gens ab antiquo cultissima, penitus ignotae poenae pecuniariae. V. *Du Hald. Descrip. de la Chin. Tom.* 2.

runt Imperia, in quae cultior Europa est adhuc divisa (1).

III. *Differentiae inter poenam pecuniariam, et multam.*

1. Ceterum solent multa, et poena pecuniaria (2) inter se multifariam distingui apud Interpretes Juris Romani, qui de criminalibus rebus ex professo scripserunt (V. *Clar.* §. *fin. qu.* 92. *et seq. quaest.* 95.). Tota res ita se habet, quae non est heic silentio praetereunda. Poenae pecuniariae Legibus definiuntur; multa vero Jusdicentis arbitrio irrogatur: quod quidem plerumque verum est, non semper: nam aliquando Leges definiunt quantam Judex multam dicere debeat; quo casu ei quantitatem non licet minuere. Propter delicta Leges pecuniarias poenas imponunt: at multa tunc demum locum habet, quando fraus aliqua, dolus, culpa commissa fuerit digna coercitione, sed praeterita Legibus; quando Magistratui non paritur; Judicum jurisdictio contemnitur. Poenas pecuniarias qui aere non possunt, corpore luere debent. Neque enim egestate

---

(1) Legibus Gothicis, Longobardicis, Burgundicis, Ripuariis etc. nullum fere, licet atrocissimum crimen, pecunia non redimitur. Ea aetate, quae justi regulae parum cognitae erant, et longe minus exequutioni traditae, crimina veluti penus habebantur fiscalium reddituum, et publici aerarii.

(2) Poena Pecuniaria, de qua heic loquimur, publicam respicit delictorum vindictam, et Fisco assignatur. Nemo igitur hanc cum illa confundat, quae Jure Romano ex delictis privatis exigitur, et spectat ad commodum privatum.

state Legum poenae sunt eludendae, ne divitibus oneri sint, ludibrio pauperibus. Hinc in Accademia et in Foro vulgatum axioma, qui non habet in aere, luat in corpore. Quum autem a Magistratu multa dicta est, non ea potestas illi datur, quae Legislatoris est propria, ut scilicet multam in corporis coercitionem possit mutare. Quare multam Judex remittere debet aut minuere; eaque remissa, quamvis postea locupletior sit factus cui dicta est, nequaquam exigitur.

IV. *Publicatio bonorum.*

1. Sed levius fortasse videbitur multam luere, poenam pecuniariam exsolvere. Nam industria, aut fortuna facile reparatur tenuis aliqua patrimonii jactura. Verumtamen omnibus bonis spoliari, totius rei familiaris compendio destitui, cogi ad mendicitatem, haec certe gravissima poena est, summa calamitas, vix *Belisario* alicui tolerabilis, cujus egregiae virtutes injusta paupertate lucidiores fulserunt. Romae constat diu in usu haud fuisse publicationes bonorum, et salva substantia exsulasse, quibus aqua et igni interdictum erat. Primus *Caesar* praescripsit parricidas bonis omnibus, reliquos Delinquentes dimidia bonorum parte multandos (1). Sed Caesaris

(1) *Suetonius* ea de caussa, inquit, *Caesarem* invexisse publicationem bonorum, quod locupletes videret eo facilius scelere se obligare, quia integris patrimoniis exsulabant. Sed haec aut non vera, aut non sola fuit Caesari caussa insuetam adeo, gravemque poenam inducendi. Intererat Caesaris, ut

saris Legem non sanctissime observatam a successoribus indicio esse ait *Matthaeus* (*cit. loc. cap.* 2. *num.* 1.) quod scribit *Juvenalis*, qui inter alia saeculi vitia, inanes quoque reorum damnationes exagitat: *Quid enim* queritur *salvis infamia nummis? cum exsul Marius bibat ab octava, et fruatur Diis iratis plorante victrice Provincia?* (*Satyr. I. v.* 41.) Verumtamen postea, ut haberent Imperatores, unde avaritiam suam atque libidinem lautius explerent, paullatim eo usque ventum est, ut poenam capitalem semper sequeretur publicatio bonorum; etiamsi in sententia id expressum non esset (*Cod. lib.* 9. *tit.* 49. *leg.* 2.). Sed cum *Justiniano* indulgentissimo Principi durum visum esset excludi a Fisco, seu Aerario Publico, cui Delinquentium bona addicuntur, Reorum liberos et parentes, novissima constitutione vetuit ne, excepto crimine majestatis, circa quod veteres Leges intactas reliquit, Damnatorum bona publicentur, si adsint liberi vel descendentes ad tertium usque gradum; his vero deficientibus sanxit, ut bona Fiscus occupet; quo tamen casu uxori dos, et ante nuptias donatio conservatur, et si indotata sit, portio legitima ei relinquitur (*Novel.* 17. *cap.* 12. *et* 134. *cap. ult.*). At ubi perduellionis reus damnatur, omnia in universum bona, excepta uxoris dote, publicantur.

2. Hodie porro, quoniam Jus Romanum partem

---

ego quidem arbitror, aerarium augeri: opportunissima ei visa est ratio publicandi bona Reorum, ut lautius habere posset, unde libidini satisfaceret, potentiamque sustineret.

tem non exiguam conficit Juris Civilis cultiorum Europae Gentium, ut dixi in Prolegomenis §. XV. hujusmodi aequissima sanctio Justinianea pro generali regula videtur habenda, quae tamen plures ubique locorum patitur exceptiones. Peculiaribus namque Legibus cujusvis Nationis rursus adjecta est poena publicationis bonorum in plura delicta, quae sive meruerint hac altera nova poena vindicari, sive commode ea carere potuerint, semper irroganda a Judicibus, quos non scrutari, sed exequi Leges oportet.

V. *Nonnullae circa confiscationem quaestiones.*

1. Plures autem sunt controversiae circa confiscationem bonorum, de quibus agunt Interpretes Juris Romani, qui criminalibus rebus exponendis vacarunt. Ac de his, ceterisque, quas movere fortasse contigerit, generatim dubia in re contra Fiscum sentiendum, et judicandum est. Nam in poenalibus caussis benignius interpretandum Romana jubet Jurisprudentia, pietasque suadet; quod et locum habere debet intelligi cum quaeritur an, et quae bona in poenam delicti sint auferenda privatis, ut Fisco addicantur (1), quemadmodum jam innuit J. C. *Modestinus* (*Dig. lib.* 49. *tit.* 14. *leg.* 10.). Hinc publi-

(1) Aliter sentit vulgus Criminalium Scriptorum, praxique in Foro est receptum; quod tamen nihil nos commovet. Vivimus enim ea tempestate, qua, ut olim de *Trajano* inquit *Plinius Paneg. cap.* 26. „ praecipua Principum gloria est, ut „ saepius vincatur Fiscus, cujus mala caussa nunquam est, „ nisi sub bono Principe.'

publicatis parentis bonis servandum filio familias peculium profectitium, et proscriptis filii bonis non solum profectitium, sed etiam castrense peculium relinquendum parenti. Idem ex eadem caussa censendum de bonis quaesitis post publicationis sententiam; praesertim si salvo capite bona rei publicata sint, ut invenio *Cujacium* quoque sensisse (*ad Leg.* 8. *Dig. qui testam.*). Sic existimari etiam debet quod spectat ad res sine fraude a Reo alienatas. Nam sive onerosa, sive lucrativa caussa distraxerit, sustinendae erunt alienationes. Aliis in casibus valet generale illud Forensium Jurisconsultorum axioma, quod omnes res, quae vel ex contractu, vel ex testamento in extraneum possunt transferri, eae in Fiscum quoque transeunt: ex quo colligendum, quid debeat censeri de Feudis, emphyteusi, jurepatronatus etc. Sed bona occupat Fiscus cum sua caussa. Quod si universa occupet bona, solus omnia onera sustinebit; sin partem, pro ea tantum sufferet onera. Bona porro intra quod tempus a Fisco sint occupanda, aliaque, quae circa bonorum confiscationem peculiariter locum habent fuse tradunt laudati Interpretes, qui proinde ea sciendi cupidis adeundi (V. *Peregrin.* V. *de jur. Fisc.*). Elementaris siquidem Scriptor de ponendis principiis sollicitus, singulares species vel vix, vel nullatenus debet attingere, sed aliis relinquere persequendas, et enucleandas.

CAPUT XII.

Poenae, quae existimationem onerant.

I. *Existimationis definitio, et divisio.*
II. *Infamia.*
III. *Condemnationem sequitur infamia, et an ea cesset transacto tempore poenae.*

I. *Existimationis definitio, et divisio.*

NUnc tandem superest, ut ennarratione poenarum, quae existimationem onerant, finem molesto huic asperoque imponamus labori singulas poenarum species enumerandi ac describendi. Quod ut recte procedat, oportet prius quid existimationis nomine intelligendum sit, definire. Est existimatio generatim accepta, ut opportunis utar *Puffendorfii* verbis, (*Jur. N. et G. Lib. VIII. c.* 4. §. 1.) valor personarum in vita communi, secundum quem aptae sunt aliis personis exaequari aut comparari, eisque vel antehaberi vel postponi. Comparatio igitur est fundamentum existimationis; praelatio, aut postpositio unius alteri, effectus. Potest autem existimatio in simplicem, et intensivam (1) distingui

(1) Existimatio intensiva est, quum personae aequales in existimatione simplici, ob quasdam qualitates unae aliis praeferuntur. In statu naturali haec existimatio ex bonis naturalibus tantum proficiscitur, puta robore corporis. Sed in sta-

gui (V. *Thomas. Diss. de exist. fam. et infam. extr. Rempubl.* §. XII.), quarum alia inter eos qui in naturali libertate, alia apud illos, qui in Civili vivunt Societate, ratio habetur. Sed simplex existimatio, quatenus ei locus est in statu civili, de qua solum heic Nobis est disserendum, a Romanis Jurisconsultis definitur dignitatis inlesae status legibus, moribusque comprobatus; (*Dig. lib.* 50. *tit.* 13. *leg.* 5.) quum nempe quis justa leges, moresque Civitatis velut integra ejusdem pars membrumque reputatur (1). Multifariam porro in civili statu existimatio oneratur (2); sed praecipue quum ex delicto Legum auctoritate aut minuitur aut consumitur, quod ad praesens pertinet argumentum. Licet enim quicumque ad justi et decori normam suas non conformat actiones male apud alios merito audiat; praeterea tamen Leges pro quibusdam delictis Civium existimationem onerant in poenam, quae poena Infamia appellatur.

 II. *In-*

---

tu civili praeterea est affixa natalibus, dignitatibus, quibusdam honoris insigniis, quae inaequalitatem indicant graduum inter Cives, honoremque unicuique exhibendum.

(1) Ut in statu naturali simplex existimatio, qua quisque fruitur facinoribus minuitur aut consumitur, quibus sanctae pessumdantur Naturae leges, aliorumque hominum jura laeduntur: sic in civitate id contingit propter delicta, quae violationes sunt Legum Civilium, quas Leges infringere merito ab eisdem turpe indecorumque pronunciari debet.

(2) Nam et ex statu ac conditione personarum, et genere vitae, cui quis vacat, infamia nascitur in Civili Societate, puta si quis servilis sit conditionis, aut turpe officium munusque exerceat. Sed de hujusmodi infamia, quoniam magis nota quaedam, quam poena, nostri non est heic disserere. Interim consuli possunt Interpretes Jur. Rom. *ad tit. Dig. de his qui notant infam.*

II. *Infamia*.

1. Infamia est existimationis laesio, qua quis honestorum proborumque Civium numero eximitur, seu corrupta declaratur pars membrumque vitiosum Civitatis (V. *Noodt. Comm. in tit. Dig. de his qui notan. infam.*): unde afficit ignominia, notam irrogat, dedecus post se trahit, et gravissima poena merito apud omnes habetur, qui pudorem non exuerint, cultumque virtutis. Sed quoniam pessimis moribus factum, ut non adeo sint multi, quibus incoctum generoso pectus honesto, reliqui cruciatu poenas aestiment famae incuriosi; ideo vix unquam Infamia poenae locum sola subit, sed alias poenas fere semper comitatur.

2. Quae autem crimina infamiae poena maneat ex cujusque Civitatis legibus, moribusque est cognoscendum. Quamquam enim quisquis delinquit, cadat bona probi Civis opinione, suaeque existimationis jacturam apud alios patiatur (1); proprie tamen infamia, de qua nunc disserimus, non sequitur omnia delicta, sed ea so-

(1) Hinc infamia dividitur a Jurisconsultis in duas species, quarum alteram infamiam juris vocant, alteram infamiam facti. Infamia juris ea est, quam heic definivimus; Infamia vero facti est, quae non legibus jureque irrogatur: sed opinione hominum. Haec proprie poena non est, quoniam non legum auctoritate decernitur, sed stat nexa in vulgi pectore fluctuanti, ut *Varro* eleganter ait in *Eumen.* Itaque nullos parit legitimos effectus. Sed alia illorum ratio est habenda, qui quondam Romae a Censoribus notabantur, ut videre est apud illos, qui de moribus institutisque Quiritium ex professo scripserunt.

solum, in quae hujusmodi poenam Leges diserte irrogarunt. Sic Jure Romano non omnia quidem publica crimina infamant (*Dig. lib.* 48. *tit.* 1. *leg.* 7.); inter privata vero delicta quaedam dumtaxat, veluti crimen sepulchri violati, expilatae haereditatis, perjurii quibusdam in casibus, calumnia, praevaricatio, et generatim delicta ex ejusmodi caussis descendentia, ex quibus si civili judicio quis condemnaretur fieret infamis, ut furti, vis bonorum raptorum, injuriarum (*Cod. lib.* 9. *tit.* 4. *leg.* 8.). Quod sapienter inductum est. Cavere enim oportet, ne quorumvis delictorum rei, nec quicumque poenas criminum luunt, infamia notentur. Etenim eo ipso fit, ut non amplius idonea Reipublicae membra habeantur; adeoque illis vix occasio sit victum amictumque in posterum honestis artibus comparandi.

3. Ceterum sic infamia irrogatur, ut pro ratione facinorum, in quae Leges poenam hanc indixerunt, qui eorumdem reus pronunciatur, modo morte puniatur ejusque memoria damnetur, modo ignominiose Civitate expellatur, modo denique maneat quidem in Civitate, legumque tutela ac praesidio fruatur, sed exclusus a muneribus publicis, interdictus ab exercendis actibus, quae integram frontem, bonamque famam desiderant, veluti dictio testimonii, tanquam corruptus Civis et nequam, indignus reputetur aliorum Civium dignitate et consortio; quo nihil gravius, turpiusque homini accidere potest. Utinam qui Populos regunt ita eos instituere curarent, ut quemadmodum olim Aegy-

ptiis,

ptiis, infamia, maxima foret poenarum (*Diodor. Sicul. lib.* 1. *c.* 78.), quas Leges infligerent (1), Cives metuerent. Ea prae aliis Gens excellet virtutibus, apud quam non solum Legum auctoritate, sed etiam vulgi suffragiis, communique opinione Infamia summum dedecus, maxima poena. Sed sedulo tamen cavendum, ne Leges communibus receptisque opinionibus directim adversentur, ibique infamiae notam inurant, ubi omnes laudem gloriamque quaerunt. Tanta siquidem solet esse vis praejudicatarum opinionum, ut plerumque ipsam vincant Legum auctoritatem. Tunc Leges effectu, quem sibi proposuerunt vacuae, vulgo contemnuntur, sicque nocent magis, quam prosint.

III. *Condemnationem sequitur infamia; et an ea cesset transacto tempore poenae.*

1. Ex plerisque criminibus non aliter infamia reum sequitur, nisi fuerit condemnatus; interdum licet condemnatus non sit, ac ne quidem accusatus, quum scilicet Leges ipsum factum notant, ejusque auctorem declarant infamem; ut Jure Romano contingit si quis bina eodem tempore sponsalia, binasque nuptias contraxerit, si mulier in flagranti adulterio sit deprehensa. Condemnatum vero heic non solum eum accipiemus, qui juste damnatus est, sed etiam qui injuria

(1) *Suivons la Nature, qui a donné aux hommes la honte comme leur fleau, et que la plus grande partie de la peine soit l'infamie de la souffrir. Montesquieu Espr. des Loix Liv. VI. Ch. IX.*

juria subiit condemnationem. Certe si non rite condemnatus sit reus, seu non observato Judicii ordine, ita ut sententia nullius debeat reputari momenti, eum pro damnato non habebimus, nec proinde pro infami. At ubi rite quis sit condemnatus, quamquam innocens, adhuc habebitur pro infami. Id enim exigit auctoritas rerum judicatarum, qua in discrimen vocata, jam nihil certi firmique reliquum in Civitate; foretque valde inconveniens etiam post latam sententiam esse incertum, utrum in damnatorum, an indamnatorum numero habendus sit reus. Erit igitur et innocens interim infamis, si non opinione hominum, cui Leges et Magistratus non valent imponere, saltem quod spectat ad juris effectus. Sed ubi adversus sententiam legitimis praesidiis fuerit restitutus, ne retro quidem, ut docet *Matthaeus in Lib.* 48. *tit.* 18. *Dig. cap.* 3. *n.* 7.), inter damnatos, et infames fuisse censebitur. Quid si nocens judicio absolutus sit distinguere oportet, ut distinxerunt Romani Jurisconsulti, utrum factum Leges notent, an sententiam. Nam si factum Leges notent, veluti si mulier deprehensa sit in flagranti adulterio, licet haec absolvatur, semper erit infamis (1): quia nihilominus verum est in adulterio fuisse deprehensam: sin Leges sententiam respiciunt, reus utique infamiam effugiet; quoniam verum est damnum non esse.

2. Sed

(1) Cujus rei ratio est, inquit *Hertius*, quoniam quaedam delicta ita sunt comparata, ut vix excusationem habeant, coloribusque obtegi haud possint, quia palam et inspectante Populo commissa.

2. Sed de eo, qui ex crimine famoso damnatus fuit ad tempus, num transacto tempore infamia quoque careat, difficilior est quaestio (V. *Cujac. VII. observ.* 19.), et adhuc perplexa. Eruditiores Legum Romanarum Interpretes in varias sunt distracti sententias: *Matthaeus* tamen nonnullis innixus Imperatoriis rescriptis vult transacto tempore non esse damnatum inter infames; ne poena tempore determinata contra sententiae fidem ulterius porrigatur (1). Quod quidem ex aliis Legibus sic locum habere assentitur, ut demum transacto tempore eluatur infamia, si non leniore poena reus affectus sit. Tunc enim, ut responderunt Jurisconsulti *Ulpianus*, et *Papinianus*, nimia sententiae lenitas infamiae immortalitate corrigitur.

CAPUT XIII.

De Praemiis.

I. *Poenae haud sufficiens sunt ratio delicta impediendi in Statu Civili, qui sua natura fons est illorum perennis.*

II. *Quid Praemii nomine heic veniat.*

III. *Quae*

(1) Quamquam eum, qui ad tempus damnatus est transacto tempore dici velit desinere esse infamem; turpi tamen judicio damnatum semper nota sequitur. Hinc *Plautus in Pers.*

Hominum ait *immortalis est infamia.*
Etiam tum vivit, cum credas esse mortuam.

III. *Quae Legum sanctio perfectior.*
IV. *Cur Legibus Praemia elargiri non possint easdem colentibus?*
V. *Quod referatur compendium ex observantia, cultuque Legum Civilium.*
VI. *Transitio.*

I. *Poenae haud sufficiens sunt ratio impediendi delicta in statu civili, qui sua natura fons est illorum perennis.*

1. Quamquam Legumlatores multitudine et severitate poenarum, quas persequuti sumus huc usque, contenderint terrere homines, et avertere a delinquendo; hanc tamen eorum obviam saluberrimamque providentiam elusit semper vicitque humana audacia et nequitia, *aetasque parentum pejor avis*, ut vere cecinit, *Flaccus*, *tulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem* (Carm. III. Od. 6.). Cujus quidem rei caussa non longe est arcessenda. Insunt namque pectori humano irritamenta vitiorum, quibus extimulati homines jugiter feruntur ad infringendas violandasque Leges, vincula et fraena humanarum cupiditatum (Cap. II. §. II.): propterea licet,

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.
(Horat. I. *Epist.* 10.)

Illecti siquidem homines voluptate, quam capiunt, vel capere sperant peccando, obliviscuntur malorum, quae sequuntur delicta, aut si ad

poe-

poenas animadvertunt Delinquentibus imminentes, eas facile putant se evadere posse, et quidquid admiserint, futurum sibi blandiuntur impune. Neque enim invenias hominem, nisi improbe stultum, et pervicaci actum nequitia, qui etsi serio recogitet supplicia, quae delinquendo incurruntur, ultro tamen statuat illa subire, quam se a delicto abstinere: reliqua hominum turba omnem mentis aciem convertens ad retrahendam ex crimine voluptatem, cujus vividissimae illecebrae, blandissima fascinatio, vel immemor est quum delinquit poenarum, vel evadendi poenas spe freta audet delinquere (1). Quae spes vitio ipsimet inhaerente civilium societatum indoli, omnium fere qui delinquunt animos pervadit atque seducit; praesertim vero divitum, quibus experientia compertum vere *Anacharsidem* gravissimum Scytham Philosophum dixisse, Leges aranearum telis similes esse, quibus illaqueantur quidem insecta, sed quae grandiora animalia perfodiunt (V. *Tull.* V. *Tusc. Quaest.*).

2. Quin immo ipsemet status civilis, vitaque socialis crimina auxit inter homines, fonsque est natura sua perennis plurium delictorum. Profecto cupiditates, quas generi humano insaevit natura, et paucae sunt numero, et faciles satisfactu, quin frequens ob eas sit hominibus caussa delinquendi. At cupiditates facticiae, necessita-

---

(1) *Eschines Orat in Timarch.* Οὐ γὰρ τὴν αἰσχύνην οὐδ' ἃ πείσονται ληφθέντες λογίζονται ἀλλ' ἐφ' οἷς κατορθώσαντες εὐφρανθήσονται, τούτοις κεκήληνται. *Non enim infamiam, nec quae passuri sunt, si capti fuerint, considerant; sed ab iis invitantur, quae ipsis gaudio futura sunt, si res bene evenerit.*

sitates non proditae natura, sed invectae imaginatione, quae una cum plerisque scientiis artibusque Civilis Societatis statui, formae, regimini originem debent, vix queunt numerari, augentur in dies, et cupiditatibus naturalibus eo fere sunt vehementiores, quo prae istis difficilius explentur (1). Hinc nova, et quasi infinita criminum seges nascitur, luxuriaturque in statu civili, et in eo viventes homines quo cultiores, eo etiam fiunt in delinquendo versutiores: adeo uti plurimis gravibus humanarum rerum scrutatoribus videatur ambiguum, utrum majora hominibus mala, an bona provenerint ex Civilium Societatum institutione. Certe novis semper in Civitatibus opprimimur Legibus, queis jugiter pullulantia oportet compescere crimina, quaeque ad ea impedienda virium non satis habere numerus arguit Delinquentium, et frequentia delictorum ostendit, quae quotidie ab hominibus committuntur (2).

II. *Quid Praemii nomine heic veniat*.

1. Quoniam ergo poenae Legibus comminatae et

---

(1) Ecquis nescit difficultate desideria accendi, cupiditate, vividius irritari? Immo difficultas ipsa satisfactionem efficit jucundiorem. Quanta autem inter homines in civili statu viventes vis sit imaginationis, opinionisque, omnes qui ejus tyrannidem plus minusve patimur, valemus testari. Hinc saepe fieri videmus, ut quamplures vix, ac ne vix quidem naturalibus satisfaciant cupiditatibus, ut facticias expleant, imaginatione invectas, praejudicatisque opinionibus confirmatas. Exempla cuique erunt in promptu.

(2) Multitudo Legum est merito apud civilium rerum Peritos gravissimum argumentum vitii civilis regiminis et cor-

et inflictae adversus Delinquentes, etsi validiorem praeseferant rationem delicta avertendi (Cap. II. §. VI.), satis tamen non sunt ad ea omnino impedienda et avverruncanda; dicet fortasse aliquis publicae felicitatis pacisque cupidior, cur non et Praemia Legibus sunt proposita, ut eorum promissione homines retrahantur a delinquendo? Altera haec quippe foret opportunissima ratio cavendi a delictis, qua poenis conjuncta facilius efficaciusque haberetur concordia hominum, tranquillitas Civitatum. Nam ut metus mali poenis ingeneratus, ita spes boni praemiis incensa vectes sunt, impulsionesque humanarum actionum (Cap. II. §. IV.). Res haec meret nunc a Nobis breviter ad examen vocari, operaeque pretium facturi videbimur, si postquam satis ample de poenis diximus, nonnulla quoque de praemiis heic attingamus.

2. Praemium apud Veteres generatim accipiebatur pro pecunia, pro quocumque commodo, et utilitate (V. *Lucret. lib.* 5. v. 4.). Sed frequentius usurpatur ad significandam mercedem, quae eximiae virtuti tribuitur, pro illustribus rependitur magnisque facinoribus (V. *Cic. de Orat. I.* c. 58.) Heic autem non de isto loquimur genere praemiorum, quae Civibus de Republica egregie meritis semper debentur, aliquando tribuuntur (1); sed praemii nomine intelligenda sunt illa praemia, quae proponi, et elargiri possent omni-

ruptionis morum in Civitate. Sapienter *Tacitus*: *corruptae*, inquit, *Reipublicae plurimae Leges*.

(1) De Praemiis hoc altero sensu acceptis sequenti Capite §. VI. sermonem instituemus.

omnibus Civibus, qui jugiter obsequerentur Legibus suae Civitatis, eo plane modo, quo sub poenarum nomine poenas intelleximus legum transgressores mansuras; haud vero eas quae adversus illos imponerentur, qui neglexerint, puta, omnes quas poterant operas Patriae prestare. Ut ergo poenae, quarum tractationem hoc Libro confecimus, sunt sequela violationis legum; ita praemia, de quibus dicendum, forent merces fructusque obsequii Legibus praestiti. Haec de nominis acceptione erant praenotanda: rem ipsam modo aggrediamur.

III. *Quae legum sanctio perfectior.*

Vetus opinio est ab ultimis Civilium Societatum ducta temporibus poenas, et praemia duo esse veluti fulcra cardinesque cujusvis humani regiminis. Etenim visum est semper et oportere, et expedire, ut quemadmodum poenis Cives a violandis Legibus deterrentur; ita etiam praemiïs (1) ad eas colendas observandasque invitarentur. Certe nemo ibit inficias eas fore ceteris praestantiores perfectioresque Leges, quae una simul comminatis poenis, premiisque propositis quae-

(1) Celebre est paradoxon doctiss. *Cumberland de Leg. Natural. Prolegom. cap.* 17. *et Cap. V.* §. 40. quod praemiorum promissio non minus ad integritatem legis pertineat, quam comminatio poenae. Sed plures gravissimi Jurisconsulti adversus eum jam demonstrarunt Legislatorem non debere praemia iis, qui faciunt, quod sine crimine omittere non possent. Ceterum consuli merent quae super hoc argumento nuper egregie scripsit *Clariss. Auct. della natura del piacere, e del dolore. Livorno* 1772. *Lettera seconda p.* 63.

quaerunt Civium animos duplici ratione a delinquendo retrahere, et ad legitimum obsequium adducere (V. *Essai sur l' Hist. du Dr. Naturel. Tom. I, §. XIII. pag.* 196.). Ut enim in physicis quo plures gravibus corporibus admotae sunt vectes, eo validius illa urgentur et sustolluntur, sic et in rebus moralibus duae rationes caussaeque efficacius, quam una voluntatem permovent, atque determinant. Sed ea est conditio cujusvis humanae institutionis, ut nunquam perfectionis apicem attingere valeat. Quin immo humanis in rebus evenire persaepe videmus, ut quae mente concipiuntur ideae, efformantur systhemata, ea minime possint ad praxim reduci. Quod cum non animadverterint quicumque de sciscendis Legibus, regendisque Civitatibus hactenus scripserunt, fabulam nobis narrarunt absolutissimae Legum sanctionis, quae non solum poenis, sed praemiis quoque propositis civilem pacem securitatemque validissimae intenderet (1). Verum enim vero fieri nequit, ut Legum humanarum sanctio poenis, praemiisque simul constet; ac proinde hujusmodi

(1) *Plato*, et reliqui fere omnes, qui hactenus civilis regiminis systemata condiderunt, Legumque ferendarum normas delinearunt, probe perspexerunt, publico bono, quod habebant prae oculis; satis consultum non esse comminatione et inflictione poenarum. Itaque unanimi consensu tradiderunt praemia quoque in Civili Statu esse adhibenda, quae una cum poenis Reipublicae anchoras appellarunt. Sed dum haec proponebant, eos fugit ita comparatam esse naturam Civilium Regiminum, ut quum vix publica salus poenarum remedio fulciatur, minime valeat praemiorum quoque auxilio muniri.

di sanctio nunquam extitit, nisi in illorum mente, scriptisque, qui putarunt humanorum regiminum formam ad eum perfectionis gradum pervenire posse, cujus natura sua sunt incapacia, ut illico evidenter demonstrabimus.

IV. *Cur Legibus Praemia elargiri non possint easdem colentibus?*

1. Multa heic possent dici, et afferri, cur praemia Legibus Humanis nequeant proponi, tribuique illis, qui eas adamussim observant, quemadmodum poenae comminantur, et infliguntur adversum ipsarum violatores. Sed duae hujus rei piaecipuae sunt verioresque caussae, atque rationes, altera nimirum quod Societas, seu qui repraesentant reguntque Societatem nequeunt, ut oportet, cognoscere, et definire quinam digni forent praemiis, quae sibi obsequentibus Leges promitterent: altera vero caussa est, quod licet id posset dignosci ac definiri; nihilominus potis non esset Societas cunctis, qui meruerint, praemia praestare, atque tribuere. Rem fusius aliquanto evolvamus.

2. Scitum est Magistratus, ut juste possint poenas in Legum violatores infligere, nequaquam teneri de caussis, et rationibus cognitionem instituere, quibus illi sunt ad delinquendum inducti. Id solum quaerunt Magistratus, num scilicet actio, quae de crimine arguitur, voluntarie inita est, doloque commissa; et eatenus circumstantias examinant, quatenus ad probandam

dam actionis libertatem inserviunt. Neminem certe praesumitur notiores et praecipuas ignorare Leges, et nescire quaenam in earum violatione insit nequitia. Hujusmodi ignorantia aut a supina Leges cognoscendi negligentia oriretur, aut ab affectibus proveniret, qui sua vi mentem obcaecassent. Utrumque porro etsi possit quandoque crimen levare, nunquam tamen caret delicto (Lib. I. Cap. V. §. XII. Cap. VIII. §. IV.), meretque fere semper aliquantisper puniri (Cap. V. §. IV. VI.). Sed aliter se res debet habere quod spectat ad illum, qui obsequitur Legibus, ab eis violandis se jugiter abstinet. Ut enim recte statui possit et definiri, an hic praemio sit dignus, oportet caussas rationesque cognoscere, quae eum ad obsequendum Legibus determinarunt, ab his infringendis abduxerunt. Cujus quidem differentiae ratio in eo sita est, quod nimirum ideae, quae alicujus mente obversatur improbi quidpiam gerendi adnexa est criminis idea, id est qui male agere cogitat, simul et cogitat de delicto: contra vero idea meriti haud necessario conjungitur cum idea se se a delicto abstinendi. Hinc ut juste praemia tribui possint atque impertiri, oportet noscere caussas, atque rationes, quae quemquam moverunt, ut se ab infringendis Legibus abstineret (V. *Diss. II. sur l'union de la Relig. de la Moral, et de la Politiq. Tom. II. pag.* 109.). Verum enim vero haec cognitio fugit aciem humani ingenii, eam instituere et comparare nequeunt qui Societatem moderantur, Legesque exequuntur; sed ei soli pa-

tet,

tet, cui nihil est occultum, qui corda hominum renesque scrutatur (1).

3. Quod si nihilominus quaeratur, cur etiam nulla habita ratione meriti, et omissa cognitione caussaruum, quibus ut se a delinquendo abstinerent singuli permoti fuerunt, ob publicum bonum non remunerantur quotquot Legibus obtemperant, quemadmodum omnes puniunrur, qui eis contraveniunt; in promptu est altera superius indicata ratio, quod nempe Societas potis non esset cunctis praemia largiri, qui Legibus obsequerentur. Profecto Societas non aliunde quam a Civibus derivare posset quidquid pro obsequii praemio promitteret, atque tribueret. Sed nemo non videt hoc casu tamquam praemium Civibus reddi, quod antea oportuit ab eis ut vectigal extorquere. Foret hoc inutile et grave onus, cujus ardua et pene impossibilis exequutio.

4. Itaque quod fieri aliunde non potest, id nunquam factum videmus, ut nempe quemadmodum in Civitaribus poenae Legum infractoribus comminantur, sic praemia illis proposita sint, et tributa qui Legibus obtemperaverint (2). Si

(1) Hinc Deus ut juste poenas infligit peccantibus; sic etiam juste suas Leges colentibus praemia elargitur, quae eis clementer proposuit. Pro sua enim divina sapientia patent ei caussae atque rationes, quae homines ad obsequium determinarunt; ac proinde eis aequissime promissa praemia retribuit. Plura, si cupias, de hac re quaere, et accipe a Theologis.

(2) Veteres Romani Jurisconsulti Bonos non solum metu poenarum, sed etiam praemiorum exhortatione (ut gloriabantur, V. *Dig. lib.* 1. *tit.* 1. *Leg.* 1.) efficere cupientes, inani hac in parte desiderio aestuarunt. Nam ut multae sunt Leges Romanae in indicendis poenis adversus violatores; ita

percurramus Historias, inveniemus quovis tempore, apud quascumque Nationes poenas fuisse solam unicamque rationem homines deterrendi a criminibus, ad obsequium inducendi Legibus exhibendum. Omnes Leges poenas sanciunt adversus violatores, nullae sibi obsequentibus praemia promittunt.

V. *Quod referatur compendium ex observantia, cultuque Legum Civilium.*

Sed nullam ne mercedem, nullum compendium referent Cives ex jugi, et accurata Legibus obedientia, et obsequio? Qui audebit Leges violare poenas patietur vindices audaciae suae, custodes communis securitatis; nihil contra commodi et utilitatis redundabit ad eos, qui Legibus obsequuntur? Magnum utique redundat commodum, utilissima merces refertur illis obsequendo; scilicet patrocinium, quod Leges indulgent bonis Civibus, quo fruuntur quicumque eas sancte, et integre colunt (1). Quum Civilis inita est Societas, ejusque regimen institutum, qui ei se subjecere, spoponderunt Legibus obsequi et obtemperare; ii autem, quibus civilis regiminis cura

---

perpetuum apud eas silentium de praemiis sibi obsequentes mansuris. Neque enim huc pertinent praemia, puta, proposita maritis, mulieribusque foecundis, ut eis Cives ad legitimas ineundas nuptias allicerentur, de quibus *Heinec. in Com. ad L. Pap. Pop:*, ut quisque facile intelliget.

(1) *Puffendorf. Dr. de la Nat. et des Gens Liv.* I. *Ch.* 6. §. 14. *n.* 3. *L'observation des Loix Civiles est en elle même assez avantageuse, entant qu'elle nous procuré, et nous assure une jovissance paisible des biens de la vie civile.*

cura et administratio commissa fuit, publicum Societatis Legumque patrocinium, si non expresse, tacite saltem praestare omnibus promiserunt, qui in pollicito obsequio perseverarent. Quoties Civis sua implet promissa, toties Societas hanc ei reddit magnam utilissimamque mercedem, ut scilicet pro eo sustentando, fovendo, patrocinando, defendendo communes vires adhibeat, publicam interponat auctoritatem. Sic qui solus impar fuisset sibi consulere, vitam, bona, famam ab aliorum audacibus coeptis tueri; obediendo Legibus tranquille secureque vivit in Civitate, tectus publico patrocinio (1). Hoc segreges homines, fraenique impatientes coegit in Civitates, induxitque ut praecipuae renunciarent parti naturalis libertatis, qua fruebantur (Cap. II. §. VI.): hoc Civilibus Societatibus ut ortum dedit, ita praebuit incrementum: hoc eas fovet, et continenter conservat.

VI. *Transitio*.

1. Confectum est, si quid cerno, non posse Civili in Societate ut Legum infractoribus poenas, sic Leges colentibus praemia proponi, atque distribui. Solae igitur poenae supersunt, quibus humanum ingenium ad nocendum proclive (Cap. II. §. II.) retundi, ac fraenari possit,

(1) *Auctor Libri delle Virtù, e de' Premj* 1766. §. 2. „ Colui che misura colla Legge le proprie operazioni, benchè „ lodevoli, altro premio non ne deve conseguire, che i van„ taggj ridondanti dal contratto sociale. „

sit, quaeque valeant adhiberi ad conservandas Civitates, Civiumque pacem et securitatem intendendam ac sustentandam. Sed, ut jam saepe meminimus, quamquam poenae validior, haud tamen sufficiens sunt, et certissima ratio praecipuum hunc gravissimumque finem assequendi, propter quem homines civili regimini se subjecerunt. Multi olim fuere, et fortasse sunt adhuc, qui non aliter arbitrantur summo hujusmodi posse incommodo occurri, quam augendo criminum poenas, rati quo acriores, eo etiam illas fore efficaciores ad continendos et fraenandos homines. At vero jam satis abunde perniciosum hunc errorem supra refellimus, evidenterque demonstravimus nihil dici posse inutilius, nihil crudelius excogitari (Cap. IV. §. II.). Quid enim, nulla ne praeter exasperationem crudelitatemque poenarum alie erit via, cui insistentes qui regunt Respublicas, Populis praesunt, gubernant Civitates possint prospicere publico bono, Civium securitati consulere, Generi Humano prodesse? Est quidem, et lata, et non difficilis, et quae commode ducit ad metam, scilicet delicta antevertere. Hanc calcarunt viam veteres illi Sapientes, quorum legislatoriam prudentiam adhuc extollimus, atque admiramur: huic institerunt quicumque Nationibus praefuere, ut eas Legum aequitate ac providentia redderent feliciores: hanc illi presserunt non magno numero Principes, qui similes, *Tito*, *Trajano*, *Antonino* homines docuerunt, quam vere scripserit *Plato* tunc beatas fore Respublicas, quum Philosophi regnant, aut Reges philosophantur (*De Leg.* IX.).

Cer-

Certe haec demum digna est Legumlatorum, et Principum cura, eosque aeternitati commendat, numerum scilicet augere Bonorum rectis institutionibus, et providis Legibus aditum sepire delictis (V. *Hochstet. de jur. Poenar. sect.* IX. §. 15.), ut quam rarissime oporteat esse severum. (1)

2. Sed dum qui Populos regunt gravissimo hoc utilissimoque munere crimina antevertendi fungi moliuntur, ad Jurisconsultos solida imbutos philosophia pertinet invenire, meditari, enucleare rationes, quibus illa commode possint anteverti. Quamvis enim utrumque hujusmodi hominum genus longe differat potestate, ambos tamen oportet eumdem habere prae oculis, et intendere finem publici boni, communisque felicitatis. Jurisconsultus philosophiae praesidiis suffultus ea ingenio adumbrare debet, scriptisque proponere, quae Legislator publica auctoritate praeditus exequi curet, atque demandet. Fas ergo sit Nobis, quamquam imparibus tanto argumento, illud, obiter tamen, attingere, et rapide vitam percurrere a nonnullis magnis ingeniis gravi passu calcatam (V. *Thom. Mor. in Utop.*, *Erasm. in instit. Princip.*). Ac id quum jam agere aggredimur nemo erit, opinor, qui nos reprehendat.

(1) Regia, quae Mantuae floret, Accademia anno 1773. sequens proposuit quaesitum:

Per la Filosofia: Assegnare le cagioni dei delitti additare il modo o di toglierle al possibile, e d' impedirne gli effetti, affine di rendere più rari i supplizi, senza che resti indebolita la pubblica sicurezza.

Nihil adhuc nostras ad manus pervenit scriptum vulgatumque circa grave adeo, utilissimumque argumentum. Sed Nos illud jam obiter hoc Opere attigimus, et de eo sequenti Capite ex professo agere instituemus.

dat quasi nimis a proposita tractatione deflectamus. Sic enim existimo, eam demum veram, utilem, humanam, solidamque esse Criminalem Jurisprudentiam, quae non tam tradit ut commissa debeant puniri delicta, quam docet quemadmodum antevertenda sint, ne postea oporteat punire. Quod si nihilominus videremur alicui limites transgredi nobis propositos; poterit humaniter ferri, ut in Opere tam laborioso et ingrato ad argumentum parumper divergamus tractandum jucundum, humanum, plenumque solidae voluptatis. Quis, amabo, tam difficilis erit ingenii, ut ei qui per aspera tristiaque loca itineratur, si forte ager occurrat floribus ridens, fructibus uber, impediat, quominus ibi aliquandiu spatietur, recreet animum, horroris obliviscatur percursae viae?

CAPUT XIV.

Rationes antevertendi Delicta.

I. *Animadversio, Divisio.*
II. *Religio.*
III. *Leges.*
IV. *Scientiae.*
V. *Artes, Negotiatio.*
VI. *Praemia.*
VII. *Educatio.*

I. *Ani-*

I. *Animadversio, Divisio.*

1. Fridericus II. Imperator in cujusdam Legis exordio *intentionis nostrae*, inquit, *salubre propositum non tam circa punienda maleficia commissa versatur, quam ut in committendis eisdem via, et materia praecludatur*: (*Const. Regn. Sicil. lib.* 1. *t.* 10.) Quo effato nullum est gravius, laudabilius, humanius, digniusque Legum Conditoris sapientia. Longe enim praestat antevertere, quam punire delicta. Ac certe si hic cuique Legislatori, omnibus Legibus praecipuus esse debet propositus finis, ut nempe quo fieri potest feliciores sint homines, seu minima infelicitate vexentur; jam sequitur et Legislatorem, et Leges jugiter eniti debere, ut potius antevertantur delicta, quam puniantur. Etenim antevertendo delicta aufertur, aut saltem minuitur caussa puniendi, necessitas poenarum; unde feliciores fient homines, seu minori laborabunt infelicitate.

2. Sed quae Legibus plerarumque Europae Gentium hactenus sunt rationes adhibitae antevertendi delicta, eae, ut plurimum ineptae sunt, aut huic scopo contrariae. Hujusmodi generis esse videtur cura et diligentia, qua Legibus (1) prohibentur quam plures actiones natura sua indif-

(1) *Queste si chiaman Leggi non prevenitrici*, ut observat. Ill. *Auct. dei Delit. e del. Pen.* §. *XL.*, *ma paurose dei delitti, che nascono dalla tumultuosa impressione d' alcuni fatti particolari; non dalla ragionata meditazione degl' inconvenienti ed avantaggi d' un Decreto universale.*

differentes, ut ita antevertantur delicta, quae ab eis possent derivare. Quippe pro una, aut altera caussa, quae homines ad delinquendum inducit; millenae aliae sunt caussae eosdem impellentes ad eas gerendas indifferentes actiones, quae tanquam delicta Legibus traducuntur. Quod si caussarum numero quae ad delinquendum excitant, probabilitas delictorum respondet, jam consequens est, ut haec crescat illis multiplicatis. Quae autem idoneae sunt, suoque ingenio efficaces rationes antevertendi delicta, eae possunt bifariam distingui. Nam aliis Civium animi praeparantur ad colendas, incenduntur que ad exercendas Civiles virtutes, et peccandi horror Civibus ingeritur, aliae vero Cives a delinquendo deterrent, et extrinsecas delictorum caussas auferunt, occasionesque removent. Ad primum genus pertinent *Religio*, *Educatio*, *Praemia*, *Scientiae*; ad alterum spectant *Leges*, *Artes*, *Negotiatio*. Singulas hoc Capite, ut ante propositum (Cap. XIII. §. VI.) breviter, eoque, qui opportunior videbitur, ordine percurremus.

II. *Religio*.

1. Si igitur omnium cum facillima, tum validissima ratione velint delicta anteverti, diligenter in primis curandum, ut alte Civium animis inhaereat, domineturque Religio. Quamvis enim vitio humanae naturae nec omnes, nec semper a peccando avertat Religio; ejus tamen est maxima vis ad homines in officio continendos; adeo ut non raro contingat, ut quos, ne delin-

delinquerent poenarum metus minime deterruisset, eosdem Religionis reverentia moretur. Quod probe intellexere quotquot Leges tulerunt hominibus, Civitatibus praefuerunt; qui ideo nihil prius habuere, quam eis cultum Religionis ingerere, inculcare, jubere (V. *Cic. de Leg. II. III.*). Quippe nullum est Religione arctius vinculum ad conciliandos constringendosque inter se homines, nec ulla firmior basis humani cujuscumque Regiminis (1). Certe vera, sanctissimaque, quam fauste profitemur, Christiana Religio, dum speciatim hominibus alterius aevi beatitatem proponit, eos ad illam quoque adipiscendam, fruendamque felicitatem tutissimo ducit, quae in hujus mortalis vitae curriculo manere homines potest. Quandoquidem Christiana Religio non solum aeternarum metu poenarum, speque bonorum revocat a vitiis, ad virtutes incitat; sed etiam peculiariter satagit homines hominibus conciliare, mutuo accendere amore, eosque ad legitimis Potestatibus obsequendum inducere (V. *D. Paul. Epist. ad Corinth.* 1. 3. 5.).

2. Legibus itaque insinuanda reverentia, munienda auctoritas, cultus sanciendus Religionis (V. *Dissert. II. sur l' union de la Relig. de la Moral. et de la Politiq. T. I. p.* 109.): Qui Populis praesunt exemplum praebeant, ad quod se ceteri solent componere. Non liceat cuique Religionem nefarie temerare, et in eam imprudenter insurgere. Qui contra faxit, non debet in bene

---

(1) *Plutarchus* sapienter Religionem vocat συνεκτικόν ἁπάσης καὶ νομοθεσίας ἑρεισμα *coagulum omnis societatis, et fundamentum legislationis*;

bene instituta Civitate ferri, et morari. Nemo enim magis demeretur Generis Humani, quam qui audet Religionem corrumpere, spernere, ex Civium animis evellere. Plerique sane hominum, queis circumdamur, nobis sunt robustiores, eis praesto mille nocendi artes, ut plurimum laedere nos possunt impune: quodnam majus solamen, quam scire inesse humanis pectoribus principium interius, scilicet Religionem, quod pugnat pro nobis, quod nos ab aliorum defendit audacibus coeptis (1)? Tolle Religionem; jam assiduo vexaremur timore: ut in conspectu quis transiret leonum; sic tunc versaremur cum aliis hominibus; neque enim vel momento temporis vitae, bonorum, famaeque securitas posset nobis constare. Danda ergo est opera, ut hujusmodi hominum genere Civitas careat; immo contra satagendum, ut Cives omnes vera Religione imbuan-

---

(1) Sed aliter sentit *Petrus Baylius*, qui non dubitavit asserere *Pensees sur la Comete Tom. I.* Religionem opportunam esse ad eos solum in officio continendos, qui vel nihil vel parum affectibus commoventur, et quos proinde quodlibet aliud praeter Religionem impedimentum potis foret a peccando et delinquendo avertere. Quod vero spectat ad illos, quorum sunt vehementes affectus, arbitratur Religioni parum vis inesse ad horum libidinem audaciamque refraenandam. Nam, ut probare contendit, hujusmodi homines cum agunt, non opiniones, sed affectus sequuntur. At vero egregie decipitur prophanus. callidusque Philosophus Neque enim religiosae opiniones, ut ajunt *speculativae* solum sunt, sed ubi mentibus alte inhaerent, vehementissimos gignunt affectus, metus nempe aeternorum malorum, speique aeternorum bonorum, quae comminatur, et promittit Religio. Qui quidem affectus non solum magis commovent eos, qui vivido, quam qui hebeti sunt ingenio; sed etiam magno sunt semper obstaculo cupiditatibus, quae a sensibilibus rebus excitantur,

buantur, vacent divinis, sacros dies colant. Siquidem, ut vel ipsi agnoverunt Ethnici, Sophi, (V. *Plat. de Leg. III.*) tum maxime pietas et religio versantur in animis, cum rebus divinis impenditur opera. Magistratus proinde sedulo in hanc curam incumbant, et si non alia eam possunt implere ratione, saltem non sinant sacris diebus celebrari spectacula, diversoria patere ludorum, otii, commessationum, ne Cives a religionis rebus facile abducantur. Sancta res est utilissimaque Religio: integre ergo docenda, caute observanda, valide protegenda. *Justitia elevat Gentes, miseros autem Populos facit Peccatum. Proverb.* XXIV. 5.

III. *Leges*.

1. At dum datur opera, ut divino Religionis auxilio delictis aditus praecludatur; humanae eadem antevertendi non sunt negligendae rationes. Magna porro has inter vis inest bonis aptisque Legibus. Sunt namque Leges rectrices Civium, moderatrices Civilis Societatis, a quibus proinde tota hujus pendet oeconomia, illorum agendi ratio fere penitus informatur. Quare maximam vim habent antevertendi delicta, quum provide, sapienterque sunt scitae. Plerumque Populi suarum Legum, ut evenit, nimium studiosi (1) mul-

(1) Sciscitere graviter inquit *Herodot. in Thal. n.* 3. a cujuscumque Nationis hominibus quaenam sapientiores sint Leges, utiliores sanctioresque mores? Quisque suos eliget, ceterisque anteponet. Est legum, et morum, ut gustuum; *suus cuique crepitus bene olet*.

multitudinem malorum, criminumque, quibus urgentur atque agitantur, ex eo solent repetere, quod scilicet aut levis, aut nulla in Legibus exequendis impenditur opera, cura adhibetur. Verumtamen, quemadmodum Legum vitio fit, ut eae debita necessariaque exequutione careant; ita ipsis caussae insunt multitudinis malorum, criminumque, quae aliquam vexant Nationem. Ut plurimum namque Leges praesentibus contentae occurrere malis, in criminum poenis sanciendis totae occupantur; vix vero, aut ne vix quidem de antevertendis delictis sollicitae sunt. Quod ut certo denique fiat, sic Leges debent esse comparatae, ut eis publicum commodum cum privata utilitate semper arctissime jungatur, et consocietur. Hujusmodi in conjunctione stat summa Civilis Prudentiae, artisque antevertendi delicta. Tunc enim tanto magis minuetur numerus delictorum, quanto minus intererit uniuscujusque delinquere.

2. Si igitur Legibus, quum publicum commodum privatamque utilitatem simul intendunt, tanta vis inest antevertendi delicta; commune profecto exigit bonum, ut eae praecipua sint cura sapientiae Principum, Magistratuum solertiae, studii Jurisconsultorum, qui sinceram colunt philosophiam. Leges animose abrogentur, quibus vel inconsulta vel tyrannica prudentia publicum commodum a privata utilitate separatur, atque distinguitur. Nunquam enim poterunt anteverti delicta, quorum germen, et caussa in Legibus latet, his non sublatis. Quae autem Leges civilis libertatis auctrices atque custo-

stodes publicum commodum cum privata utilitate provide, sapienterque conjungunt, ampliandae sunt, ratihabendae, rogandae, exequendae. Nihil arduum est atque praeclarum, quod eis Legislator operari non possit. Testes heic *Moschos* appello, quos a ferino pene statu *Petrus Magnus* ad civilem cultum, humanitatemque revocavit. Breves sint Leges atque perspicuae, ut et facile intelligi, et memoriae mandari possint; universos comprehendant, vernaculo sermone (V. *Montagn. Essais. Liv. I. chap.* 22.) cunctis loquantur (2): Nemo eas ignoret, omnes revereantur; ita demum sint comparatae, ut nunquam vel raro indigeant interpretatione. Felix Gens illa, apud quam Leges jugiter exequutioni a Magistratibus traditae, a Civibus observatae inter Scientias nequaquam recenserentur. Hujusmodi ingenii Leges paucae numero esse solent. Nam Legum multitudo semper ab aliquo earumdem vitio proficiscitur. Quum nostra hac aetate omnes fere Europae Populi barbariem feliciter exuerint, exculti sint humanitate; non immerito tamen plerique usurpare possent gravissi-

---

(1) Hinc patet quam bene de Republica mereantur Principes illi, qui veterum Legum ambagibus e medio sublatis, aptas praesentibus rebus, et satis perspicuas Leges ferunt, easque in unum, quod sibi bene constet, corpus cogunt: inter quos, praeter alios nostrae aetatis summos Imperantes, qui de Legibus emendandis et colligendis consilium inierunt, praecipue eminent *Moschorum* Heroina *Catharina II.* novus Borussiae Alexander, *Fridericus*, et qui non multis ab hinc annis e vivis sublatus est *Carolus Emmanuel Sardiniae Rex*. *V. Istruzione emanata da Caterina II. per la riduzione di un nuovo Codice ec. Firenze* 1769. *et Cod. Frider. et Carolin.*

vissimam illam *Taciti* (*Annal. III.* 26.) querelam „ antea flagitiis , nunc Legibus labora„ mus . „

IV. *Scientiae* .

1. Postquam bonis aptisque Legibus delictorum semina dispersa sunt , vel evulsa , oportet quasi sepimento aliquo civilem, ut ita dicam, agrum vallare ; ne ea iterum al antur et procreentur . Quod toties fiet, quoties Scientiarum studia vigeant, et colantur in Civitate, floreat Mercatura , Artesque exerceantur . Ac Scientiae quidem , ut de eis heic primo dicamus , plurimum sane conferunt ad antevertenda delicta . Quippe tenebras ignorantiae depellunt ab hominibus , utilesque veritates ipsos edocent. Quo autem minus indocti sunt homines, quo plus Scientiarum luce illustrati , eo etiam faciliores ingenio sunt , moribusque humaniores . Scientiae siquidem excolunt animos, feros emolliunt mores, totam vivendi rationem humanitate informant. Ita atrociora saltem antevertuntur delicta , quae a quadam animorum ferocia , morumque asperitate ut plurimum originem habent . Quod probe intelliget quisquis praesentem totius Europae tum faciem atque habitum , tum interiorem spiritum et mentem tacitus meditari voluerit, et cum veteri Europa contendere . Ut enim atrociora quaecumque crimina inerudito barbaroque Europae aevo frequentissima , ita hac nostra humanitate et doctrina exculta aetate rarissima.

2. Neque vero ob id tantum Scientiae influunt

in

in antevertenda delicta, quod homines sapientiores reddunt, et ideo humaniores; sed etiam quod Artes, quarum, ut paullo infra (§. *seq.*) dicemus, cultura validissima est ratio criminum frequentiam arcendi, aut pariunt, aut acceptas provehunt longissime, aut repertas perpoliunt, efficiuntque faciliores et utiliores (1). Scientiarum sane munus est quod paucioribus instrumentis, et usu facilioribus, quam olim, utantur Artes; quod paucioribus viribus, et breviori tempore indigeant Scientiis debemus; a Scientiis didicimus Artes ad ea adhibere, ad quae apud Veteres minime pertingebant; eaedem usus Artium

---

(1) Celebris est quaestio *si les sciences étoient plus nuisibles, qu' utiles á la societé*, quam Accademia Divonensis doctis viris examinandam definiendamque proposuit. Priorem quaestionis partem magna vi eloquentiae propugnavit, defenditque notissimus Scriptor *Jo. Jacob. Rousseau*, cujus Dissertationem proposito dignam praemio Accademici dijudicarunt. Sed non defuerunt, qui illustratum a Philosopho Genevensi problema impugnare, scientiarumque caussam tueri aggressi sunt. Certe nemo horum inficiatur eam esse miseram hominum sortem, ut etiam iis, quae ad eorum comparata sunt bonum, non raro abutantur. Neque tamen si notitia cultuque scientiarum haud semper recte usi sunt homines, sequi inde contendunt, scientias inutiles esse, immo etiam publico privatoque bono exitiales. Nam quicumque suae in primis naturae studiosiores velint esse, tum in Civitatum et Imperiorum indolem, Legum et artium necessitatem diligentius inquirere, intelligent rationem, qua a Deo donati sumus, totius Generis Humani felicitatem natura sua spectare; et tum ad id esse aptam, quum adulta est, id est litteris formata et corroborata; et nullam hominum societatem, ut non sine Legibus, Artibus, Religione coalescere primum, tum consistere posse; ita non sine litteris et sapientia, sine quibus nec Leges, nec Artes, nec Religio esse, et conservari possunt. V. *Genuens. adhort. ad stud. litter. post Tom. IV. Elem. Philosoph.*

tium Antiquioribus ignotos adinvenerunt. Ita factum est, ut et publice sint apud nos pervagatae, et populares, ut ita dicam, evaserint. Adeo autem Artium progressus cum Scientiarum cultu conjungitur, ut omnium temporum experientia sit confirmatum nullam inter Gentem Artes perfectionis apicem attigisse, quin et Scientiae eo simul pervenerint; ibique illas elanguisse et decidisse, ubi hae neglectae spretaeque jacuerunt, ut de Aegypto, Graeciaque praecipue constat.

3. Quae cum ita sint, colendae, laudandae, protegendae sunt Scientiae, unde multa redundant in homines bona; sed praesertim quod eis a delinquendo avertuntur. Sunt enim Scientiae cultrices animorum, humanitatis informatrices, altrices Artium, suoque lumine homines illustrant ut norint, accendunt ut praestent socialia officia, quae cognita, et exculta omnem auferunt delinquendi occasionem. Quo fieri magis potest Scientiarum cultus propagetur inter Cives. Siquidem atrociorum criminum raritas, aut frequentia est in ratione directa lucis Scientiarum, quae aliquam irradiat Nationem, cujus humani mores ab illarum cultura nascuntur. Scientiarum vero, Artiumque theoriae vernaculo sermone tradantur. Nulla enim Gens unquam multum poterit in Scientiis, Artibusque progredi, atque excellere, nisi patria lingua erudiatur (1). Nam ubi exotico et antiquato sermone traduntur Disciplinae, parva solum doctorum hominum manus

(1) *Ogni Paese è barbaro*, magnus quidam Vir inquit, *dove le Scienze parlano una lingua straniera*.

nus penetralia doctrinae ingredietur; reliqua Populi turba Scientiarum et luce, et fructu carebit. Graeci barbarie, ignorantiaque laborarunt quousque a Feniciis, Aegyptiisque non solum Scientias et Artes, sed etiam sermonem mutuarunt, quo illas excolerent. Atque, ut ad proximiorem nobis aetatem veniamus, ex quo Galli, Germani, Angli patria utuntur lingua in edocendis Scientiis, Artibusque tradendis ad eam pervenerunt doctrinae, et sapientiae laudem culmenque, unde Itali nostri tanto magis in dies decident, quanto minus suum adhibebunt elegantem copiosumque sermonem ad Scientias Artesque tradendas. Sed non omnes oportet doctos esse, nec unumquemque par est eisdem Artibus instituere, Scientiisque erudire. Quid enim inopportunius, quam ut fieri vulgo videmus, eadem fere ratione instituere eos qui Sacerdotio, puta, vel Militiae sunt nomen daturi, eisdem imbuere doctrinis qui vulgaria munera debent obire, et qui futuri Magistratus, erunt aliorum Civium rectores? Longe alia quondam ratio fuit Romae instituendae Juventutis. Nam apud Quirites mos erat, ut puer sive ad rem militarem, sive ad Juris scientiam, sive ad eloquentiae studium inclinasset, id totum hauriret (V. *Auct. Dialog. de caus. corrup. eloq.* 34. 35.): Ideo inter eos tot floruerunt clarissimi Imperatores, sapientes Magistratus, docti Jurisconsulti, eloquentissimi Oratores. Futiles taceant Scientiae, solidae utilesque egregios habeant Doctores. Qui Scientiis dant operam sint dociles ingenio cupidique discendi, ut ex scholastica institutione sibi, Patriaeque

utiles fructus capere possint. Qui docendi munere funguntur partes suas strenue diligenterque impleant. Quod enim, ut *Cicero* inquit (*De Divinat. II. cap.* 2.), munus afferre Reipublicae majus meliusque possumus, quam si docemus, atque erudimus Juventutem? Qui Populis praesunt Scientias in clientelam recipiant, doctos Viros praemiis alliciant, patrocinioque sustineant, Accademiarum curam habeant. Beati, qui Generis Humani ita merentur. Eos namque suum colet aevum, ipsorumque nomina admiratione obstupefacta, amore incensa Posteritas immortalitati commendabit.

V. *Artes, Negotiatio.*

1. Nec minus qnam Scientias, intererit Artes a Civibus excoli, florere in Civitate Negotiationem, qua eae provehuntur et sustinentur, ut tutius, faciliusque crimina antevertantur. Nam multa inter et magna commoda, quae ex Mercaturae, Artiümque cultura et exercitio in Rempublicam redundat, praecipuum mihi esse videtur affluentia opum, quam Negotiatio importat, et per omnes Civium ordines spargit, nec non opportunitas lucrandi quod est necessarium ad sustinendam vitam, quae humilis praesertim conditionis, nulliusque fortunae Civibus patet ubique Artes coluntur, Opificia vigent et exercentur. Jugi autem experientia constat pleraque crimina, quibus quotidie publica et privata pax atque securitas perturbatur, ab iis committi, qui inopia premuntur, victumque sibi vel nequeunt

ho-

honesto labore parare, vel ignavia otioque dediti quaerere nolunt. Quod si veterem, recentioremque consulamus Historiam, ea docebimur quamplura delicta longe frequentius pauperes inter Gentes committi, quam apud Populos divitiis affluentes, quique Artium et Mercaturae cultu florent. Ac re quidem vera difficile est, ut ibi vigeat obsequium Legibus debitum, ubi plerique Civium rebus indigent ad producendam vitam necessariis. Ut plurimum inopia exstimulat, non raro necessitas homines ad delinquendum veluti cogit. Itaque videmus cultiores omnes sapientioresque Nationes Artium Mercaturaeque exercitio cultuque floruisse; unde eis partae non solum potentia, gloria, divitiae, sed etiam domestica pax, atque securitas. Profecto qui habet unde vivat, qui facile invenit quemadmodum suis consulat necessitatibus, raro est appetens alieni, paucioribus ad delinquendum stimulis concitatur. Difficilius vero peccant quicumque affluentes opibus, vitaeque commodis assueti, gravem subirent delinquendo jacturam. Vulgus praeterea, qui liberalis institutionis inopia velocior est ad committenda delicta, ubique vigent Artes, inertia non adeo corrumpitur, otioque, quod origo prima criminum omnium atque vitiorum, Artibus namque exercendis addicti homines, diurnarumque operarum laboribus fessi tempore ut plurimum carent, et animo delinquendi.

2. Quam ob rem nemo feratur in Civitate iners atque otiosus, nullus adsit circulator, mendicus validus, qui per inertiam transigat vitam,

et stipibus corrogandis sibi probro, oneri Populo sit. Saepe enim contingit, quod semper evenire *Phocilides* existimavit inquiens (*Carm.* XVIII.):

Omnis vir piger de furtificis vivit munibus.

Nullibi quidem fere desunt Leges latae adversus hoc genus hominum Civibus infidum, Reipublicae perniciosum. Ut plurimum his Legibus mendici validi, otiosi, vagantes jubentur Civitate, vel territorio Reipublicae exulare. Sed si hae Leges adamussim exequutioni mandarentur, quod raro tamen contingit, nocerent magis, quam prodessent. Cur enim hujusmodi sycophantae non coguntur potius alicujus artis exercitio vacare, et sibi, Patriaeque profuturas operas praestare? Haec tuta est, facilis, et blandissima ratio quamplurium criminum frequentiam arcendi. Sed ut ea possit iniri necesse est sedulo curare, ut in Civitatibus Artes exerceantur, vigeant Opificia, Negotiatio floreat, quae divitias Populo parit, inopiam a Civibus pellit, opportunitatem omnibus praebet suis necessitatibus honesto labore consulendi. Ut autem floreat Negotiatio, vigeant Artes, Scientiae ipsae, quae ad eas propagandas perficiendasque magnopere conferunt (§. IV.), excolantur, adhibendae sunt duae illae validissimae vectes Honos nempe, et Praemium. Certe ibi jacebunt Artes, et Scientiae, ubi earum negliguntur cultores, nec ulla honoris praemiique spes homines ad ipsas colendas inflammat (1). Honos enim alit artes, ut sapien-

(1) *Il Genio*, scribit *Genovesi* Lezion. d'Econom. Civil. Part. I. cap. 7. §. ult not. a. *vuol libertà, e ale. Queste vengono*

pienter *Cicero* jam observavit (*I. Tuscul. Quaest.* 2.), omnesque praemiis ad studia trahuntur. Omnes de hac re verbis consentiunt; sed pauci *Maecenatis* instar, atque *Colbertii* quod intelligunt fatenturque, re ipsa exequuntur.

VI. *Praemia*.

1. Verum enim vero Praemia non solum ad Scientias Artesque excitandas et provehendas magnopere valent (§. V.); sed etiam plurimi faciunt ad antevertenda delicta, quum Civilibus Virtutibus proponuntur, ac tribuuntur. Nam quo plus Gens aliqua civiles colet virtutes, earum amore studioque praestabit; eo minus quoque feretur ad delinquendum, paucior apud illam criminum seges orietur, et germinabit. Donec Romae civilium viguit amor cultusque virtutum, nullus fuit innocentior Populus, et apud quem rariora essent delicta. Sed ut civiles virtutes in pretio honoreque sint, colantur a Civibus et exerceantur, nihil aptius est, atque opportunius, quam Praemia promittere, et elargiri illis, qui eas profitentur. Virtus (civilis nempe) magnanimus quidam est nisus, quo privatis commodis publicum bonum praefertur. Nunquam vero homines eo possent adduci, ut ingentem sibi vim inferendo sua commoda aliorum bono postponerent, nisi spe alicujus utilitatis in id im-

---

dal premio, quella dalla stima e applauso de' Sovrani. E' memorabile un detto di Tacito nella vita d' Agrigola init: „ Virtutes iisdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime gignuntur. „

impellerentur (1). Quare Praemia, quibus ad colendas exercendasque virtutes alliciuntur homines, flexuosa quidem, sed valida tamen et apta sunt ratio antevertendi delicta. Aucto enim praemiis honore cultuque virtutum, augeatur etiam consequenter oportet criminum horror et aversatio, Civisque criminosus inter praeditos virtutibus Cives monstrum veluti quoddam esse reputabitur.

2. Sed magno Generis Humani dedecore in nullis fere Populorum Legibus proposita occurrunt virtutibus praemia: quumque homines Legum myriades anxie condiderint, quibus poenas in crimina indicerent; nullam pene Legem tulerunt, qua civilibus virtutibus praemia proponerent, et largirentur. Utinam Nobis liceat adeo esse beatis, ut nostra hac cultissima aetate, qua ars beandi Respublicas, hominesque regendi sedulo excoli coepit, non, ut jampridem, virtutes laudentur et algeant; sed justis celebratae praeconiis, publica Legum auctoritate debitis quoque praemiis afficiantur. Sic homines ad eas colendas exercendasque vehementer extimulati, a delinquendo facilius validiusque avertentur.

VII. *Educatio*.

1. Ceterum nihil, aut parum proderit Virtutibus

---

(1) *Il premio*, scribit *Auctor* delle Virtù, e de' premj §.2. *è il vincolo necessario per legare l' interesse particolare col generale, e per tenere gli uomini sempre intenti al bene. Laonde le Virtù, che per patto sociale non si appartengono alla società, non debbono restar fraudate de' premj loro dovuti*.

tibus praemia proponere, Artes propagare, Opificia instituere, Scientias colere, atque tueri; nisi Cives sapienter sint instituti, et disciplina quadam, liberalique educatione formati. Nam opportunior est Educatio utiliorque inter humanas rationes antevertendi delicta, et adeo valida, ut potis sit homines a Natura vel male compositos in optimos Cives convertere, aut saltem publico bono minime obfuturos. Nam ut vere cecinit ille, (*Horat.* 1. *Epistol.* 1.)

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.

Quin immo est Educatio, unde reliquae superius expositae rationes antevertendi delicta vim mutuantur, et qua vel perperam instituta, vel penitus neglecta nullius fere illae sunt usus, et persaepe effectu carent. Certe ipsaemet Leges, et quae ab eis poenae sanciuntur et comminantur, ut plurimum impares sunt ad homines a delinquendo avertendos, qui vel pessime instituti fuerunt, vel nulla educatione exculti atque formati. Ut enim graviter sciscitatur *Horatius* (*III. Od.* 24.)

Quid Leges sine moribus
Vanae proficiunt?

Nullum porro est educatione, ut utilius, sic quoque uberius argumentum, et in quo pertractando moralium civiliumque rerum Prudentes majorem

jorem diligentioremque curam impenderint (1). Sed Nos eatenus illud breviter heic attingemus, quatenus Educatio generalior est, potiorque ratio antevertendi delicta.

2. Jam vero Nobis est educatio ars homines a teneris usque unguiculis praeparandi, dirigendique ad aliquem finem. Si finis hic ei prosit, qui instituitur, vergatque in bonum Civilis Societatis, educatio recta erit atque praeclara; contra ut mala habebitur et improbabitur, si noceat illi qui ea formatur, aliisque sit obfutura, quibuscum socialis vita instituenda et agitanda. Sic bona fuit et praestantissima educatio, qua *Epaminondas* est institutus. Quippe non solum virtutibus gloriaque floruit; sed Patriae quoque libertatem defendit, imperium auxit, famam propagavit, Thebanorumque Heros evasit. Pessima autem merito reputabitur institutio, quam jussu *Dyonisii Tyranni Dionis* filius accepit; ne si paternas imitaretur virtutes, ejus quoque injurias posset ulcisci. Sic enim illum educari jussit Dyonisius, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus (V. *Nep. in Dion. V.*)., Etsi porro optimus, sit educationi propositus finis; si tamen ejus instituendae perficiendaeque ratio eo recta non tendat, sibique minime constet; mala tunc quoque erit dicenda educatio, cujusmodi fuit illa, qua Nero est institutus. Nam *Agrippina*,

(1) Praeter *Bodinum*, *Montesquieu*, *Helvetium* qui arrepta occasione, suis in Operibus de ratione educandi homines, Civesque instituendi multa scripserunt: nemo ignorat *Sylvium Antonianum*, *Lockium*, *Rollinum*, *Rousseau* singulari tractatione hujusmodi argumentum prosequutos fuisse.

pina, quae *Senecae*, et *Burro Neronem* tradiderat dignis principe viro virtutibus disciplinisque instituendum; interea exemplis suis atque praeceptis eum ad tyrannidem informabat, crudelitate imbuebat, parumque curabat si voluptatibus corrumperetur, ut liberius diutiusque posset libidinem explere imperandi. Hinc nullum aspexit Roma Nerone immanius foediusque monstrum (V. *Svet. in Neron.* 23. *et seq.*). Tandem mala appellari etiam solet educatio illorum, qui omni penitus caruerunt institutione.

3. Triplex porro est objectum rectae et praeclarae educationis, triplex nempe genus corporis, intellectus, voluntatisque virtutum, quibus homines florere et ornari possunt. Sed nihil Nos heic attingemus de sanitate, robore (1), ingenio, ceterisque intellectus corporisque virtutibus, ne longius a scopo divertamus: breviter solum disseremus de ratione ingerendi horrorem vitiorum criminumque, et amorem infundendi, studiumque excitandi civilium virtutum: nam id cominus respicit propositum nostrum, et de Religio-

---

(1) Nemo non scit, quantum ad optimam mentem induendam, ingeniumque excolendum prosit robur et sanitas corporis, physicamque educationem basim esse moralis institutionis. Hinc magna ejus erat cura Veteribus. Sed apud Nos pars haec prima et praecipua educationis vel negligitur, vel ignoratur. Certae quaedam sunt tamen ejus instituendae perficiendaeque rationes, quae consuli et sequi merent. V. *Ballexest de l'education Physique;* Recte *Aristoteles Politica VII.* 15. *ut corpus* inquit, *mentem precedit, et appetitus sensitivus rationem; ita prima educatio corpori debetur, et appetitui inferiori. Mens ratioque ea, qua se exserit, proportione, est excolenda.*

ligione, quatenus praecipua pars educationis; satis jam supra diximus (§. II.).

4. Principio igitur nosse oportet educationem aliam communem esse, aliam domesticam, seu eam, ut loquuntur civilium moraliumque rerum Scriptores, in publicam, et privatam distingui. Privata, quam domi instituunt ii, in quos natura vel alio jure cura et onus incumbit Civium sustentandae infantiae, regendae pueritiae, adolescentiaeque moderandae, ea complectitur omnia, quae teneros mollesque animos commovere et inflectere possunt, atque ad aliquem finem dirigere. Publica autem est illa, quae a Legibus proficiscitur, et moribus Civitatis. Utraque tum publica, cum privata educatio eadem via ducit ad metam, iisdemque rationibus est instituenda. Sed domesticae educationis solertior cura debet haberi, utpote quae uberiorem diuturnioremque utilitatem affert. Pueri enim, et adolescentes, quorum nulli vel pauci affectus, nondum evolutae adultaequae cupiditates, iis affici incipient, quas circumposita objecta, circumstantiae, in quibus versantur, opiniones quas imbibent, in eis excitabunt. Ut autem a teneris usque unguiculis vitiorum horrore comprehendantur, virtutumque studio flagrent non alia potior est validiorque ratio, quam si eorum intersit cum colere et exercere virtutes, tum a vitiis se abstinere. Quod toties fiet, quoties virtutes sinceram eis pariant voluptatem, ex vitiis magna in ipsos derivent incommoda: sed voluptas veluti sponte sequatur virtutes, malumque ex vitiis proficiscatur: in primis vero cavendum est,

est, ne suspicentur adolescentes; quin possint etiam, qui virtutibus carent, felicitate potiri. Hinc nunquam apud eos laudanda commoda, fortunae illorum recensendae, qui vitiis inquinantur; evenire enim posset, ut quorum secundas res admirantur, eorum facta sequi non pertimescant. Sed parum proderit optimis praeceptis rudes puerorum, juvenumque mentes imbuere, nisi exempla quae intuentur, illis sint consentanea. Nam praeter quam quod Adolescentes ad imitandum prae ceteris natura ducuntur; si videant eos, a quibus moderantur, alia agere, alia docere, facile sibi imponi existimabunt. Nec quisquam sit, qui eos moneat plures numero malos esse, quam virtutibus praeditos homines (1). Scientia haec foret plena periculi. Quam enim plerique premunt viam, haud reentur lubricam esse atque praecipitem, nec existimabunt vitia probro futura, ubi nemo pene eis non sit inquinatus. Ceterum laudis studium, ignominiae metus duo sint illi affectus, quibus Adolescentium animi vehementer permoveantur: Pueri in aliquam rem vel utilem, vel jucundam jugiter incumbant; Juvenes otio numquam hebescant, parente et nutritore vitiorum; historia heroicorum facinorum, vis eloquentiae, Poetices blanditiae, Liberalium Artium notitia adhi-

(1) Recens quidam Scriptor vult ne Juvenibus unquam Taciti Opera legenda offerantur, quia Scriptor hic nimius est in exponendis hominum vitiis, morumque corruptione delineanda. V. *L' an deux mille quatre cent Chapitre de la Bibliotheque*. Quod dici etiam posset de celebri *Duce de la Rochefoucault*, cui objectum, quod *dans ses maximes il regardoit l' humanité trop en noir*.

adhibeantur ad magnum domesticae institutionis perficiendum opus, et juveniles animos amore studioque inflammandos civilium virtutum.

5. Quod autem spectat ad publicam educationem, haec potissimum pendet a Legibus Civitatis, ab arte curaque Legislatoris (V. *de l'Education Publique, a Amsterdam* 1763). Si Lacedemonii ceteris Graecis tanto virtutibus praestiterunt, rei caussa Legum, quibus regebantur, opportunitas, atque sapientia. Mores etiam, qui vigent, plurimum influunt in publicam institutionem. Ibi numerus illorum augebitur, qui virtutes revereantur et colant, ubi plures erunt virtutibus praediti Cives. Moribus majorum natu imbuuntur qui adolescunt; si probi ii sint, horum quoque mores casti erunt et integri: non corrumpunt Juvenes, sed corrumpuntur. Gratia nunquam plus meritis valeat: tunc enim major illius captandae erit cura, quam haec comparandi. Vitiorum anfractu nemo ad honores ascendat, divitias paret, famam acquirat. Virtutes ludibrio non sint, nec pudorem vincat audacia, animique candori artificiosae et subdolae artes anteferantur: alioqui publica educatio domesticam evertet institutionem, et Respublica vitiosis Civibus redundabit. Pauca haec de publica educatione monuisse sit satis. Nam intelligimus optandum magis, quam sperandum fore, ut rursus antiqua Persarum, Cretensium, Lacedemonum de publica educatione instituta in usum revocentur, probeque scimus multa locum obtinere non posse, nisi parva in Civitate, et quasdam esse excellentes singularesque virtutes, quae ubi-

ubique quidem proficuae et gloriosae sunt, sed queis tamen non aeque oportet ubique Cives ornari.

CAPUT XV.

CONCLUSIO.

SEd jam tandem ad asperae, difficilisque viae, quam percurrere prioribus Libris nostri hujus Operis exorsi sumus, metam fauste pervenimus. Fessos autem longo commentandi labore, quem duriorem reddiderunt ingentes quaedam sollicitudines, et diu multumque Nobis inimica fortuna; id solum nunc Nos levat ac reficit, nimirum sic hactenus de Delictis, et Poenis generatim spectatis egisse; ut in tam periculoso gravique argumento non quid receptum usu, quidve aliorum auctoritate invectum, aut antiquis praejudicatisque opinionibus inolitum sequuti simus, sed veri solum studio, et publici boni, hominumque felicitatis amore ducti quod rectum, quod humanum, quod aequum, quod jus denique est, vel esse debet ingenue non minus, quam libere exposuerimus. Scio equidem non omnibus nostram Juris Criminalis tradendi rationem posse probari, et in tanta opinionum varietate, ac discrepantia plures futuros qui longe a Nobis diversa sentiant. Verumtamen satis habeo, quod nihil contra animi sententiam scribere aggressus, possim ut Magnus ille testari (Sapient. VII. 13.),

13.), *sine fictione didici, sine invidia communico, et veritatem non abscondi*. Utinam Nobis liceat adeo esse beatis, ut quotquot nunc florent doctrina et humanitate excultae Nationes magis magisque nostra opera intelligant, mansuetudinem non inter vitia, sed laudes humani cujuscumque Regiminis fore adscribendam, atque Legum omnium praecipuam curam potius in moribus recte informandis, quam in puniendis delictis versari oportere: quae quidem indocto barbaroque aevo vel ipsi ferocium Gentium Legislatores perspexisse videntur, quorum Codicibus insertum traditumque (*Leg. 6. tit. 2. lib. 1. leg. Wisigoth.*) quod „ *ex mansuetudine Principum oboritur dispositio Legum, ex dispositione Legum institutio morum, ex institutione morum concordia Civium*.

2. Poenae igitur sint proportionatae Delictis, et, quantum ipsarum indoles patitur; absint a crudelitate: sed ab eis delicta nunquam abeant immunia; immo eae, quo fieri magis potest, celerius maneant Delinquentes, crimenque statim sequantur, ut opportunius validiusque possint publico exemplo prodesse, quem in finem potissime primum invectae sunt, et in Civili Statu adhibentur. Vae Gentibus illis, apud quas sunt in usu asperrimae poenae, et adeo frequenter delicta patrantur, ut illorum pleraque necesse sit abire impunita! Hinc enim pateret eas studium a se abjecisse cultumque socialium virtutum morbosque, quibus tenentur, medicinam pene non admittere. Ceterum opus non est, ut alicubi fit, Leges in immensum augere. Paucae

qui-

quidem numero satis sunt ad publicam privatamque salutem fovendam, et conservandam; perspicuae tamen esse debent, breviter quid crimen sit declarent, poenas delictorum definiant, provide demum sapienterque sint latae. Res certe fateor ardua est ac difficilis optimas condere, et ferre Leges. Sed quum nostra hac aetate omnia perficere contendamus, cur etiam non quaerimus absolutiores reddere, et ad perfectionis apicem perducere Leges, a quibus fama, fortunae, et ipsa vita pendent? Interea sedulo incumbendum in publicam et domesticam institutionem. Nihil ad vitia Cives alliciat, omnia impellant ad colendas exercendasque virtutes. Neque vero solum in Delinquentibus puniendis curam omnem defigant qui Populos regunt, sed aliquam quoque suarum cogitationum partem ad renumerandas Civium virtutes derivent. Delicta demum antevertantur potius occasiones eliminando, caussasque delinquendi evellendo, quam multitudine et crudelitate poenarum, atrociumque suppliciorum frequentia ab eis committendis Cives deterreantur. Omnis Civitas vel Respublica magna veluti est familia, cui qui praeest Princeps aut Rector, is Patris munere fungitur. Hujus igitur menti debent jugiter obversari, si velit suas partes implere, et amantis sapientisque Parentis laude cumulari, quae optimo Patri familias consideranda proponit *Columella*, (*de re Rustic. lib.* XI. *cap.* I.) cujus aureis verbis concludam; *ne*, scilicet, *aut crudelius aut remissius agat cum subjectis, semperque foveat bonos et sedulos, parcat etiam minus probis. et ita temperet, ut magis*

ejus

ejus vereantur severitatem, quam ut saevitiam detestentur: poteritque id custodire, si maluerit cavere, ne peccent, quam cum peccaverint sero punire. Nulla est autem vel nequissimi hominis amplior custodia, quam quotidiani operis exactio: nam illud verum est M. Catonis oraculum, nihil agendo homines, male agere discunt.

CAPUT XVI.

De Poenis Canonicis generatim.

I. *Proemium.*
II. *Unde, et quibus jus inferendi Canonicas Poenas.*
III. *Canonicae Poenae aliae spirituales sunt, aliae corporeae.*
IV. *Qui finis Poenarum Canonicarum.*
V. *Animadversio.*

I. *Proemium.*

1. SAtis mihi multa verba fecisse videor de Poenis, quae in Civili Statu invectae adhibitaeque, Poenae Civiles vulgo appellantur, Nobisque Poenarum nomine absolute venerunt. Restat nunc ut de Canonicis Poenis disserere instituamus, quarum ab illis longe diversa est origo, atque natura: Propterea necessse fuit heic separatim, ut supra jam praenotavimus (Cap. VI. §. I.), earum tractationem inire, quam nisi exhibea-

beamus, suscepto operi aliquid adhuc deesse videretur. Quum enim invaluerit crimina quaedam non tam quatenus peccata, quam quatenus delicta sunt a Sacris Christianae Religionis nostrae Antistibus cognosci, et coerceri; oportebat profecto ut hoc Libro, qui est de Poenis generatim, Canonicas quoque Poenas persequeremur, quae ab illis adversus delinquentes Christianos sanciuntur, et irrogantur.

2. Ingredientibus vero Nobis de Canonicis Poenis dicere, aliam par est ut premamus viam, rationemque disserendi ineamus. Non dedecuit quidem Nos hactenus Civiles Poenas tractantes Jurisconsultum egisse de eis libere, et ex ingenio philosophantem. At modo acturi de Canonicis Poenis indoles argumenti non patitur, nisi ut induamus, geramusque personam Historici, qui quaecumque de eis invenit tradita esse et constituta, dilucide refert, et ordine narrat.

II. *Unde, et quibus jus inferendi Canonicas Poenas.*

1. Poenae, quibus utitur Ecclesia adversus Christianos peccantes Canonicae appellantur, id est regulares nomine ducto a Canonibus, seu regnlis, quibus sanciuntur et irrogantur: Ecclesiasticae etiam dicuntur, quia ab Ecclesia, seu Ecclesiae Praesulibus imponuntur, et quandoque etiam sacrae vocantur. Sed antequam singulas earum species enumeremus et exponamus, operae pretium erit nonnulla de eisdem in antecessum generatim observare.

2. Principio igitur constat Ecclesiae inesse auctoritatem poenas constituendi inferendique in peccantes; siquidem ei absolutissima ligandi et solvendi potestas divinitus est attributa (*Matth.* XVIII. 22.): Unde Apostoli a primis usque Christianae Religionis incunabulis hujusmodi potestate usi sunt, eaque freti non solum poenas (1), quae animum afficerent, sed etiam quae affligerent corpus adhibuerunt adversus nequam et contumaces Christianos, ipsiusmet *Christi* Reparatoris nostri exemplo edocti, qui prophanatores Templi flagellis coercuit (*Joan.* VII. 5.).

III. *Canonicae Poenae aliae spirituales sunt, aliae vero corporeae.*

1. Hinc Canonicae Poenae aliae spirituales sunt, aliae vero corporeae. Vocantur spirituales illae, quibus christianus homo spiritualibus bonis privatur, vel quae sacris etiam ministeriis, eisdem addictum denudant. Corporeae vero poenae sunt, quae corpus affligunt, vel bonis peccantem destituunt ad corpus spectantibus.

2. Ceterum spirituales poenae sic propriae sunt et peculiares Ecclesiae, ut eas traditione apostolica, et prisca consuetudine invectas Sacri Antistites adhibuerinr etiam fervente aestu persequutionum. Etenim illae, ut scribit *Fleury*, (*Instit. Jur. Eccles. cap.* 18. *n.* 1.) magis in abstensione, et recusatione, quam in positiva in-
flictio-

(1) Quando hae inferuntur ratione fori interni, ut inquiunt, non poenae, sed poenitentiae appellantur; quod solum nomen Sacra Antiquitas novit, ut paullo infra observabimus.

flictione consistunt. Corporeae porro poenae, ipsae quoque antiquis Auctoritatibus innituntur. Satius enim videbatur primis Ecclesiae saeculis atque salubrius medicinam peccantibus adhibere corporeae poenitentiae; quam eis poenas irrogare spirituales, quae animi ut plurimum interitum afferunt. At sequenti aevo Civilium Judiciorum forma in Ecclesiasticis etiam irrepta judiciis, eaedem illae poenae ad publicam quoque criminum coercitionem inferri coeperunt (1).

IV. *Qui finis Poenarum Canonicarum.*

1. Quum vero nova divinaque Lex, quae in Sancta Dei Civitate, Ecclesia nimirum, lata est, nihil satagat magis, quam ut peccantes ad meliorem frugem revocentur, innocentes in officio contineantur; hinc canonicae poenae, quae sunt in id constitutae, naturam habent finemque a Civilium Poenarum indole, et scopo valde diversum. Civiles enim Poenae in publicum fere dumtaxat exemplum invectae, parum aut nihil Reorum emendationem respiciunt (Cap. III. §. VIII.). At Canonicae Poenae seu peccantes coerceant, seu innocentes metu afficiant, semper utrorumque bono comparatae dignoscuntur. Itaque eas rectius peccatorum medicinas dixeris, quam scelerum poenas. Ut enim medicina ab aegrotis morbum pellit, benevalentibus vero sanitatem

(1) Aliquando corporeis solum poenis in Delinquentes animadvertitur, saepius spiritualibus tantum poenis peccantes afficiuntur: sed utrumque hoc genus canonicarum poenarum stare simul in eodem Reo possunt, nec una alteram tollit.

confirmat; sic canonicae poenae malos ad resipiscendum adducunt, bonos arctius pietati conciliant.

2. Hinc non solum spirituales poenae, quarum gladius, ut scribit Divus *Paulus*, (*ad Corinth. Epistol. II.* 10.) in aedificationem, non in destructionem traditus est Ecclesiae; sed etiam corporeae poenae, quas solet ea quandoque adhibere in peccantes, crudelitatis omnino expertes, lenitatem quamdam praeseferunt. Quod si quando Publicae Potestati delinquens clericus sit tradendus, ut severum de eo habeatur judicium, apud ipsam intercedere Ecclesiae Praesules debent, ne ille in vitae discrimen (1) incidat (*Cap. novimus* 27. *de V. S.*).

V. *Animadversio*.

Ceterum quotquot Christianae Religioni divino munere nomen feliciter dant, omnes Ecclesiae eatenus subjiciuntur, quatenus ad promissam futuri aeternique aevi beatitatem ab ea sunt dirigendi. Sed in illos, qui sacris ministeriis initiati, aut iis addicti sunt peculiarem amplioremque ipsa exerit auctoritatem, ut docent sacrarum rerum Scriptores (2). Si ergo Canonicae Poenae

---

(1) Quin immo sollemne olim fuit sacris Antistibus vel perditissimorum hominum mortem a Principibus, et Magistratibus deprecari; et saepe eorum preces Legum severitatem devicere. *Thomasin. par.* 2. *lib.* 3. *cap.* 95.

(2) Puto notam Lectori capitalem illam juxta Canonicum Jus personarum divisionem in clericos, et laicos, quin opus heic quidquam de ea dicere.

nae spiritualibus bonis vel solos Clericos, vel Laicos et Clericos aeque exuentes tempus resipiscendi indulgent, queuntque revocari; tunc eae solent peculiari nomine Censurae vocari, de quibus sequenti Capite est distinctim agendum.

CAPUT XVII.

De Censuris.

I. *Censurae etymon, et definitio.*

1. Quamvis poenarum, et poenitentiarum veteres Ecclesiastici Scriptores solum meminerint, nec umquam Censurae nomen in antiquis Conciliorum Canonibus occurrat; recentiori tamen aevo poenis, quae clericos aeque ac laicos bonis spiritualibus exuentes tempus resipiscendi indulgent, queuntque revocari peculiare Censurarum (1) nomen inditum est; forte, ut

(1) Quas nunc Censuras vocamus, Graeci *Epitimia* dixerunt, quod nomen apud eos a castigando derivat, castigationemque praesefert. *Synod. VII. in Can. omnis jactantia* 21 *quaest.* 4. *Jo. Diaconus in vit. S. Gregorii M.* §. 10.

ut arguit immortalis noster *Gravina*, (*Instit. Canon. lib.* 3. *tit. ult.* §. *spir. poen.*) a censionibus Censorum, qui olim Romae excludendo a censu, sive a descriptione Senatorum, aut Equitum, quos praeteriissent, infamia notatos ordine movebant.

2. Est autem Censura poena ecclesiastica et medicinalis privans baptizatum hominem usu spiritualium bonorum, quae ita imponitur, ut temporaria sit, semperque possit revocari (V. *Bened. XIV. de Synod. Dioeces. lib.* 7. *cap.* 44. *n.* 1.). Hinc a reliquis poenarum canonicorum speciebus, quas sequenti Capite persequemur, eo potissimum differt Censura, quod illae irrevocabiles sunt atque perpetuae, et nulla plerumque relicta spe remissionis Peccantibus infliguntur. At contra instar medicinae adhibetur Censura, ut qui ea implicitus est, resipiscat, satisque pro peccato et crimine faciens consequatur absolutionem, de qua paullo infra dicemus. Quoniam vero censura baptizatus homo spiritualibus bonis privatur; sequitur hujusmodi poenam illis solum convenire, qui baptismi ablutione Christianam sunt Religionem professi. Itaque ut censurae poena in Haereticos, Schismaticos, Apostatas jure animadvertit Ecclesia, qui fuerunt baptismo initiati; sic ea nequeunt affici poena Pagani, Judaei, Cathecumeni, ceterique, qui baptismo carentes, ut ait D. *Paulus*, foris sunt ab Ecclesia. Sic quoque erunt Censurarum expertes Furiosi, Mentecapti, Infantes, qui quum doli culpaeque sint suopte ingenio incapaces, jam nec delicta possunt contrahere (*Lib. I. Cap.*

VII.

VII. §. II. VI.), neque proinde delictorum affici poenis (1).

II. *Unde, et quibus jus infligendi, et auferendi Censuras.*

1. Jus porro potestatemque ferendi censuras cum alias generatim, tum speciatim *Christus* impertiit Ecclesiae, Sacrisque Antistitibus, ubi homines in peccatis proterve insordescentes jussit a reliquorum Fidelium commercio dissociari, et sicut Ethnicos et Publicanos haberi (*Matth.* XVIII. 17.), quos Synagoga Hebraei excludebant.

2. Antiquitus cum vix, raroque discrimen pateret inter Forum internum seu poenitentiale, et Forum externum seu contentiosum, jus ferendi censuras ita potestati clavium, ut inquiunt, addictum habebatur, ut fere semper intuitu fori poenitentialis censurae infligerentur (*Van-Espen. par.* 3. *Jur. Eccl. tit.* 2. *cap.* 2. *num.* 14.). At posteriori aetate saepius emicuit discrimen inter forum internum atque externum, et potestas ordinis

(1) Sed de Christianis vita functis non est ambigendum, quin ii a censuris suo fato immunes evaserint. V. Sancti Leon. M. *Epist.* 90. *Cap.* 7. A judicio quippe Ecclesiae in tremendum Dei judicium inciderunt. Saepe tamen in Ecclesiastica Historia inveniuntur exempla cujusdam execrationis speciei in mortuos etiam illatae, qua sepultura ecclesiastica prohibentur, precesque fundere pro eis interdicitur, et expiatoria offerre sacrificia. *V. Cod. Can. African. can,* 81. *S. Augustin. Epist.* 50., *et* 52. Quod factum putarem, ut terror superstites apprehenderet, ne iis se peccatis sceleribusque irretirentur, quae in mortuis etiam execrata, et animadversa conspicerent.

dinis a potestate jurisdictionis coepit frequentius distingui. Tandem invaluit, ut Censurae in Foro tantum externo infligerentur, et ad illas ferendas sola sufficeret potestas jurisdictionis etiam ab ordinis potestate sejuncta. Itaque Judices omnes Ecclesiastici, qui jurisdictionis potestatem in Foro externo ordinarie et legitime exercent, censuras nunc possunt infligere adversus illos, qui eorum jurisdictioni sunt obnoxii. Potestas siquidem jurisdictionis, quae nunc in eis requiritur, ut censuras infligere possint, nequit in alios, quam in suos subditos, nec alibi, quam in sua Dioecesi exerceri (*cap.* 21. *de sent. excom.*). Sed licet in eisdem non requiratur sacerdotalis ordo; oportet tamen, ut clericali tonsura sint initiati. Indecorum est enim, ut Sacri Canones loquuntur (*Can. bene quidem* 1. *distinct.* 96. *et cap.* 22. *caus.* 16. *quaest.* 7.), laicos in Ecclesia judicare (1).

3. Sed quoniam Censurae poenae sunt revocabiles (§. I.); ideo auferuntur absolutione, quae illis solum est indulgenda, qui humiliter eam petierint, ne ecclesiastica potestas facile contemnatur. *Pure*, ut inquiunt plerumque absolutio conceditur censurarum: aliquando etiam *conditionate*, veluti „ absolvo te, cum primum „ satisfeceris. „ Nam ipsae quoque censurae *conditionate* possunt infligi (*Cap.* 40. *de appellat.*).

Saepe

---

(1) Itaque multo magis indecorum erit Foeminas jure potiri censuras infligendi: Proinde, etiamsi jurisdictionem exerceant, velut Abbatissae quaedam; tamen potestatis ferendi censuras sunt prorsus expertes. *Cap. nova quaedam* 10. *de poenit. et remiss. Cap.* 12. *de major. et obbed.*

Saepe praeterea conceditur absolutio, ut ajunt *ad cautelam* (1). Ceterum censurae a Jure, vel ab homine, ut loquuntur rerum canonicarum Scriptores, generali sententia inflictae, nisi eam ferens aliter statuerit, absolutionem Episcopus, vel proprius cujusvis Sacerdos (2) impertit (*Cap.* 29. *de sent. excom. in* 6.). Sed a censura ab homine speciali sententia inflicta, ille solum absolvit, qui eam inflixit, vel ejus Successor, sive Delegatus: Immo poterit ipsius Superior, veluti Metropolita, si sententiae injustitia clare constiterit, absolutionem censurae elargiri (*Cap.* 8. *de offic. Ordin.*).

III. *Quae Censurarum genera, et species.*

1. Sed quum Censurarum meminerimus, quae a Jure, et ab Homine infliguntur, sciendum est earumdem duo esse genera, quarum aliae latae sunt, aliae ferendae sententiae: hae ab homine; illae a Jure infliguntur. Quaedam sunt peccata, atque delicta; de quibus ecclesiasticis sanctionibus cautum, ut vix ac quis illa admiserit, is nulla

(1) Absolutionem, ut ajunt, *ad cautelam* semper impertiuntur Sacerdotes, dum formulam remissionis peccatorum in Sacramento Poenitentiae administrando pronunciant; et frequentissime suis in Litteris indulgent Romani Pontifices; ne peccatorum remissionem in primo casu, in altero elargitam gratiam censura aliqua impediat, quominus effectum utraeque assequantur.

(2) Proprii Sacerdotis nomine non tam Parochum, quam quemlibet nunc venire Praesbyterum Poenitentiae Sacramentum legitime administrantem traditur a Theologis, usu comprobatur. V. *Suarez de cens. dis.* 7. *sect.* 4. *n.* 9.

nulla intercedente, vel expectata Judicis sententia, sed *statim ipso facto, ipsoque jûre* Censuris irretiatur. Tunc Censurae dicuntur esse latae sententiae, quod ea s Judicis loco ipsaemet Sacrae Leges Delinquentibus infligere videantur; adeo ut ipsoru animus illico post crimen admissum sacrarum Legum ministerio censuris irretiatur; (V. *Cl. Gagliardi Inst. Jur. Can. lib.* 4. *tit.* 18. §.9.) etsi Judicis sententiam Peccantes evaserint (1). Ceterae vero Censurae ferendae sententiae vocantur. Sunt quidem et istae ut plurimum a S. Canonibus comminatae Peccantibus, et in eos praescriptae. Verumtamen Reos vel confessos, vel rite convictos, vel etiam contumaces in utroque interno et externo foro haud afficiunt; nisi Ecclesiastici Judicis sententia adversus eos inflictae, et promulgatae fuerint (V. *Joan. Gerson. de vit. spir. lect.* 14. *corolar.* 7. *Tom.* 3. *Oper.*).

2. Ceterum cujuscumque generis sint Censurae seu latae nimirum, seu ferendae sententiae, tres tantummodo earum species nunc numerantur. Quum enim jam olim quaesitum esset a Pontifice Innocentio III. quid Censurae nomine deberet intelligi, respondit eo nomine Suspensionem, Interdictum, et Excommunicationem esse intelligendas; (Cap. 20. de V. S.) quae species censurae aliae laicis et clericis communes, aliae clericorum dumtaxat propriae, singulatim sunt cognoscendae, et considerandae (2).

IV.

(1) Debent tamen censurae latae sententiae in foro etiam externo citato auditoque Reo, ut ajunt, declarari. *Cap.* 36. *et* 48. *de sent. excommunic.*

(2) Si *Morino* credimus *lib.* 6. *de Sacr. Poenit. cap.* 25. *in*

IV. *Excommunicatio*.

Jamvero praecipua graviorque inter Censuras est *Excommunicatio*, quae in laicos aeque ac clericos infligitur. Est autem haec ejectio Christiani hominis ab Ecclesia (V. *Cl. Cyril. Instit. Can. lib.* 4. *tit. ult.* §. *eccles. poenae*). Quod enim cujuscumque Societatis jus est, ut improbos homines socialibus commodis et ornamentis exuat, atque a se prorsus ejiciat; id sane juris habet Ecclesia, quae societatem continet, atque efformat ceteris praestantiorem. Ac excommunicationis quidem origo in Ecclesia ab ipsomet CHRISTO repetenda est, qui improbos, scelestosque homines, tanquam ethnicos et publicanos habendos esse praecepit, quibuscum nulla erat apud Hebraeos sacrorum communio (§. II.). Ecclesia vero divinis obsequens adhaerensque praeceptis excommunicationis poena a suis usque incunabulis perpetuo usa est adversus improbiores peccantes; ut eos ad meliorem revocaret frugem, atque ad poenitendum adduceret. Disciplina enim est

12. „ ars illa stricte praeciseque, et secundum formalitates „ logicas de censuris disserendi, ecclesiasticis Auctoribus „ cognita non fuit . . . . Unde enim apud eos colligitur esse „ se tres tantum censuras? Depositionem et degradationem „ eo nomine non esse censendas: Interdictum censuram esse, „ se, non autem cessationem a divinis: Irregularitatem im„ pedimentum esse canonicum, non censuram: Censuras ad „ forum externum pertinere, non ad internum, sive Sacra„ mentum Poenitentiae: Immo ubi apud eos ipsum Censurae „ nomen sic acceptum et a ceteris poenis et impedimentis „ ecclesiasticis distinctum occurrit etc. „

est excommunicatio, ut inquit *S. Gregorius* (*Can.* 37. *caus.* 23. *quaest.* 4.) non eradicatio (1).

2. Dividitur porro Excommunicatio in majorem, et minorem, et quemadmodum censurae omnes generatim (§. III.), in excommunicationem latae, et ferendae sententiae. Minor excommunicatio, cujus vix saeculo XIII. antiquior est usus, Christianum hominem arcet a perceptione sacramentorum, et jure privat passivae electionis ad dignitates et beneficia ecclesiastica (*Cap. penult. de sent. excomm.*). Nunc in eam incidunt, qui cum majori excommunicatione irretitis communicant (2) absque ulla ex legitimis caussis, quas

(1) Plures in antiquis Canonibus species excommunicationis occurrunt, quae in latissima significatione Excommunicationes dicuntur; sed nihil tamen commune habent, cum ea, quae heic inter censuras prima enumeratur, veluti cum Fidelis *Apostoli* monito *ad Thessalonic. III.* 12. 14. insistens a communione cum altero fratre inordinate ambulante se abstinebat, vel cum una Ecclesia praeciso litterarum formatarum commercio communionem abrumpebat cum altera Ecclesia, quod haec non sentire videretur secundum catholicam doctrinam, V. *Epist. Epiphanii inter Hieroniminian.* 60. vel tandem cum Plebs communicare renuebat cum suo Pastore, ut factum a Plebe Constantinopolitana scribit *S. Cyrillus Epist.* 18. *ad Caelestin.* cum *Nestorio* haeresim suam in sacra synaxi promente.

(2) Alia, quam nunc, apud Veteres erat notio minoris excommunicationis. Publica enim poenitentia habebatur olim pro excommunicatione, sed minori: unde Antiquis idem est publicae poenitentiae subjici, et excommunicari. *S. Augustin. Epist.* 108. Quare ambigi nequit, quin quot prioribus Ecclesiae saeculis erant publicae poenitentiae gradus; tot etiam essent species minoris excommunicationis: V. *Morin. de Sacr. Poenit. lib.* 6. *cap.* 25., atque hujusmodi minor excommunicatio medicinalis dicitur *D. Augustino lib.* 5. *homil. ult.* quod peccantem non a populo Dei separaret, sed ad humiliorem poenitentiae locum redigeret.

quas antiqui S. Canonum Interpretes sequenti versu concluserunt:

Utile, Lex, Humile, Rex ignorata, Necesse.

Major vero excommunicatio, mortalis Veteribus audiebat, quam patiebantur, qui admissorum scelerum poenitentiam agere detrectabant. Separat haec christianum hominem a mystico CHRISTI corpore, quod est Ecclesia; et non solum spiritualium bonorum participatione eum privat, sed etiam aliorum Christifidelium commercio, et communione civilium officiorum. Quum enim bonos mores corrumpant colloquia prava, receptum ut Christifideles se ab illorum consuetudine abstineant, qui possent eos errorum, vitiorumque lue inficere (*Can. 26. caus. II. quaest 5.*). Sed sive major sit Excommunicatio, sive minor, si quis ea absque Judicis opera, sed Legis ministerio Jurisque censura irretiatur, dicitur latae sententiae. Quod quidem genus excommunicationis recentiori demum Ecclesiae disciplina inductum videtur; ex quo in Canonibus ante X. Saeculum editis non aliae formulae occurrant, quam quae ferendae sententiae excommunicationem praeseferunt (*Du Pin de antiq. Eccl. discipl. disc. 3. cap. 2.*). Sed postea ita in usu esse coepit (1), ut

(1) Pleraeque, quae latae sententiae excommunicationes habentur, ferendae sententiae debent reputari. Sunt sane qui non male censent excommunicationem inflictam in vulgatissimo *Can. Si quis suadente Diabolo 29. caus. 17. q. 4.* adversus clerici, vel monachi percussorem, veluti latae sententiae excommunicationem, potius quam ex vi verborum, ex

ut earum numerus pene nunc sit infinitus (V. *Navar. in manual. cap.* 27. *num.* 49.). Quum vero Praelatus, aliusque Judex Ecclesiasticus, qui jurisdictionis potestate potitur, subditum reum, vel contumacem sententia excommunicationis damnat; tunc haec ferendae sententiae appellatur, quae nequit irrogari, nisi ter prius legitime monitus fuerit, qui meret excommunicari.

3. Ceterum quoniam excommunicatio gravissima est, et maxima poena, quae christiano homini possit irrogari, quum aeternae mortis damnationem includat (1); ideo nonnisi pro lethali peccato, et gravi quidem, necnon publico, et in Foro externo probato inferri debet (*Can*, 41. *Caus.* 11. *quaest.* 3.). Si enim antiquam lustremus Ecclesiae disciplinam, veteresque Canones, triplicem solum deprehendemus caussam excommunicationis, haeresim nempe, disciplinae sive universae, sive propriae Ecclesiae infractionem, et gravia quaevis delicta.

4. At non omnes, qui graviter peccarunt sunt excommunicandi; sed solum contumaces, et in peccatis proterve insordescentes. Non enim in destructionem, sed in aedificationem spiritualis gladius traditus est Ecclesiae (Cap. XVI. §. IV.); unde resipiscentibus, et iis, qui satis pro peccato fecerint excommunicationis absolutio est impertienda. V.

Canonistarum interpretatione inductam fuisse, et usu receptam. V *laudat. Cyrill. loc. sup. cit.*

(1) Hinc *anathema* etiam dicitur, quasi ita excommunicatus sit sepositus et segregatus, et tanquam palmes a vite, ab amicitia Dei et communione Ecclesiae abscissus. *Can certum est caus.* 23. *quaest.* 3.

V. *Interdictum.*

1. Altera Censurae Laicos simul et Clericos afficientis species est Interdictum, quod quamdam excommunicationis speciem praeseferre videtur. Illud enim licet non omnium, quorumdam tamen spiritualium bonorum privationem continet (1). Quandoquidem Interdictum ecclesiastica est censura, qua certus Personarum numerus, aut certus locus divinorum officiorum celebratione prohibetur, Sacramentorumque perceptione privatur (*Gravin. loc. cit.* §. *Interdictum*).

2. Plures autem sunt Interdicti species: ac primo interdictum aliud personale est, locale aliud, aliud denique mixtum. Personale dicitur Interdictum, quod personas afficit. Locale est quum locus dumtaxat interdicitur, veluti Ecclesia, Coemeterium (2). Utrumque porro in eo differunt, quod interdicto loco licebit iis, qui culpa carent, extra eum ut ajunt participare divinis

(1) Ex veteri Ecclesiae disciplina omnes Publici Poenitentes interdicto subjiciebantur. Illi enim initio publicae poenitentiae divinis officiis, et Sacramentorum perceptione penitus carebant; deinde gradibus quibusdam emensis Publicis Poenitentibus praescriptis divinorum officiorum participes rursus fiebant; denique postquam universos percurrissent publicae poenitentiae gradus, fletus nempe, auditionis, substrationis, et consistentiae, ad Sacramenta quoque percipienda admittebantur. V. *Ant. Augustin. collect. Can. Poenitential.*

(2) Constat *S. Gregorium M.* saeculo VI. Ecclesiam interdixisse ab Episcopo *Exuperantio* in aliena Dioecesi consecratam: *Can. lator.* 3. *caus.* 16. *quaest.* 2. et refert *B. Gregorius Turonensis de glor. Confess. cap.* 71. Episcopum Aquensem sacris suam Ecclesiam interdixisse, quousque ablatae ei res restituerentur.

vinis: sed interdictis personis tam in suo, quam in alio loco Sacramentorum divinorumque officiorum usus singulis prohibetur (*Cap. si sententia de sent. exc. in 6.*). Denique quod locum simul et personas comprehendit Interdictum, mixtum vocatur.

3. Sed sive locale sive personale sit Interdictum, utrumque praeterea in generale dividitur, et particulare. Hoc aut unam Ecclesiam afficit, aut peculiares quasdam personas: illud vel Clerum, Populum, Collegium, Familiam, vel Regnum, Provinciam, Dioecesim, Civitatem apprehendit. Quamquam interdictorum localium generalium vestigia aliqua occurrere in veteri Ecclesiastica Historia plures contendant rerum canonicarum Scriptores; constat tamen *Caroli* M., ejusque successorum aevo illa usu frequentari coepisse. Quod spectat ad interdicta personalia generalia omnes pene Canonistae S. *Augustini* auctoritatem afferunt, (*Epist. LXV.*) qui, *Auxilium* Episcopum acerbe reprehendit, quod ob *Classiciani* cujusdam peccatum, non solum eum, sed universam quoque insontem *Classiciani* familiam excommunicaverat. Sed in Collegia, Civitates, Regna, Provincias lata aliquando sunt generalia hujusmodi interdicta, ut Populus interdicti taedio affectus Principes et Magistratus, qui interdicto caussam praebuerunt, ad officium revocaret (V. *Gaufrid. Vindoc. epis. 16.*). Multa quippe incommoda sunt, quae in Christianum Populum ex generali interdicto derivant. Sed quamvis eo omnis tollatur Sacramentorum administratio, et celebratio divinorum officiorum;

rum; certis tamen casibus atque temporibus hujusmodi severitas relaxatur, ut fuse narrant Canonistae.

4. Tandem, ut ceterae censurae, sic etiam interdictum aliud juris est, quod certis ex caussis a Canonicis Sanctionibus infligitur; aliud vero hominis, quod scilicet ab Ecclesiastico Judice justa ex caussa irrogatur scripto tradenda, non ex caussa pecuniaria, aut privati hominis ex decreto Concilii Basileensis, de quo *Covaruvias* mentionem facit.

VI. *Suspensio*.

1. Suspensio (1) nunc dicitur ea censurae ecclesiasticae species, quae clericos solum afficiens, a Veteribus *abstentio* vocabatur. Nam ut olim, ita nunc quoque Clerici ob leviora quaedam admissa vel officio, vel beneficio ecclesiastico, vel utroque simul abstinere (2) jubentur (*Can. eos q.* 10. *dist.* 32.): unde patet suspensionem in tres dividi species. Antiquitus cum jus percipiendi fructus bonorum ecclesiasticorum sacri officii exercitio esset annexum, qui ab hoc suspendebatur, ab illo quoque plerumque videbatur suspensus. Postea institutis beneficiis invaluit ab eorum fructibus percipiendis clericos in poenam

(1) Solent veteres sacri Scriptores suspensionis vocabulo amplissime accepto excommunicationem, vel etiam interdictum significare. V. *S Augustin. epist.* 137.

(2) Quod nec apud Gentiles Sacerdotes inusitatum fuisse colligitur ex *Juliani epist.* 62. et affine videtur esse illi Decurionum poenae, qua certum ad tempus ordine movebantur. *Leg.* 2. *Dig. de Decurion.*

suspendi (3). Suspensio ab officio in idem recidit cum abstentione a ministerio ecclesiastico Veteribus usurpata. Et quoniam potest quis generatim suspendi ab omni officio aeque ordinis, ac jurisdictionis, vel ab uno, aut altero tantum; hinc suspensio ab officio distinguitur in suspensionem ordinis, et suspensionem jurisdictionis. Utraque hujusmodi suspensio ita plerumque infligitur, ut omne interdicatur ordinis, et jurisdictionis exercitium; aliquando quidam solum alterutrius actus exerceri prohibeantur.

2. Oritur autem Suspensio instar aliarum Censurarum, vel a jure, puta contra clericum simoniacum, et publice fornicarium, vel ob aliud grave crimen a Canonibus notatum; vel ab homine cum quis hanc poenam ex sententia Judicis justa de caussa sustinet: quo in casu scripto exprimenda est caussa seu culpa, propter quam irrogatur: alioqui Judex suspensionem incurrit a divinis officiis, et ab Ecclesiae ingressu arcetur.

3. Clericis suspensione irretitis sua dignitas manet incolumis: unde in antiquis Canonibus ,, cathedrae honoris participes, seu cathedram ,, habere, ac habere honorem, et obtinere nomen dicuntur ,, (*Can. 26. Synod. VI. in Trul.*). Sed qui sunt a beneficio suspensi, si fructus percipiant, eo privantur: qui vero officio suspensi

(3) Sed etiam ante saeculum VI. quo demum invaluit usus percipiendi fructus ecclesiasticorum bonorum separatim ab ordinis ministerio, et beneficia instituta sunt, *Gagliard. tract. de benef. cap. 1. n. 20.* constat praesertim ex auctoritate D. *Cypriani epist.* 28. *alias* 34. clericos leviter peccantes suspensos fuisse a divisione mensurna oblationum et reddituum Ecclesiae; idque erat, quod nunc est a beneficio suspendi.

spensi illud audent exercere, incidunt in irregularitatem (*Cap.* 2. *de sen. exc. in* 6.). Est autem Irregularitas, quae a Canonicis Poenis non multum abest, impedimentum canonicum prohibens, ne quis ordinetur, neve umquam in susceptis ordinibus ministret, vel ne ad superiores ordines promoveatur. De quo quidem impedimento quidquam adjicere omittimus, quoniam ejus tractatio nec hujus loci, neque nostri est instituti, passimque a Canonistis agitur; praesertim dum loquuntur de illis, qui promoveri non possunt.

CAPUT XVIII.

De reliquis Poenarum Canonicarum speciebus.

I. *Adnotatio.*
II. *Depositio, Degradatio.*
III. *Eleemosyna, Multa.*
IV. *Detrusio in Monasterium, Carcer.*
V. *Jejunium, Verbera,*
VI. *Abscessus a patria, Exsilium.*

I. *Adnotatio.*

Reliquae Canonicarum Poenarum species, de quibus modo dicendum, id omnes commune habent, quod perpetuae sunt, et irrevocabiles. Duplici autem ex caussa tales dici possunt: primum quod natura sua fieri nequeunt infectae; dein-

deinde quod ut plurimum haud soleant indulgeri et revocari, quo sensu heic eas perpetuas irrevocabilesque appellamus. Itaque ex hoc capite vel maxime differunt a Censuris, quae revocari quandocumque possunt, et absolutione auferri (Cap. XVII. §. II.). At vero in hoc cum Censuris conveniunt, quod ut illae, sic quoque istae, aliae clericis aeque ac laicis delinquentibus communes habentur, aliae clericorum dumtaxat peccantium propriae sunt (Cap. XVII. §. III.), veluti Depositio, Degradatio.

II. *Depositio*, *Degradatio*.

1. Depositio, seu Degradatio, quae propria Clericorum dumtaxat est poena, merito gravissima reputatur. Nam qui eam patiuntur Clerici locum dignitatemque, quam tenent, amittunt, et sui ordinis gradu excidunt: idque aut ex parte fit, quum nempe clerici e suo ad inferiorem ordinem, vel adultimum sui ordinis gradum dejiciuntur (1); aut omnino. Deponebantur autem omnino clerici, quum nulla eis relicta spe restitutionis e dignitate graduque suo penitus ejiciebantur, et in laicorum ordinem redigebantur; quo casu clerici communionem laicam accipere dicuntur (*S. August. serm. de comvit. cler.*). Ii quippe deleti ex albo clericorum prorsus laici eva-

(1) Ex parte degradari, *Regradatio* Veteribus dicebatur, sumpto a militio vocabulo *Leg.* 1. *Cod. Theodos. de curs. publ.* cujus frequenter verba faciunt antiqua Concilia, quorum plures canones in suo Decreto *Gratianus* collegit.

evadebant, et instar laicorum Civilium Magistratuum potestati omni in re suberant.

2. Nullum antiquitus inter Depositionem, et Degradationem intercessisse discrimen satis adparet testimonio Concilii Cabilonensis II. cujus canonibus depositionis, et degradationis verba promiscue usurpantur (*Can.* 8. *distin.* 81.). Sed postea una ab altera coepit distingui. Depositio siquidem, quae canonica tantum sententia fit, Depositio verbalis (1) coepit nuncupari; quam qui subiret clericus inductum est, ut privilegia fori et canonis non amittat, quemadmodum degradatione amittuntur. Degradatio vero dicta est depositio illa, quae in Episcoporum consessu decreta, quibusdam adhibitis caeremoniis, solemnique clericalium insignium detractione peragitur (2). Haec a civili re traducta, ut inquit *Bonifacius* PP. VIII. (*Cap.* 2. *de poen. in* 6.), et

Q 2 ad-

(1) Verbalis solum depositio in usu fuit aevo Martyrum. prorsusque incognita erat sollemnis degradatio externis stipatae caeremoniis. V. *S. Cyprian. epist.* 3. *ad Rogatium*. Clerici hanc passi ubi novis irretirentur criminibus, vel sacra ministeria auderent tractare anathemate feriebantur, ut ejus ictu perculsi tandem aliquando resipiscerent: si nec hujusmodi poena commoti ad meliorem frugem redirent, ea aetate Ecclesiae quid ageret praeterea habebat nihil: *Can. vulgo Apostol.* 27. *Cap. si quis* 1. *de cleric. excomm. vel depos. ministr.*

(2) Ritus, ac caeremonias, quibus olim degradatio peragebatur sub oculis sistit, *can.* 24. *Concilii Toletani* IV. Nunc totum degradationis negotium *ex Caeremoniali Romano* in eo praecipue consistit, quod Episcopus clerico degradando omnibus ordinum, quos susceperat, insigniis induto, eadem insignia quibusdam prolatis verborum formulis eripit; et deinde jubet caput ei abradi, ut cum clericali corona omne deleatur clericalis ordinis vestigium.

ad exemplum exauctorationis ejus, qui militiae deservit armatae, cui militaria detrahuntur insignia, ab Ecclesia videtur recepta.

3. Degradationem nunc statim sequitur traditio, ut ajunt, Curiae Saeculari Clerici degradati, cui fortasse originem praebuit Lex quaedam lata ab Imperatore *Honorio*, (V. *Leg.* 39. *Cod. Theodos. de Ep. et Cler.*) qua sanxit, ut Clerici omnes ab Episcopis depositi, et indigni suo officio reputati Civitatum Curiis traderentur, in posterum ministraturi publico. Clerici namque depositi, tamquam jam vacantes personae sunt habiti, ut docte innuit *Gothofredus* (*Comment. ad cit. Leg.*). Ignoratione siquidem Juris Civilis Curiae traditio ab Honorio imperata, licet nihil aliud praeseferat, quam addictionem ministerio Curiae; in alium sensum detorta est sequenti aevo a Canonistis, apud quos Clericum Curiae tradi idem est, ac eum Magistratui dedere poenis afficiendum. Innuit tamen *Innocentius* PP. III. Curiae traditionem ex jam pervulgata suo tempore doctrina explicans, ita esse peragendam, ut Ecclesia debeat efficaciter pro reo degradato intercedere, ne mortis supplicium subeat (*Cap.* 27. *de V. S.*).

III. *Eleemosyna, Multa.*

1. Quae supersunt enarrandae species Canonicarum Poenarum, eae clericis, et aliquando etiam laicis inferuntur, corpusque peccantium affligunt; vel bonis ipsos privant ad corpus spectantibus, ut non solum discant non amplius peccare, sed eos quoque peccasse poeniteat.

2. Primum huc pertinet Multa. Nihil erat antiquitus in Ecclesia frequentius, quam eleemosynarum largitionem Poenitentibus injungere; quum sacra doceat auctoritas peccata eleemosynis redimi (*Daniel.* 4. *vers.* 28.). Sed postea eleemosynarum largitioni successisse in foro externo videntur Multae, seu poenae pecuniariae, quarum saepe in Decretalibus Pontificum medii aevi mentio occurrit. *Synodus* autem *Tridentina* Episcopis licere declaravit in caussis ad forum ecclesiasticum pertinentibus contra quoscumque, etiam laicos per multas pecuniarias procedere. (*sess.* 25. *cap.* 3. *de reform.*) Sed quemadmodum Confessariis Canones prohibent eleemosynis in foro interno, seu poenitentiae injunctis suae consulere utilitati; ita eisdem cautum est, ut Judices Ecclesiastici multas neque omnino, neque ex parte in suos usus convertant (*Cap.* 3. *de poen. ibiq. Covaruvias* et *Fagnan.*); ne salubre remedium ad pecuniae quaestum traducere videantur (1).

IV. *Detrusio in Monasterium, Carcer.*

Quamvis Carcer ad continendos, non ad puniendos homines ex sententia Juris Romani sit constitutus (Cap. X. §. VII.); nunc tamen inter poenas enumeratur, quas Ecclesiastici Judices imponunt. Novus quidem in Ecclesia est usus carceris ei similis, quo ad custodiendos, et quandoque

---

(1) Hinc eadem *Synodus Tridentina loc. cit.* poenas pecuniarias diserte jussit in eleemosynas, aut aliud opus pium erogari.

doque coercendos Reos Publica Potestas utitur. Sed vetustissimam esse constat canonicam custodiam, et detrusionem in Monasterium (*Bingam. Antiq. eccles. lib.* 3.). Prisca enim aetate consuetum sontes clericos in Diaconicis, seu Secretariis (1), et aliquando etiam in Cathecumeniis tamquam custodiae inclusos detinere. Postquam vero extructa sunt Monasteria coepit Ecclesia Poenitentibus in ea secessionem injungere, ut ibi hominum oculis subducti facilius et salutari poenitentiae peragendae vacare, et peccandi pericula declinare possent (*S. Greg. Epist.* 8. 21.). Sed praecipue clerici vel depositi, vel graviorum criminum rei in perpetuum in Monasteria detrudebantur. Ita Monasterium custodiae, et quasi carceris vice fungebatur in Ecclesia non solum antiquitus; sed etiam sequenti aevo (*Cap.* 6. §. *fin. de homic.*); cujus quidem disciplinae aliqua adhuc vestigia supersunt.

V. *Jejunium*, *Verbera*.

1. At id ut plurimum eveniebat, ut Clericis delinquentibus in Secretaria, aut Monasteria detrusis jejunia, vigiliae, frequens psalmodia injungerentur (2). Solent hujus rei in testimonium adduci *Gregorii* verba *in Epist. ad Leonem Isauricum*

---

(1) Erant Diaconica, seu Secretaria exteriora Ecclesiae aedificia, in quibus asservabantur vasa, vestes, ceteraque sacra supellex. V. *Du Fresn.* in *Paul. Silent. p.* 593.

(2) Verumtamen certis quibusdam diebus aliquid ex ejusmodi severitate remittebatur, ut puta dominicis, aliisque festis, V. *Can. ult. distint.* 52.

cum, quibus ejusmodi in criminosos clericos adhibitae castigationes efferuntur. Celeberrima vero est Pontificis *Innocentii III.* Decretalis (Cap. 27. de V. S.), qua clericum falsi reum pane doloris et aqua angustiae in carcere sustentandum rescripsit.

2. Sed minus proprie castigationibus olim in Ecclesia adhibitis fustigatio, seu verbera adjiciuntur. Eis siquidem aliquando utebantur Episcopi adversus adolescentiores, vel immorigeros clericos, non ut Judices poenam inferentes; sed instar parentum ac magistrorum, qui indociles filios et discipulos virgis ac ferulis continent in officio, atque ad illud monent reverti. Quippe tam abest veteres canones hanc poenam irrogandi potestatem Episcopis tribuisse; ut contra constet depositionem etiam in percussores Episcopos, et Clericos eis impositam esse. (*Can.* 7. *distin.* 45.) Verumtamen paullatim invaluit fustigationem pro poena adhiberi, neque id jure Decretalium postea est improbatum. Sed vult *Alexander III.* (*Cap.* 4. *de Raptor.*) ea sic moderate esse utendum, ut flagella in vindictam sanguinis transire non videantur.

VI. *Abscessus a patria, Exilium.*

Tandem inter poenitentias, quae prisca aetate imponebantur a Sacris Antistibus, locum quoque habuisse abscessum a patria ostendit *Morinus*; (*de Sacr. Poenit. III.* 7.) ut Poenitens procul ab ea tum populo offensioni non esset, tum remotus a peccandi occasionibus facilius in poeniten-

nitentia perseveraret; praeseferre autem ille fortasse videtur quamdam relegationis speciem: unde mos dimanavit excommunicatos, et contumaciores Peccantes jubendi a patria exsulare; quod opitulante brachio, ut ajunt, saeculari, cum *Nestorio*, aliisque factum est. Mos hic pluribus Canonibus postea est confirmatus (*Canone* 3. *Caus.* 3. *quaest.* 5.) atque alicubi nunc etiam in Foro Ecclesiastico usurpatus aliquando deprehenditur.

LIBER II. EXPLICIT.

INDEX

RERUM PRAECIPUARUM,

QUAE IN HOC SECUNDO VOLUMINE CONTINENTUR.

A

B

C

F

G

H

I

Q

R

S

T

V

Z

FINIS.